



• Andrei Marga în vizită la *Apostrof*. Foto: M. P.

Secvențe din cadrul Simpozionului omagial *Filosofie europeană la universitatea clujeană. 110 ani de la nașterea lui Blaga și D. D. Roșca* (Cluj, 8-9 octombrie 2005)



• Dorli Blaga, Andrei Marga și Marina Preda-Roșca. Foto: M. P.



• Tenorul Ion Piso. Foto: M. P.



• Participanți la simpozion. Foto: M. P.



• Rainer Schubert, atașatul cultural al Austriei în România, alături de Mircea Flonta. Foto: M. P.

Les Belles Etrangères



• GABRIELA ADAMEȘTEANU



• ȘTEFAN AGOPIAN



• ANA BLANDIANA



• MIRCEA CĂRTĂRESCU



• GHEORGHE CRĂCIUN



• LETIȚIA ILEA



• DAN LUNGU



• ION MUREȘAN



• MARTA PETREU



• SIMONA POPESCU



• CECILIA ȘTEFĂNESCU



• VLAD ZOGRAFI

De mai mulți ani Franța a inițiat, pe bani ei, o acțiune culturală de cunoaștere a literaturilor/culturilor străine: *Les Belles Etrangères*. În acest an, invitata Franței este România. După cum am aflat din presa românească (din interviurile acordate de Magda Cârnci și de Dumitru Țepeneag, în primul rând), după cum putem citi și pe site-ul acestui program, după cum știam de fapt și de la fosta directoare a Centrului Cultural din Cluj, dna Christiane Botbol, o asemenea invitație se pregătește cu mulți ani înainte. Selecția autorilor a fost făcută de francezi. Ei sunt: Gabriela Adameșteanu, Ștefan Agopian, Ana Blandiana, Mircea Cărtărescu, Gheorghe Crăciun, Letiția Ilea, Dan Lungu, Ion Mureșan, Marta Petreu, Simona Popescu, Cecilia Ștefănescu și Vlad Zografi.

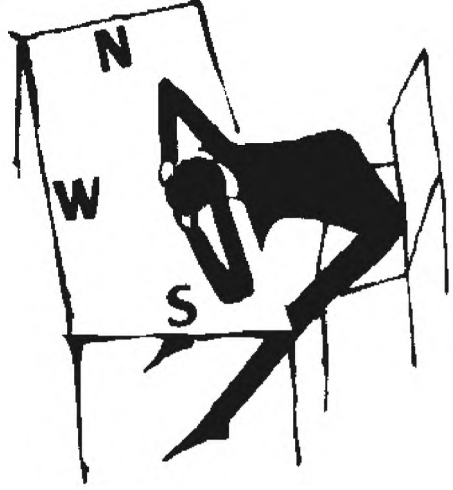
Acești autori vor avea mai multe întâlniri cu publicul francez din capitală și din diverse alte localități ale Franței. Cu ocazia acestei acțiuni de deschidere a lumii franceze față de cultura română, a fost publicată o antologie cu selecțiuni din opera celor 12

„frumoși străini“, a fost făcut un film – turnat, firește, în România, adică în casa fiecăruia dintre cei 12 selecționați –, a cărui premieră va avea loc în data de 14 noiembrie 2005, în prezența celor 12 scriitori.

Lucrul cel mai interesant este însă următorul: de la începutul primăverii și pînă acum, serii-serii de jurnaliști, fotografi, consilieri culturali francezi au venit în România pentru a lua contact direct cu selecționații, pentru a-i intervieva, fotografia, chestiona, filma etc. Întreaga acțiune este condusă de dna Martine Grelle, de la *Centre National du Livre*, căreia Laure Hinckel, o bună cunosătoare a limbii și culturii române, i-a fost consilier cultural. În România, cu excepția *Suplimentului de cultură*, a *Observatorului cultural* și a *României libere*, care au mediatizat acest eveniment cultural, întâmplarea aceasta, pentru nașterea căreia Magda Cârnci, Dumitru Țepeneag, traducătorii francezi din literatura română, funcționarii culturali de la *Centre National du Livre* etc. au muncit din greu, n-a trezit cine știe ce interes.

Din perspectivă românească, nu trebuie să ne facem prea mari iluzii că, de pe urma acestei investiții de imaginație, timp și bani din partea Franței, cultura română va ajunge să fie cu adevărat cunoscută în Franța. Am mai scris de multe ori, iar acum, psihanalizabil, mă las în voia compulsiunii de repetiție și spun: România însăși trebuie să investească inteligență, imaginație, generozitate, timp și bani, da, bani foarte mulți, pentru a-și exporta singurul produs cu adevărat original pe care îl are: cultura română. Și nu în mod sporadic, ci prin acțiuni sistematice, repetate și gândite pe termen lung. Cu alte cuvinte, bucurându-ne că 12 scriitori români vor „munci“ vreme de două săptămâni ca scriitori în Franța, nu uităm nici o clipă că România trebuie să-și proiecteze și să-și pună în aplicare propria sa politică culturală. Gîndită, firește, în termeni extrem-contemporani.

■
MARTA PETREU



O lectură a lui Shakespeare

Această rescriere ionesciană, în același timp parodică și serioasă, a faimoasei tragedii a lui Shakespeare și-a avut premiera, în regia lui Jacques Mauclair, la teatrul Rive Gauche din Paris, la 27 ianuarie 1972. Într-un interviu dat cu ocazia premierei, Ionesco mărturisea: „Oui, c'est Jan Kott qui m'a mis sur la voie avec son livre *Shakespeare, notre*



• Matei Călinescu. Foto: M. P.

contemporain. [...] Shakespeare est l'ancêtre de ce théâtre qu'on dit de l'absurde¹. Trebuie să reamintesc aici că, în anii 1960, eseul criticului și disidentului polonez Jan Kott, *Shakespeare, contemporanul nostru*², a exerci-

¹ Citat după notele lui Emmanuel Jacquart la Ionesco, *Théâtre complet*, p. 1798. În sprijinul argumentului său despre Shakespeare ca strămoș al absurdismului teatral, Ionesco se referă la celebrul monolog din *Macbeth* (actul V, scena V): „Viața nu-i decât o umbră mișcătoare, / un biet actor care se-agită și se umflă-n pene în ora lui pe scenă; o poveste spusă de-un idiot, plină de zgomot și furie, / și fără nici o noimă” („Life's but a walking shadow; a poor player / That struts and frets his hour upon the stage, / And then is heard no more: it is a tale / Told by an idiot, full of sound and fury, / Signifying nothing”).

² Vezi Jan Kott, *Shakespeare, notre contemporain*, trad. din lb. poloneză de Anna Posner, Paris, Julliard, 1962. O ediție în limba engleză a apărut în 1964, la editura londoneză Methuen. Jan Kott (1914-2001), intelectual disident polonez începând din 1957, a emigrat în Statele Unite în 1966. A ținut cursuri la universitățile Yale și Berkeley. În eseul despre Shakespeare, scris în Polonia comunistă la începutul anilor 1960, el discută marile tragedii shakespeariene prin prisma experienței zilnice a relațiilor de putere din țările totalitare europene, aflate pe atunci în orbita comunismului sovietic, și totodată prin prisma teatrului absurdului, cu referiri directe la Beckett și Ionesco.

Lugene Ionesco Patru piese ale perioadei mijlocii

(III)

Macbeth

Matei Călinescu

tat o influență considerabilă asupra felului cum a fost citit și jucat teatrul shakespeareian în Europa (el a inspirat, bunăoară, memorabilul spectacol al lui Peter Brook cu *Regele Lear*, avându-l în rolul principal pe Paul Scofield³). Jan Kott, trăind și scriind în Polonia la sfârșitul anilor 1950 și începutul anilor 1960, îl cita, în sprijinul viziunii sale despre Shakespeare, alături de Beckett, pe Ionesco din eseul „Expérience du théâtre” (apărut în *Nouvelle Revue française* din februarie 1958) și se referea și la piesa *Le Tueur sans gages*, la „existența” și totodată la „inexistența” terifiantă a „cetății radioase” pe care arhitectul-comisar i-o înfățișa lui Béranger. De fapt, însuși argumentul „contemporaneității” lui Shakespeare se găsește și în „Expérience du théâtre”, deși accentul e pus acolo pe o victimă a istoriei (Richard II), și nu pe un criminal monstruos ca Richard III, incarnarea paradigmatică a „Mecanismului istoriei” pentru Kott. Ionesco scrie, anticipând unele accente din *Le Roi se meurt*:

Richard al II-lea mă face să devin acut conștient de [...] acest adevăr la care nu ne gândim și care e simplu și nesfârșit de banal: eu mor, tu mori, el moare. Astfel, nu istorie face, la urma urmelor, Shakespeare, deși se servește de istorie; nu e istoric, ci el îmi înfățișează istoria mea, istoria noastră...⁴

Când se decide să rescrie tragedia *Macbeth*, la începutul anilor 1970, perspectiva lui Ionesco se schimbă: de la moartea victimei, accentul se deplasează acum la cel care victimizează, la cel care reprezintă partea activă și direct criminală a „Mecanismului istoriei”, dar care sfârșește și el prin a fi, la rindul lui, ucis de un nou tiran, mai arbitrar și mai meschin decât Macbeth însuși, de Macol, pseudo-fiul lui Duncan. Macol, printr-un joc de recontextualizare al lui Ionesco, încheie piesa aceasta satirică cu o tiradă care pare a ilustra spiritul detestabil, imens comic și feroce, lacom și deșănțat cinic, al lui *Ubu roi*, personajul arhetipal al lui Jarry. Cuvintele concluzive ale lui Macol, trebuie precizat, sunt luate ad litteram dintr-un anumit context din *Macbeth* (din actul IV, scena III, în care Malcolm, modelul lui Macol, poartă, temporar și din prudență, înainte de a-și arăta adevărata față, o mască sanguinară în dialog cu Macduff). Mutate în finalul piesei ionesciene, deși sunt literal transcrise într-o traducere fidelă a originalului englez, acces-

³ Există un DVD cu spectacolul filmat în 1971. Montarea lui Peter Brook e importantă istoricește, pentru că ține seama de ideile lui Jan Kott din capitolul despre *King Lear* și piesa lui Samuel Beckett *Fin de partie*.

⁴ Note și contranote, traducere și cuvânt introductiv de Ion Pop, București, Ed. Humanitas, 1992, p. 59.

te cuvinte capătă o inconfundabilă rezonanță ubuescă: „Mult mai bun o să vi se pară Macbett față de mine. În afară de asta, există în firea mea, compusă numai din instincte fatale, o avariție așa de mare, încât, în timpul domniei mele, tuturor nobililor le vor fi tăiate capetele, spre a li se lua pământurile. [...] Nu am nici una dintre virtuțile proprii suveranilor, nu am simțul dreptății, nu sînt sincer, nu-mi plac echilibrul, stabilitatea, generozitatea, perseverența, mila, omnia, răbdarea, curajul, fermitatea, dar sînt arhiplin de porniri criminale. [...] Ei bine, da, acum – că am puterea – voi vărsa în iad laptele dulce al armoniei” (E. Ionesco, *Călătorie în lumea morților. Teatru V*, traducere de Dan C. Mihăilescu, București, Ed. Univers, 1998, p. 77-78).

E o demonstrație abilă a faptului că un același text sau fragment de text poate însemna lucruri cu totul diferite în contexte diferite. La Ionesco, recontextualizarea e executată tacit, inobservabil pentru spectatorul care nu cunoaște în detaliu *Macbeth*. Procedeele ne amintește de argumentul paradoxal din povestirea-eseu a lui Borges, „Pierre Menard, autorul lui *Don Quijote*”. În centrul atenției în textul borgesian e un scurt pasaj din romanul lui Cervantes, un fragment din discursul despre arme și litere al lui Don Quijote, care este „rescris” identic (copiat, plagiat) de autorul fictiv Pierre Menard de la sfârșitul secolului 19 și dobîndește astfel, în noul cadru istoric-intelectual, o semnificație cu totul deosebită și chiar opusă față de cea inițială: ceea ce era un banal exercițiu de retorică în Renaștere devine o formulare a pragmatismului filosofic al lui William James! (Plecînd de la ceea ce am putea numi „paradoxul grilelor de lectură”, Borges spune că orice text poate fi schimbat prin metoda de lectură folosită de Pierre Menard și ne recomandă cît se poate de serios-ironic să citim *Imitatio Christi* ca și cînd ar fi o scriere a lui Louis Ferdinand Céline sau a lui James Joyce!)

Toată partea ultimă a lui *Macbeth*, din momentul în care Macbett pronunță cuvintele „Ei, drăcia dracului!”, cu o clipă înainte de a fi înjunghiat de Macol, dobîndește un aer ubuesc, care învăluie, cum am văzut, și citatul cît se poate de fidel din Shakespeare (replika lui Macol este de altfel singurul punct în care textul ionescian se suprapune perfect celui shakespeareian). Ne amintim că jarryescul „Mordre”, care în românește s-ar traduce prin „Cărcat” sau „Cărcare” (un eufemism? un eufemism autosubversiv, de fapt antieufemistic? sau doar infinitivul unui verb inventat, derivat dintr-un substantiv excremental?), este primul cuvînt rostit de père

Ubu la începutul piesei *Ubu roi*. Iar această piesă, în mare parte scatologică, nu este ea însăși altceva decât o parodie exagerată, caricaturală, a tragediei shakespeariene *Macbeth*. *Macbeth*-ul lui Ionesco adaugă bitextualității lui *Ubu* o a treia dimensiune, care dă parodiei o nouă aură de *gravitas*, transformând-o dintr-un instrument inițial de provocare a râsului și într-unul de provocare la reflecție: asupra istoriei, asupra Răului în istorie (ca trădare, ca violență ucigașă, ca sete de putere sau neînfrinat *libido dominandi*) și, finalmente, asupra literaturii de „gradul doi” și a posibilităților pe care le oferă manipulările textuale.⁵ Să notăm aici, în afara manipularilor intertextuale, și pe cele intratextuale: bunăoară, un fragment important din prima scenă, în care Candor și Glamiss își justifică rebeliunea contra lui Duncan (de la „GLAMISS: ... Și tocmai pe oamenii mei i-ar putea trimite împotriva mea” pînă la „CANDOR: Jos Duncan!”, p. 11-12), e repetat identic în dialogul de mai târziu dintre Banco și Macbeth (p. 53-54): joc de ecouri și de simetrii care ne atrage atenția că avem de a face cu dubluri și dubluri ale acestor dubluri. Spre deosebire de Shakespeare, rolurile lui Banco și Macbeth sunt, în mod clar, intersanjabile, ilustrări ale marelui motiv al dublului (sau al gemenilor) în literatură.

Dinastia Macol: cei trei *Pieds Nickelés* și autorul

Cum am sugerat, Ionesco aduce modificări semnificative desfășurării tragediei shakespeariene, inclusiv succesiunii epizodelor. Astfel, scena inițială cu vrăjitoarele e înlocuită cu un dialog între cei doi răzvrățiți contra autorității legitime (cît de legitime?) a lui Duncan: Candor (Thane of Cawdor) și Glamiss (Thane of Glamis). Aceștia sunt menționați în textul englez, dar nu fac parte din distribuție, nu apar pe scenă. Aducerea lor pe scenă e încă un mod al lui Ionesco de a face aluzie la circularitatea și, finalmente, la fungibilitatea personajelor în lupta sîngeroasă pentru putere. Candor și Glamiss, Banco (Banquo) și Macbeth, în sfîrșit Macol (Malcolm) fac parte din aceeași rasă de uzurpatori și de ucigași, ilustrînd sensul strigătului de disperare al lui Macbeth cu puțin înainte de a fi străpuns de sabia lui Macol și de a-și fi rostit ultimul cuvînt („Ei, drăcia dracului!”):

De la Oedip încoace destinul nu și-a mai bătut joc în așa hal de un om. Oh! ce lume nemaipomenită, în care cei mai buni sînt mai răi decât cei mai răi. (p. 75)

Strigătul lui Macbeth e comentariul (pe muchie de cuțit între tragic și ridicol) la tirada imediat precedentă a lui Macol, prin care acesta anunță că e (conform profeției vrăjitoarești) fiul nu al lui Duncan, ci al lui Banco și că, urcîndu-se pe tron, va lua numele tatălui său secret. Tirada exemplifică foarte bine caracterul întregii piese, amestec de efecte incongruente (cum ar fi vînzătorul de limonadă care-și laudă produsul în mijlocul unei scene de luptă violentă⁶), de patos

⁵ În această ultimă privință, vezi discuția piesei *Macbeth* de către Gérard Genette în *Palimpsestes: La littérature au second degré* (Paris, Éditions du Seuil, Collection Poétique, 1982), p. 408-410.

⁶ „Limonadele mele sînt bune contra torticolisului, contra guturaiului, a rujeolei, contra variolei...” (p. 17), făcînd ecou peste timp elogiului memorabil al iaurtului în cuvintele Dnei Smith din *La Cantatrice*

solemn și bombasticism dezumflat prin glume:

Îmi voi lua numele de Banco și voi întemeia o dinastie ce va domni peste veacuri. Dinastia Banco. Voi fi Banco al doilea. Iată cine vor fi cei dinții descendenți: Banco al III-lea (*apar succesiv capetele lui Filochard și Pieds Nickelés*⁷), Banco al IV-lea (*apare capul lui Ribouldingue*), Banco al V-lea (*capul lui Croquignol*), Banco al VI-lea (*capul autorului acestei piese, rîzînd cu gura pînă la urechi*)... și vor mai fi mulți alții, cu zecile. (p. 74-75)

Autorul, a cărui fotografie e proiectată pe scenă după imaginile de comic-strip ale trioului din serialul *Les Pieds Nickelés*, rîde cu gura pînă la urechi, dar piesa, luată în întregime, rămîne ambiguă, cu multe momente de un pesimism sumbru și cu dese izbucniri de umor negru. Ne aflăm într-o parodie cu o atmosferă de basm întunecat, la limită chiar de alegorie gnostică, în care o bătrînă vrăjitoare se poate transforma într-o iluzorie Lady Duncan, devenind soția lui Macbeth după ce acesta l-a asasinat pe Duncan (Lady Duncan cea „reală”, interpretată desigur de aceeași actriță, fusese, între timp, tîrîtă în închisoare, prin aceleași forțe malefice supranaturale). Lămurindu-și statutul în „ontologia” cu unduiri neașteptate a piesei și explicîndu-și ostilitatea față de presupusul ei soț, Lady Duncan declară: „[...] Voi ați luat parte la nunta lui Macbeth cu Vrăjitoarea care mi-a împrumutat chipul, formele trupului și vocea. Ea m-a azvîrlit în pivnița palatului și m-a pus în lanțuri. Dar astăzi, lanțurile s-au desfăcut ca prin farmec, iar zăvoarele au sărit. Nu am nimic de împărțit cu tine, Macbeth, nu-ți sînt complice la nimic, nu eu l-am ucis pe stăpînul tău, uzurpatorul și impostorul!” (p. 73).

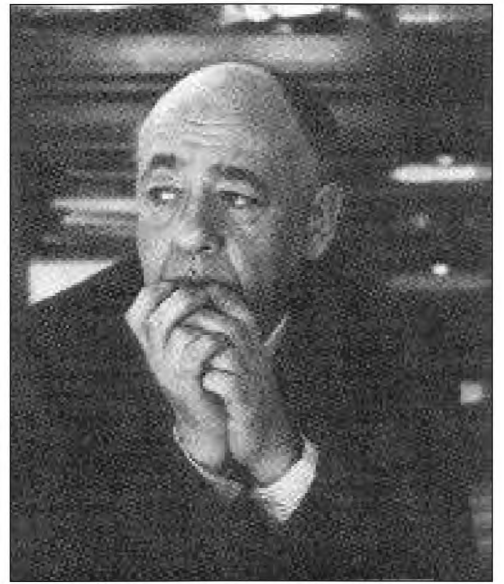
Rolul lui Lady Duncan/Lady Macbeth e una din schimbările-cheie aduse textului shakespearian. Dacă în tragedia engleză Lady Macbeth era, prin ambiția ei neîngrădită, prin încrîncenarea ei, un motor al crimei, aici, întrupare a voluptății, soție inițial a victimei, cucerirea ei devine unul din mobilele secundare ale crimei. Ne aflăm în plin iluzionism teatral ionescian care subminează distincția între realitate și amăgire, sensul profund al realului fiind limitat în această adaptare dramatică tridimensională (să nu uităm de prezența în text a spiritului ubuesc) la ciclul infernal al crimei și al relațiilor de putere, într-o repetiție grotescă fără sfîrșit. Elementul grotesc vine desigur de la Jarry și se simte mai ales spre final, cînd Macol și Macbeth se insultă reciproc:

MACOL (*lui Macbeth, care se întoarce*): [...] Monstru nemernic! Noroi al omenirii! Asasin sordid! Idiot moral! Șarpe scîrbavnic! Acrocordusule! Viperă cu corn! Țestoasă uriașă și infectă! Balebă de rîios!

MACBETH: [...] Ești debil psihomatic! Idiot ridicol! Un fraier care se dă mare! Un im-

chouve: „Iaurtul este excelent pentru stomac, rinichi, apendicită și apoteoză” (p. 328).

⁷ E vorba de cele trei personaje principale dintr-un popular serial de *bandes dessinées* sau comicsuri, trei derbedei simpatici, escroci, șmecheri, descărăceți, imperținenți, impostori, eroi a numeroase aventuri și tribulații comice, inventatori, printre altele, ai unui argou special. Dușmanii lor inveterați sunt burghezii, mari și mici, aristocrații pretențioși, comisarii de poliție, gardienii de închisoare, iar rivalii lor sunt gangsterii de profesie. Personajele au fost create de desenatorul Louis Foton, în 1908, pentru revista umoristică *L'Épatant*. Din 1948, aventurile lui Filochard, Ribouldingue și Croquignol au fost ilustrate, cu mare succes, de desenatorul René Pellos, pînă la moartea acestuia, în 1998.



• Eugène Ionesco

becil îngîmfat! O stupiditate, o stîrpirură! O mazetă! (p. 74)

Teatralitatea melodramatică a piesei, în sensul original de dramă populară cu muzică, cu trădări monstruoase și răsturnări violente de situații, e susținută prin utilizarea unei mari varietăți de mijloace: sonore (muzică în scenele de vrăjitorie, fanfare, momente în care personajele vorbesc cîntînd, puternic zgomot de motor cînd una din vrăjitoarele rotește un volan invizibil etc.), vizuale (momente de dans magic; scena centrală în care cea de-a Doua Vrăjitoare îi scoate falsa barbă și nasul ascuțit celei dintîi și o dezbracă de hainele murdare și zdrențuite, făcînd-o să apară, în nuditatea ei strălucitoare, ca Lady Duncan, în fața căreia Macbeth se prostornează, cu comentariul în latinește al însoțitoarei: „*Omnia vincit amor*”; scena simetrică a redeghezării lui Lady Duncan/Lady Macbeth în vrăjitoare; apariția imaginilor „descendenților” ilari ai lui Macol, capetele celor trei *Pieds Nickelés* și apoi acel al autorului; apariția gilotinelor). O mențiune specială merită traversarea tacită a scenei, la mijlocul piesei, de către vînzătorul de fluturi: „*Din stînga intră un vînzător de fluturi, cu pălărie de pai pe cap, cu un costum de culoare deschisă și cu plasa de fluturi în mînă. Poartă mustață neagră și lormion. Fuge după unul, doi fluturi și iese din scenă prin dreapta, alergînd după al treilea*” (p. 40). Același personaj are și rolul de a încheia, vizual și tacit, această piesă plină de „zgomot și furie”. După ce Macol, triumfător, se proclamă rege, apoi împărat, apoi „supra-Alteță, supra-Sire, supra-Maiestate, împăratul tuturor împăraților”, el dispare, conform indicațiilor scenice, în brumă. În tăcerea care se face pe scenă, „*Ceața se destramă. Vînzătorul de fluturi traversează din nou scena*” (p. 78). E o vignetă teatrală evident simbolică, delicată în contrast cu violența dezlănțuită din piesă, melancolică, figurînd poate goana după efemer, „goana după vînt” a *Eclesiastului* biblic, într-o emblemă a fragilității, ușurătății și zădărniceii. Simbolismul fluturilor e însă mult mai bogat. În contextul lui *Macbeth*, ar mai putea fi reținute trimiterile posibile la ideea de transformare (magică), precum și aceea că fluturi ar fi suflete ale morților sau, ca apanaje ale lui Hecate (zeița greacă subpămînteană a morților și a ocultismului), întrupări, sub aparențe inocente, ale unor forțe vrăjitoarești. Dominant însă rămîne sensul efemerității.

Uniunea Scriitorilor din România și Asociația Scriitorilor din București anunță cu profundă tristețe încetarea din viață a distinsului scriitor Ion „Nino” Stratan. Literatura română îi datorează lui Ion Stratan numeroase volume de poezie, articole despre poezii și poezia contemporană, toate scrieri de remarcabilă valoare. Ion Stratan s-a născut în anul 1955 la Ploiești și a absolvit Facultatea de Filologie la București. A debutat în anul 1981 cu memorabilul volum *Ieșirea din apă*. A fost unul dintre membrii cei mai importanți ai Cenaclului de Luni și a făcut parte dintre autorii volumului colectiv *Aer cu diamante*, care a marcat nu numai consacrarea generației '80, dar și un moment de înnoire pentru poezia românească. După 1990, Ion Stratan a publicat numeroa-

se volume de poezie importante, distinse cu premii și comentate elogios de critica literară. A făcut parte din redacția revistei *Contrapunct* și s-a distins prin prezentări generoase ale confrăților mai tineri. Ultimul dintre volumele sale de poeme a fost *Țara dispărută*, publicat în 2003. Scriitor înzestrat cu vervă și farmec inimitabile, Ion Stratan va rămâne în memoria confrăților și prin „opera sa orală”, prin sclipitoarele sale calambururi și prin seria, rămasă apocrifă, a parodiilor după „Albatrosul” lui Baudelaire. Poezia lui Ion Stratan, cu profil dificil de caracterizat, rămâne posterității sale ca o valoare indiscutabilă și ca o provocare pentru exegeții viitorului. Dispariția prematură și tragică a lui Ion Stratan reprezintă pentru literatura română o grea, ireparabilă pierdere.

Amintiri de acum un secol



Menu violet

Avioane în sânge – asta vă putem oferi
Pe planeta concretă unde creierul meu poposi

Creier pané, Krejer, Pane!
Pentru îndrăgostiții din savane

Iubindu-se sub amenințarea tigruului
Cu dinți de stea, exploratorii

Culorii și frigului

Clownul lui Sofocle

Uite sângele meu ca o caracatiță
Fiert în vasul de aur ce-și mai zice și cratiță

Uite ochii mei ca doi melci în cochilie
Sorbiți de ființa numită stridie

Uite mâna prăjită în faptul serii
Fapt fără fapt, ce numim

Adeverii

Viteza vieții

Azi vom mânca meridiene pe glob
Făcute de călătorul cel snob

Numit dor, ce vrea iarăși
Oase de antilopă și degete

Pentru dinții munților mari,

Ce-or să pregete

Să ne arunce sau să nu ne arunce-n
Prăpastie

Pentru care am fost

gândire și trestie

Happeningul vieții mele

Dor de alte adevăruri, cum ar fi
Ceruri albastre – pentru noi,

dezmoșteniții de astre

Dor de o canapea și o muzică
Pentru urechea hipoacuzică

A inimii care se zbate,
mințită de pâine

În celulă – că se va elibera

Măine

Tarot în Atlantida

Mănâncă cizma ce ți se pune pe gură
Mănâncă fiola – desert de cianură

Mănâncă fulgii, mănâncă ploaia
Pe o felie de dor, în odaia

Din care se văd, prin perdelele dese

Doar urme de pași care intră

Și niciunul ce

Iese

My Sweet Lord

In memoriam George Harrison

Mănâncă lumina, la sfârșit de
sfârșit,

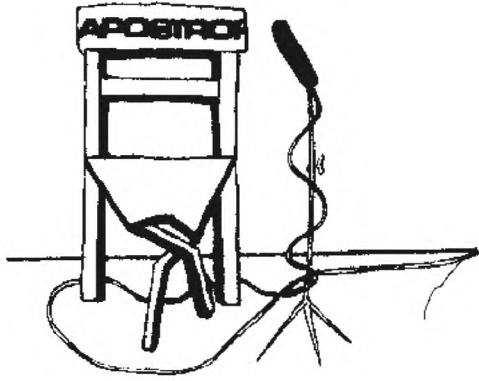
Când dezvoltarea nu a ieșit

La filmul trecutului, la filmele

Pagini

Care pun surle și trâmbiți

Paragini



Am zburat cu avionul cu două luni înainte să mă nasc

Ioana Scoruș: *Domnule Stratan, se poate trăi din poezie în România anulului 2003?*

Ion Stratan: Stimată Ioana Scoruș, după efectuarea stagiului militar la un batalion disciplinar unde fusese repartizată Facultatea de Filologie (vedeți ce greu se iese din contingent, mai ales din cel militar), după stagiatura epuizantă care a urmat cursurilor universitare făcute pe „banii mei“, pentru că depășeam „plafonul“, cenzura timp de 7 ani și imposibilitatea de a călători la festivalurile internaționale de la Bruxelles, unde mi s-a refuzat de șase ori pașaportul, după statutul de muncitor necalificat, pentru că am refuzat să fiu membru de partid comunist, cred că revenirea mea în 1990 ca redactor la revista *Contra-punct* este o postură meritată. Deși publicasem trei cărți între 1981 și 1983 (*Ieșirea din apă*, Ed. Cartea Românească, 1981, *Cinci cântece pentru eroii civilizatori* – polemica față de eroul comandant suprem era evidentă, eu considerând eroii civilizatori Iubirea, Rostirea, Sinele, Sacrul și Arta –, Ed. Albatros, 1983 și *Aer cu diamante*, antologie colectivă, Ed. Litera, 1982, prefațată de domnul Nicolae Manolescu), am strâns literatura de sertar care a putut în sfârșit vedea lumina tiparului – *Lumină de la foc și Ruleta rusească*. Temele poeziei mele aflate în cele 30 de volume tipărite sunt trei: *Apa* (*Ieșirea din apă*, Ed. Albatros și *Spălarea apei*, Ed. Eminescu), *Moartea* – asupra căreia cugetă orice poet (*Mai mult ca moartea*, Ed. Axa și ediția a doua, *O zi bună pentru a muri*, Ed. Pontica și *De partea morților*, Ed. Liber Art) și *Lumina* (*Lumină de la foc*) și viitoarea antologie *Altă lumină*, din care am publicat câteva poeme în revistele *Familia*, *Revista nouă* de la Câmpina și *România literară*.

I. S.: *Prin ce se traduce în realitate faptul că sunteți un poet foarte bine cotate?*

I. S.: Nu știu dacă sunt atât de bine cotate. Mai bine cotate mediu cum sunt eu, decât „coțat“ pe delațiuni, plagiat și provocări. Am avut parte de o bună primire la debut și, din când în când, criticii își mai aduc aminte de mine și subliniază câte un vers din poezia mea.

I. S.: *Care sunt criteriile d-voastră de diferențiere între poezia de valoare și cea lipsită de valoare?*

I. S.: Poezia de valoare are o autenticitate a adresării și o împletire între inovarea expresiei și o intuiție a așteptării din orizontul cititorului. Poezia depinde (deși mulți o consideră o artă atemporală, „boicotând istoria“) de contextul social, de atmosferă și epocă, de gradul de intelectualitate și disponibilitate materială și temporală a cititorului, de *Zeigeist*.

I. S.: *Care sunt diferențele dintre poetul Ion Stratan, cel de pe vremea Cenaclului de Luni, și cel de azi?*

I. S.: Diferențele sunt mari: deschiderea de atunci a devenit mai precaută, am înregistrat nerespectări ale „jocului“ artistic și existențial, am devenit, după 7 ani de tăcere, mai dezamăgit, decepționat odată cu cele 30 de cărți tipărite și neșansa de a fi călătorit doar într-o singură țară, despre care am scris, urmând canonul traducerii, în al cărei grai am scris și, alături de celebrele cuvinte ale lui Malraux, m-am gândit în ce măsură „condiția umană“ este legată de politic sau de sacru în liniile în care el definea secolul XXI că va fi fiind spiritual sau religios.

I. S.: *Descrieți-mi, vă rog frumos, atmosfera generală a Cenaclului.*

I. S.: Cenaclul de Luni a fost o încercare pentru noi toți, mulți au plecat, alții s-au orientat spre științele exacte, spre filosofie sau teologie, și am avut onoarea să conduc un timp această „cină mică“ (asta înseamnă *cenaculum*), unde au citit poeți înzestrați din toată țara.

I. S.: *Ce relație aveți cu critica de specialitate? Ce înseamnă ea pentru d-voastră?*

I. S.: Am apreciat întotdeauna promptitudinea, intuiția și stilul majorității criticilor literari care mi-au comentat poezia. Sunt, într-un fel, și format de critică (dincolo de Cenaclul de Luni). Îmi plac mult lectura și critica literară, încerc și eu din când în când să scriu recenzii. Dacă este de bun-simț și de bună-credință, absolut orice menționare a versurilor sau articolelor mele de către critică mă bucură foarte mult. Am numai doi „clienți“ abuzivi și grobieni cu care nu voi înceta să polemizez – unul este Marian Popa, profesor inept până când a șters-o și care povestea studentelor, în pauza dintre cursuri, filmele porno pe care le văzuse, făcând să roșească și pe cele mai puțin pudibonde dintre colege. Ipochimenul găunos, care, în prezența dlui Mircea Ciobanu, la Editura Cartea Românească, din Rolf Biermann al nostru (după *Aer cu diamante*) și singurul disident autentic – nu mă scotea, revine cu o așa-zisă istorie a literaturii în care mă expediază cu două șiruri în termeni penali.

Ce te poți aștepta de la apărătorul lui Eugen Barbu la plagiatul din Paustovski și Malraux în *Incognito*, deci dușman al Uniunii Scriitorilor și cel care îl consideră pe Păunescu cel mai important poet „politic“? Poate deținut politic, după ce a sprijinit cultul personalității celei mai cumplite dictaturi din Europa după război. Al doilea „mușteriu“ este Marin Mincu, plagiator al grupajului meu de poeme *Cimitirul de mașini*, orânduie în mai multe volume pe care am avut perseverența să le public. M. M., care se crede, pe baza inițialelor, un fel de Marcel Marceau, mă insultă în revista de familie *Paradigma*. Acum, la aniversarea a 400 de ani de la rescrierea lui *Don Quixote*, am un aforism pentru cel care vrea să pună ordine în literatura română: *Să corfunzi morile de vânt cu niște uriași e o eroare, dar să o corfunzi pe Rosinanta cu Dulcinea e o dovadă de prostie*.

I. S.: *Dați-mi trei nume de tineri poeți români tineri care credeți că au astăzi ceva de spus în domeniu.*

I. S.: Ligia Mihaela Ionescu, Adela Greceanu și Elena Vlădăreanu.

I. S.: *Având în vedere imensa cantitate de maculatură tipărită în domeniul poeziei, ce credeți că ar trebui făcut astfel încât poezii cu adevărat valoroși să poată fi cernuți din această tristă pleiadă?*

I. S.: Se tipărește „maculatură“ și pentru documente oficiale care pot fi invalidate a doua zi, așa că tipărirea literaturii stabilește criterii



• Ion Stratan

de valoare prin prisma criticii și a cititorilor orientați după educație, opinie și gust estetic.

I. S.: *Mai păstrați în vreun fel relațiile cu fștii colgi de cenaclu?*

I. S.: Am rămas prieten apropiat cu Traian T. Coșovei, sensibilitate extrem de bine orientată în câmpul poeziei (și fostul meu naș de cununie) și mă reîntâlnesc cu prietenii care sunt acum redactori la reviste precum *Familia*, *Poesis*, *Vătra*, *Convorbiri literare*, *Observator cultural*, *România literară* sau *Dacia literară*.

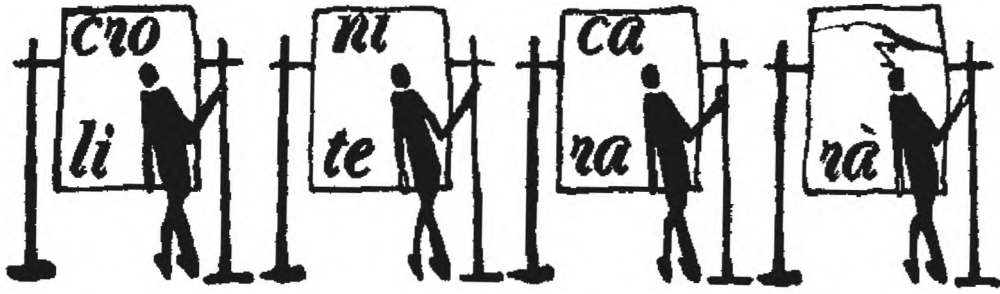
I. S.: *La ce lucrați în prezent și ce proiecte de viitor aveți?*

I. S.: Am predat redacției Cartea Românească volumul de meditații *Citate și confesiuni*, grupate de doamna Mădălina Ghiu în colecția „Ars Poetica“. Volumul este dedicat colegilor mei de lectură de la Biblioteca „Nicolae Iorga“ din Ploiești.

I. S.: *Vă mulțumesc pentru disponibilitate și vă doresc să realizați ceea ce v-ați propus.*

I. S.: Vă mulțumesc și eu, stimată Ioana Scoruș, pentru atenția pe care mi-ați acordat-o.

Interviu realizat de
IOANA SCORUȘ



Poeți contemporani clujeni sau despre vecinătatea luminată

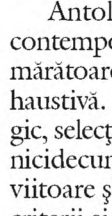
Irina Petraș

Am crezut întotdeauna că limba este pentru scriitor casa eternă, *casa melcului*, cum îi spune Norman Manea într-o carte cu chiar acest titlu. Patria pe care o poartă cu sine oriunde ar fi să-l mâne soarta. Limba maternă are un rol de neînlocuit în definirea și recunoașterea de sine a individului. Ea furnizează *cadrul* imaginii despre lume. Însă nu e un cadru abstract și cenușiu, ci unul viu, în mișcare. Ne naștem în lume de îndată ce ne situăm în limba maternă – ea asigură contactul, regula, dar și libertatea de a nuanța. Deschidem ochii într-o lume *deja organizată* de limba comunității și deprindem, odată cu limba, și această organizare. O anumită *evidență fizică* nu va conduce la o aceeași *imagiune a universului* decât dacă temeiurile lingvistice sunt similare. Trăind printre sași prima parte a vieții, n-am conștientizat dramatic apartenența la o etnie. Cele două *universuri* construite de română și germană se împleteau pașnic. Fi-


resc, sașii știau toți perfect românește și, tot atât de firesc, românii își dădeau copiii la grădinița sau școala germană. În 1965, îmi începeam studenția la Cluj. Am descoperit din prima zi că aici niște lucruri se întâmplă aiurea doar fiindcă *x* e român și *z* ungur... Asperitățile se netezesc, dar niciodată cu totul. Se ivesc mereu puncte fierbinți, răbufnește, când te aștepți mai puțin, câte un vlăstar agresiv al „diferenței”. „Lectura” ce-luialt e băjbăită, poticnită, înaintând temător într-o zonă a subiectivității absolute – *apartenența*. Omul are o nevoie irepresibilă de a *aparține*, de a fi recunoscut de un *loc*, de un timp, de o comunitate, iar această nevoie exprimă, în cele din urmă, chiar dorința sa de a fi *alifel*, individual, personal. Apartenența e constrângătoare. Te știi, te vrei, te construiești om pur și simplu, fascinat de o limbă anume – patria ta interioară –, dar te vezi împins mereu să pui accente pe care nu le simți ori pe care, în condiții normale și oneste, nu le-ai alege să-ți ritmeze fraza existențială. Căci dacă toată lumea te vrea afon, nu poți să cânti decât fals. E legea simplă a supraviețuirii.

Scriitorul, stăpân pe o limbă „vinovată” de structura mentală, de simțirea sa și de modelul de a fi, își îmbogățește *stăpânirea* limbii sale prin confruntarea cu celelalte limbi. Limba scrisului tău e, parcă, mai bună dacă limba vecinului tău o poate răsfrânge cu efecte asemănătoare ale lecturii. Închiderea scriitorului într-o limbă e mereu

provizorie și speră deschideri spre cât mai multe alte limbi/gândiri/simțiri – ale celui de-un neam cu el, dar și ale celor de alte neamuri.

Am făcut această prea lungă introducere pentru a vorbi despre antologia bilingvă *Un pahar cu lumină. Poeți contemporani clujeni/Pohárnyi fény. Kolozsvári kortárs költők*, editată de Consiliul Local și de Primăria Municipiului Cluj-Napoca (Editura Tinivár, 2005, 440 p., format 17×24). În cuvântul de încheiere, scriitorul Molnos Lajos – redactor și coordonator al volumului – vorbește, într-un fel, și despre cele de mai sus. Despre lucrurile firești care ar trebui să se și întâmple firesc între noi, oameni locuind – în sensul cel mai adânc al cuvântului – aceleași *locuri* și vorbind despre ele ca despre universuri paralele, în ciuda întretăierilor istorice ori cotidiene. O face cu o doză de abia reținută amărăciune. Bucuria de a fi isprăvit o lucrare, din mai multe puncte de vedere, *unicat* în lumea noastră literară îi e umbră de amintirea buclucă a ne-isprăvirilor noastre comune. Îi joacă o festă chiar neatenta corectură a textului său, ea însăși o umbră încăpățanată și oarecum destinală. Rămâne însă nealterată speranța că această lucrare va fi urmată, firesc, de o serie de volume-colo-


locvii, le-aș zice. De cărți de care să ne bucurăm împreună, comunicând prelung. Să ne oblige discret la atenția reciprocă în acest „cel mai de seamă atelier al literaturii române, după București”, și cel mai de seamă și vechi atelier al literaturii maghiare din Transilvania.

Antologia numără 67 de poeți clujeni contemporani, dintre care 25 maghiari. Numărătoarea nu e și nici nu a dorit să fie exhaustivă. O antologie subînțelege, etimologic, selecția. Oricum, absențele sunt puține și nicidecum vinovate. Edițiile ori antologiile viitoare și-ar putea propune tot mai diverse criterii și perspective ale alegerii. Înțeleg că se plănuieste, deja, o antologie bilingvă de proză. Poate va urma și una de teatru, de miniesuri și aforisme etc. Cele mai bune traduceri de poezie română din toate timpurile în limba maghiară și cele mai bune traduceri de poezie maghiară din toate timpurile în limba română – iată „tema” unui alt volum de tot interesul. Îndrăzneala de a face planuri și propuneri pentru o întreagă serie este primul semn că începutul a fost bine făcut.

Volumul se deschide cu un cuvânt al lui Emil Boc, primarul municipiului, despre Clujul multicultural și datorii de îndeplinit în spiritul valorilor europene, și se încheie cu o postfață semnată de Petru Poantă, autor al unui bine cunoscut dicționar critic al poezilor clujeni contemporani. Nimic mai potrivit decât reproducerea ei în continuarea acestei cronici.

[Între timp, am editat – sub egida Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Cluj – un dicționar ilustrat al scriitorilor români, maghiari, germani, evrei, ucraineni, sub ti-

tlul *Clujul literar: 1900-2005*. Un prim pas spre Dicționarul critic general al scriitorilor clujeni, dar și o carte în plus în *Biblioteca noastră comună*.]

Despre poezia clujeană

Petru Poantă

Îată o carte care are toate șansele să intre în istoria literaturii: prima antologie, bilingvă în dublu sens, a poezilor clujeni de limbă română și maghiară; 67 de autori, aparținând unui spațiu cultural comun și împărțind același destin istoric, dar, prin limbă cel puțin, revendicându-se de la modele literare diferite. Avem de-a face, așadar, cu o carte a *vecinătății*, fiecare venind cu propria-i originalitate, însă mărturisind și despre destule și surprinzătoare interferențe. Nu în ultimul rând, cartea e un spațiu al dialogului – carențele comunicării, periodic reclamate de reprezentanții celor două literaturi, se diminuează în salonul deschis al volumului, poeții români și maghiari se „citesc” și se cunosc unii pe alții prin intermediul traducerii reciproce, iar textele așezate față în față între copertele cărții pot incita la mai dese „întâlniri” – în sensul pe care îl dădea Mircea Eliade termenului, de confruntare cu enunțuri din culturi diferite de a ta proprie pentru a ajunge la potențări și îmbogățiri mirabile – ale poezilor înșiși.

Nu voi încerca acum un studiu comparativ, posibil și chiar meritând să fie reținut ca proiect. În cele trei pagini acordate de coordonatorii antologiei, voi tenta altceva: identificarea câtorva invariabile care ar putea configura imaginea unei „poezii clujene”, a unei poezii nu neapărat locale într-un sens „dialectal”, ci a uneia infuzate de o sensibilitate de profunzime a *locului*. În *Dicționar de poeți. Clujul contemporan* (1999), caracterizarea celor 150 de autori români, deși avea în vedere singurătăți și inventaria numai poezia de limbă română, constatam deja că există locuri caracterizante literar, spații citadine în care spiritul precipită, în anume secvențe temporale, privilegiat: Iașiul din perioada de glorie a „Junimii”, Bucureștiul interbelic, Sibiuul în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Clujul, în fine, care, din 1970, se decupează pregnant drept centru al poeziei și criticii contemporane. Fiindcă *Dicționarul* fișa personalității distincte, nu-mi lăsam criteriul estetic de valorizare contaminat de entuziasme regionaliste. Această antologie, în schimb, e un bun prilej de identificare a unor invariante ai „poezii clujene”, invariante care nu pun în pericol, ci, dimpotrivă, garantează apartenența la spațiul european ori universal.

În cercetările mai noi, de altminteri, circulară tot mai insistent conceptul de „geografie literară” și el definește, destul de flexibil, tocmai influențele, mai vagi ori foarte evidente, pe care un anumit loc le exercită asupra creației; *locul* fiind înțeles aici atât ca peisaj, cât și ca spațiu cultural complex. Clujul este un asemenea loc, cu o identitate proprie, a cărui amprentă se regăsește, oricât de inefabil, în poezia celor care l-au locuit mai multă vreme. E un oraș cosmopolit, dar, paradoxal, și întru câtva conservator. A crescut și s-a dezvoltat spiritual în spațiul miturilor culturale ale Europei Centrale. Oraș

cu mentalitate de centru, a evoluat preponderent sub semnul Bibliotecii, a avut mereu inițiative și a produs valori semnificative, însă nu a știut întotdeauna să le și valorizeze integral. Are o atmosferă intensă și fecundă în ordine poetică. Există un oraș profund, insesizabil la o privire superficială, a cărui calitate esențială o constituie spiritul academic ce, la rândul său, a produs o densă ambianță intelectuală; una tolerantă și relaxată, deschisă cu prudență experimentalismului și mai permisivă erudiției, livrescului, gravității ori rigurozității de tip nordic.

Revenind la subiect: e clar că nu putem vorbi despre un imaginar poetic omogen și colectiv. În schimb, măcar ca valori auxiliare, pot fi identificate niște constante comune majorității poezilor clujeni și care poartă marca ambianței acestui Oraș profund. Înainte de toate însă, să precizez că poezii incluși în antologie (și nu doar ei) se integrează, cu puține și irelevante excepții, paradigmei modernismului liric, un modernism pe care literatura occidentală nu l-a abandonat definitiv, în ciuda ofensivei unor modalități alternative constituite sub denumirea de poetică postmodernistă. Încă în anii '60, stilistica modernismului a fost adaptată unor sensibilități lirice consistente. Nu e vorba despre o „descoperire“ anacronică, ci de reluarea creatoare (după un scurt interval proletcultist) a modernismului din interbelic, ce nu-și consumase încă substanța și nu-și epuizase energiile. Poezii clujeni reprezentativi îmblânzesc și chiar deconstruiesc multe dintre convențiile tari ale modernismului „înalt“. Asistăm, astfel, la afirmarea discretă a cului confesiv, chiar dacă nu față autobiografic; metafora abstractizantă și ermetizantă cedează locul unui limbaj mai expresiv senzorial; are loc o deplasare a accentului de pe semnificat pe semnificat, respectiv o propensiune spre semnificațiile existențiale ale creației; legitimarea poeziei se deplasează într-un orizont metafizic, concomitent cu tentative de resentimentalizare a confesiunii. La niveluri senzoriale, apare coloratura ambianței culturale clujene: dominanța tonalităților grave, sobrietatea și rafinamentul imagisticii, substanța livrescă și intelectuală a discursului, o melancolie crepusculară de descendență secesionistă, regăsirea stilului expresionist ș.a.

O evaluare istorică a fenomenului poetic clujean relevă alte câteva note specifice. Ar fi de constatat, întâi, că mai toți poezii cunoscuți de aici s-au format, firesc, în jurul principalelor reviste literare ale orașului. În deceniile șase și șapte, centrele de putere le reprezentau cele două publicații ale Uniunii Scriitorilor, *Steaua* și *Utunk* (pentru limba maghiară). La *Steaua*, îndeosebi, a existat o mică grupare coerentă care, prin 1957, a avut aparența unei disidențe ideologice prin cultivarea poeziei de notație și a minime subiectivității lirice, asta în condițiile în care supremația o deținea poezia „obiectivă“, respectiv reportajul versificat. Dar o adevărată explozie a liricii clujene se petrece odată cu apariția revistei *Echinox* (1968), în care se vor afirma de-a lungul a trei decenii și jumătate poezii de limbă română, maghiară și germană. Accesibilă cu prioritate scriitorilor tineri, ea devine, în fond, puntea de lansare a tot ce înseamnă nou în creație. Poezii cei mai valoroși ai intervalului 1970-2004

provin, aproape în exclusivitate, din acest mediu echinoxist.

Parturiunt montes...

Ștefan Borbély

Horea Poenar a coordonat un dicționar nedemn de istoria *Echinoxului* (*Dicționar Echinox, A-Z, Perspectivă analitică*, București/Cluj, Ed. Tritonic, 2004), dar a-l ignora, așa cum fac majoritatea echinoxistilor, ar fi o greșală, fiindcă tăcerea reprezintă o complicitate indirectă cu lipsa de respect pentru cultură, pe care și-a bazat coordonatorul „opera“, ascunzându-se șiret în spatele colaboratorilor – marea lor majoritate, studenți –, preferând să nu scrie nici un alt text în afara prefeței. Juvenil, imatur, dar orgolios nevoie mare (fapt dovedit și de reproducerea numelui său pe fiecare pagină pară a cărții), Horea Poenar practică insurgența cu surescitarea unui francțiror agitat, gata să răstoarne cu tunul toți iepurii care îi ies în cale. *Dicționarul* e inițiat după chipul și asemănarea subculturii insidioase care domină azi generația tânără din România, pentru care autoritatea reprezintă, din capul locului, un abuz și trebuie să fie decapitată. Unii colaboratori își exhibă frustrările de la cursuri, scriind medalioanele pe care le creionează (așa cum face, impardonabil, Călin Petrar în textul despre Vasile Muscă, în care opera autorului este tratată – ierată-mi termenul neacademic, dar trebuie să mă cobor și eu la nivelul „materialului“ – „sictirist“ și cu superioritate), alții scriu texte lungi, encomiastice, așa cum procedează – cazul e deja notoriu, fiind semnalat în presă – Aura Țeudan la Ruxandra Cesereanu, căreia îi dedică (nu zic că opera nu merită...) 15 pagini, în timp ce Adrian Popescu are parte de numai 3, Marta Petreu de 2, plus câteva rânduri, iar Marian Papahagi doar de 2 și jumătate, în cea mai flagrantă declasare pe care o avem în tot corpul cărții.

Colaboratorii nu numai că nu au memoria specifică a *Echinoxului*, dar nici nu dispun de un mentor care să le-o cultive. Evenimente majore din istoria *Echinoxului*, cum ar fi, de pildă, publicarea de către Mircea Zăciu a memoriului de protest pe care Blaga l-a adresat CC-ului, găzduirea scenariului filmului *De ce bat clepotele, Mitică?*, al lui Lucian Pintilie, într-un moment în care filmul era interzis, sau, în același regim de senină ignorare a clandestinității, publicarea unui fragment din Heidegger, în primul număr, socotită ulterior o „greșală“ (ceea ce duce la detronarea lui Eugen Uricaru și instalarea lui Ion Pop la conducere) nu sunt amintite sau sunt minimalizate, pentru a întări ceea ce coordonatorul ține cu orice preț să afirme, și anume că *Echinoxul* a fost, de-a lungul istoriei sale, o redută a conformismului estetizant, spre deosebire de optzeciștii bucureșteni care au trăit revoltat și au lansat postmodernismul – festin la care, chipurile, echinoxistii ar fi ajuns prea târziu, din cauza hățurilor perimate cu care îi țineau în frâu „maestrării“ mo-

derniști din generațiile anterioare și, evident, cei de la catedre...

Teza metodologică a coordonatorului a fost supralicitată în puținele reacții critice care au salutat până acum apariția *Dicționarului*, așa cum a făcut, de pildă, revista *Steaua* la începutul verii trecute, într-o debateră publică la care vocea primă a fost aceea a Ruxandrei Cesereanu și cele de fundal – opozitive... – ale lui Ion Mureșan sau Alexandru Vlad, în care s-a discutat atât de mult prefața, încât celelalte texte n-au fost nici măcar remarcate. Nimeni nu a spus însă că teza „revoluționară“ a coordonatorului este flagrant greșită, pe simplul motiv că ea se bazează pe imaginea unei evoluții univoce a literaturii române, în trecerea ei de la modernismul „revolut“ la postmodernismul izbăvitor. Teza spune că echinoxistii au pierdut în mod fatal trenul în care bucureștenii (Traian T. Coșovei, Ion Stratan, Mircea Cărtărescu etc.) s-au urcat impetuos, ceea ce a făcut ca echinoxismul beletristic și ideatic să înregistreze un decalaj temporal insurmontabil în raport cu optzeciștii bucureșteni, ale cărui urme inertiabile se pot observa și astăzi. Ipoteza e falsă, întrucât – o simplă răsfoire a oricărei istorii literare demonstrează cu claritate acest aspect – literatura română a intrat în optzecism pe două paliere stilistice complementare, insurgența textualistă și – ulterior – deconstructivistă regățeană fiind dublată, în Ardeal, de un neoexpressionism ontologizant și metaforic. Linia de filiație a celor două tendințe a fost, și ea, diferită: optzeciștii regățeni se revendică în mod prioritar de la reprezentanții „Școlii de la Târgoviște“ în proză și de la contracultura *generației beat* în poezie – cu un ingredient autohton suplimentar, luat din fronda lui Geo Dumitrescu și a „generației pierdute“ –, în vreme ce filiația ardelenilor – grupați, în marea lor majoritate, în școala *Echinoxului* – urcă, voluntar, spre Cercul Literar de la Sibiu, spre Blaga și prețiozitatea barocă, livrescă, a lui Negoiteșcu și Doinaș.

A sugera un raport univoc între modernismul retardat și postmodernismul *comme il faut* înseamnă, pe de o parte, unilateralizarea liniilor de evoluție ale literaturii române pe drumul care duce de la reprezentanții generației '70 la optzecism și, pe de altă parte, o crasă ignoranță în ceea ce privește mișcările tectonice multiple pe care le înregistrează, în orice moment, definirea de sine a oricărei literaturi. Nu trebuie uitat nici faptul că tocmai la Universitatea din Cluj – hulită, prin acuza de retardare, în dicționar – s-au făcut auzite primele cursuri încheiate despre postmodernism din întreg mediul academic românesc, prin contribuția lui Andrei Marga sau Ioana și Liviu Petrescu, într-un climat de actualitate ideatică acută, importat din America: în acest context, a sugera „programatic“ că echinoxistii „au rămas în urmă“ în evoluția literaturii noastre, în principal din cauza „voalării“ moderniste la care au fost supuși de către „mentori“, e cel puțin ridicol. Susținând asemenea teze insuficient documentate, Horea Poenar s-a transformat, prin coordonarea neprofesionistă și insidioasă a *Dicționarului*, dintr-o tânără speranță a culturii clujene într-o imensă decepție. E de văzut dacă el va reuși sau nu să remonteze terenul, fiindcă pentru asta ar trebui să intre în bibliotecă – să facă, adică, tocmai ceea ce el s-a ferit să le recomande „discipolilor“ săi

(Continuare în pagina 14)

Jurnal spiritual (pe sărite)

Magda Căneș

1984

14 iunie

Cred că orice om, de la 30 ori 35 de ani în sus, întrebat dacă ar vrea să o ia de la capăt, ar răspunde cu siguranță că NU. Efortul de a exista – dificultatea de a subzista, de a-ți găsi un loc social, de a „răzbate” în viață, de a-ți asigura o soliditate materială, împlinirea obligațiilor, responsabilităților și ambițiilor –, efortul acesta enorm, adesea doborât, nu trece fără să lase urme adânci chiar și în cei care cred că trăiesc fără sens, la împlinire. Toți intuiesc sau reali-



zează mai mult sau mai puțin conștient caracterul inițiat, de Încercare dificilă, de Probă capitală, al existenței lor, calitatea ei de Cale, unică, ireversibilă, către un țel, către un Capăt care-i privește în mod absolut. Chiar dacă, în paralel, toți se iluzionează că poate ceea ce a trecut nu e definitiv, că o etapă a vieții lor poate fi reluată, corectată, ameliorată etc. Și uneori această șansă chiar li se dă. Până când trăirea imaginată a vieții devine trepat, încetul cu încetul, trăirea de zi cu zi, reală, a morții...

O probă a tandreței: să realizezi că suferința celui iubit e mai degrabă închipuire, alint benign ori fățarnicie malignă, și totuși să te devotezi ei cu aceeași îngrijorare cu care ai îngriji suferința fizică adevărată, reală, a unui copil.

15 iunie

Cu cât mai mulți poeți în lume, cu atât mai bine. Cu cât mai mulți artiști, cu atât mai bine. Intrăm în era creativității generalizate. Din ce în ce mai mulți oameni vor avea acces individual la „duhul Creației”. Al treilea con creștin e mai aproape, cel al Du-

hului Sfint. Ori poate apocalipsa, revelația, când din ce în ce mai mulți oameni se vor împărtăși fără intermediar din dimensiunea lor transcendentă. [...]

Citit: G. K. Chesterton, *L'homme qu'on appelle le Christ*; Corneliu Cezar, *Introducere în sonologie*; Mircea Eliade, *Fragments d'un journal II*; Simone Weil, *La pesanteur et la grâce*; René Char, *Poezii*; *Cahier de l'Herne* consacrat lui Guénon.

„A-crede îl înțelege pe A-nu-crede. Dar A-nu-crede nu-l înțelege pe A-crede.” Însă un A-nu-crede care intuiește, presimte, bănuiește ce înțelege A-crede, oare unde se situează?

25 iunie

Frumusețea ca splendoare, ca evidență ferocitoare, orbitoare, a Adevărului. Frumusețea e o Datorie. Sensul e o obligație a speciei noastre.

Scriș mult – poeme apocaliptice: o apocalipsă melancolică și cât se poate de individuală, căci nu scriu decât despre „revelațiile” unor experiențe spirituale realmente trăite. Nu pot să inventez. Nu pot decât să mărturisesc. [...]

9 iulie

Am citit Simone Weil, *L'attente de Dieu*. Parcurgând cartea, senzația stranie că n-ar trebui s-o citesc, de teamă să nu-mi conștientizez prea limpede și rigid stări care erau în mine și care nu trebuiesc prea bine numite, pentru a nu fi distruse, fixate, pingărite în misterul lor viu, vital. Sau dorința inconștientă de a parcurge paginile repede, razant, ca să-mi confirme experiențe personale și intuiții proprii, dar fără să revin și să le aprofundez, ca să nu alterez amintirea lor vie din mine și posibilitatea viitoare a adevărului lor fecund în micile circumstanțe ale vieții. Oricum, o ființă extraordinară, această Simone, salvator venită în acest moment la mine.

Poezia Angelei din *Blinda, jul final* – precum muzica serială, un Xenakis de pildă. Poezia mea „cosmică” recentă – precum muzica siderală de acum, un Jean Michel Jarre, de pildă.

„După poezia lui X nu vom mai putea face confesiuni ca până acum.” Ideea că fiecare poet descoperă, poate, o porțiune de experiență emoțională a Spiritualului, sau Întregului, care aparține tuturor, în felul în care o celulă nervoasă aparține creierului, căruia îi aduce informația sa, fiind în același timp și parte, și întreg, și celulă, și creier. Toți simțem celule unite într-un țesut social, toți funcționăm, chiar dacă nu vrem, pentru toți ceilalți, câștigând câte o fărîmă de necunoscut. Și toți simțem în același timp, într-un anume fel, și Întregul.

Acesta nu e un sentiment neapărat negativ, cum ar crede individualiștii înrăiți, starea de topire indistinctă în colectivitate, ci poate fi un sentiment extraordinar, căci el valorizează importanța fiecărui individ și în același timp îl unește voluntar, sau involuntar, cu ceilalți.

Conștiența funcționează asemenea razei de lumină. În stare naturală, ea se dispersează în toate părțile, dar obligată să se concentreze, să se canalizeze pe câteva direcții de particule paralele între ele, transformată într-un fascicul omogen, convergent și focalizat, ea devine laser și străpunge nu doar lumea, ci universul.

Dacă negrul absoarbe lungimile de undă ale luminii, iar albul, dimpotrivă, le respinge, putem spune că negrul conține mult mai multă lumină decât albul. Și că ceea ce nouă ni se pare luminos este – d.p.d.v. strict fizic sau d.p.d.v. al unei optici metaaparente – este dimpotrivă lipsit de lumină, iar ceea ce ni se pare întunecat este superlativul luminii. Ceea ce revine la „întunericul strălucind de lumină” al misticilor, dar pe calea inferenței prozaice.

12 iulie

Dimineța, deschizînd fereastra, am auzit un sunet armonios, plin, muzical, al orașului, în locul zgomotului inform și asurzitor obișnuit. Atrăgîndu-i atenția asupra lui, cineva mi-a spus că preferă să creadă că e coșul unei fabrici. Dar nu era un singur sunet, era o armonie, o melodie complexă ca o simfonie. Care de altfel a trecut repede.

17 iulie

Arealiza extazul, vizionarul, în mod firesc, iar nu prin constrîngere, fie ea de orice tip: medicamente, drog, respirații, concentrare, tehnici diverse. Știu sigur că se poate. Știu din mine. E o dimensiune reală, dar încă potențială, a firii noastre. Numai sublimarea firească, atingerea naturală a acestei stări are valoare morală, religioasă, umană. Excesul de orice fel o degradează, căci degradează un har benefic și natural al făpturii. Numai că nu avem răbdare. Adevăratele mele amintiri, ori de câte ori îmi propun să-mi rememorez trecutul, cele care îmi vin primele în minte, sînt de fiecare dată, matematic, cele care rețin astfel de clipe. Și adunate la un loc nu sînt chiar puține. [...]

Fiecare om pare să fie individualizat de un anume paradox. Personalitatea lui se construiește în jurul unei perechi de contrarii, al unui paradox care îl definește. De la măturașul țigan de pe strădă la geniul vizionar din turnul de fildeş. În acel paradox stă fulgerul mîntuitor sau exterminator al fiecărei ființe.

Paradoxul meu e probabil cel dintre exteriorul meu care contrazice profund interiorul: dintre condiția mea esențial feminină și raționalitatea mea masculină (construită, educată, închipuită). Dintre tentația puternică a extrovertirii și vocația mistică.

Scenă extraordinară. Fulgeră neîncetat, aproape în fiecare secundă. Cerul violet e spintecat de fulgere mici și dese, ca niște bi-

→

Quasi psalmi

Ana Căpăreanu

Psalmul morții

Poate moartea nu e decît
un fel de dragoste mult prea intensă
o îmbrățișare cosmică a eurilor noastre mărunte
brusc eliberate de margini
forma trupurilor noastre golașe iarăși căzînd
într-o memorie uitată a formelor
carnea lor absorbindu-se frenetic în punct în plus
infinît

numai umbra noastră plutind liberă sus fără limită
și patul e gol așternuturile immaculate
și acolo sus în eter începe
marea cea mare fără sfîrșit marea nețărîmîrită
albastrurile ei sînt orbitoare apele ei sînt înalt verticale
și nimic nu ne mai poate opri
trupul care nu a existat cu adevărat niciodată
iată există e
această prezență mai strălucitoare ca fulgerul
mai dezmarginată ca moartea.

Psalmul cu violete

Terminale delicate de Divin noi fiind,
vă vorbesc din corp, din adîncul astringent al pămîntului
în timp ce subzist pe străzi, prin tramvaie, mă înmulțesc, mă divid,
sunt acasă, mă agit în mijlocul mulțimii

dar știu, știu,
eu sunt capătul infim, dureros de sensibil,
al unei axe galactice înfipte în vid,
prin mine coboară vibrații dulci, amare, tonuri aspre, vie lumină,
culori arzătoare,
sunt o particulă suferitoare în oceanul astral, pierdută de sursă,
o scînteie ca un soare minuscul uitînd să mai lumineze,

→
juterii fine de aur aruncate pe nori, niște filamente luminoase și neregulate topindu-se instantaneu. Pare că se vede aura calotei pămîntești. Tunete, ploaie grea, cu boabe enorme, în cascade continue. Dar fulgerele, superbe, sunt perfect orchestrate, contrapunctic, armonios. Îmi vine să dirijez pur și simplu această simfonie cerească. Aș vrea să fiu șamanul acestui spectacol grandios...

31 iulie

Mi se întîmplă uneori să văd brusc lumea ca și cum ar fi deja trecută, așa cum ar vedea-o cineva din viitor, ca și cum aș fi un duh atemporal oprit împotriva voînței lui într-o epocă căreia îi simte caducitatea inerentă. Ca un arheolog, văd toate lucrurile brusc învechite, ruginite, mîncate de vreme, și toți oamenii dimprejur morți, inclusiv eu însămi. Atunci totul se așază brusc în alte tipare, fulgurante, parcă nu mai văd clipa, ci curgerea, conul mai mare al istoriei ca o enormă clepsidră cu nisip. Parcă aș fi undeva în adînc, sub mari straturi de apă sau de timp, și tot eu, de undeva de sus, de departe și din viitor, mă privesc pe mine însămi ca pe un exponat de muzeu, ca pe un mic capitol de istorie, ca pe o relivă trecu-

tă, sub o lamă de microscop. Sentimentul acesta e disperant, plin de o adîncă tristețe, și în același timp liniștitor, totul se distanțează, se relativizează, devine cuprinzător, aluneci mai ușor prin membranele existenței, căci totul devine mai puțin consistent, mai fantomatic. E un exercițiu de închipuire util, ca și cel al morții personale, cît se poate de propriu – singurele închipuiri cu adevărat utile, dincolo de pierzania inerentă fantazării în gol.

Uneori mi-aș dori ca gîndirea să ne fie dureroasă, iar nu automată și fără pauză, haotică, pletorică, precum în formele ei comune curente. Ci să aibă un gust, o senzație, o apăsare, o durere, pentru fiecare fel de gînd, pentru fiecare fel de judecată, ceea ce ne-ar face poate mai atenți, mai conștienți de coloratura morală a celui mai insignifiant zvîcnet mental. Dar mai ales ne-ar obliga să suferim de cele legate de propria noastră viață interioară, ce se petrece aproape la fel de automat, în cea mai mare parte a ei, ca și viața fiziologică. Dacă a respira n-ar fi atît de firesc și de inconștient, poate nici gîndul n-ar izbucni și curge la fel de ușor, de neproblematic. E poate o legătură între respirație și gîndire.

Puterea materială a gîndirii. Dacă toți oamenii ar gîndi instantaneu – prin hazard, prin

asemenea electronului care în adîncul meu cosmic suferă și gîndește,
moare la nesfîrșit, aspiră spre mine.

Cip viu, melancolic, din computerul universului:
vorbesc din corp, din adîncul sîngelui cosmic,
privesc în jos și-mi văd vîrfurile picioarelor și văd întunecate oceane de vid și înflorite sisteme solare;
privesc în sus și văd aceleași oceane și văd două tălpi însingurate și vaste
în timp ce subzist pe străzi, prin tramvaie,
cresc, mă hrănesc, mă zbat, mă înmulțesc, sunt acasă,
pe masă zace paharul cu violete, îl privesc,

terminal delicat de Divin,
culoarea lui dulce, înflăcărată – și brusc sunt de fapt
Lumea Toată.

Psalmul lumii

Tu mă gîndești pe mine, Lume, blînd, cu o infinită tandrețe.
Eu te gîndesc pe tine, Lume, cu chin, cu sudoare.
Te privesc în fața ta răbdătoare, luminoasă și vastă.
Mă privești în chipul meu mărunț, uluit.
Ce bucurie, să te privesc!
Ce fericire să mă vezi, în sfîrșit!
Te salut, Lume, sacră închipuire!
Te iubesc, omule, bucurie îndurerată!
Sărută-mă pînă la neant, pînă la contopire!
Oglîndește-te-n mine! Salvează-mă!

Tu ești Eu. Eu sunt Tu. Ce fericire! Ce bunătate!

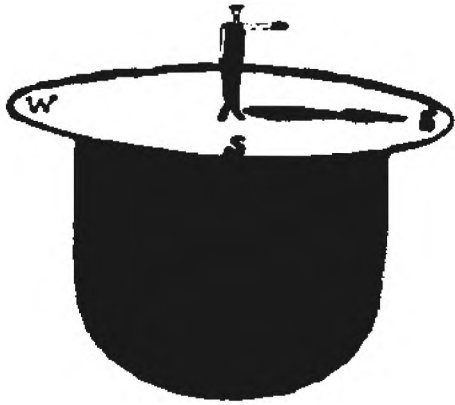
obsesie colectivă, printr-o hotărîre deliberată – același lucru, dacă intensitățile și volițiunile lor mentale s-ar uni timp de cîteva clipe asupra acelorași teme, sau figuri, oare s-ar întîmpla vreo schimbare în soarta lumii? Comunicarea telepatică, de la creier la creier sau de la creierul mare al speciei către creierile individuale, pare să fi fost substituită azi, grosso modo, de televiziune, care e un fel de circuit închis al masei umane, un unic mesaj circulat – prin vedere – în toate mințile umane: și tocmai de aceea ea dă iluzia comunicării, a „satului planetar”; și tocmai de aceea totalitarismul e indus prin „comunicarea în masă”. Televiziunea e prelungirea creierului colectiv, așa cum radarul e o preluare a unui mecanism animal.

Dacă într-o bună dimineață fiecare ne-am trezi, rînd pe rînd, din *somnul nostru enorm*, într-o altă vedere a lumii, uimiți de ceea ce am putut suporta atît de mult timp, așa cum sîntem azi uimiți de ceea ce au suportat părinții noștri în anii '50! Dacă într-o dimineață ne-am putea trezi cu toții vindecați de orbirea noastră colectivă, dar și strict individuală! Ce lumină ar fi! Ce claritate! Ce Înălțare!

Cum i-am cunoscut, ca student și vecin, pe

Lucian Blaga și Ț. Ț. Roșca

Ion Piso



Onorată asistență¹,

Simpozionul omagial „110 ani de la nașterea filosofilor L. Blaga și D. D. Roșca” se bucură – pe lângă participarea atâtor personalități remarcabile ale culturii noastre – și de prezența fiicelor marilor sărbătoriți (surpriză mai mult decât plăcută!), pe care doresc să le salut în mod deosebit și pe care le-aș numi, cu o sintagmă poate cam prea directă, *carne din carnea celor ce s-au înălțat... deasupra cărnii*. Iată de ce, pe lângă înalta semnificație culturală, omagiul nostru adus celor doi se încarcă de căldura ce o prilejuiește prezența acestor grațioase făpturi.

Doamnelor și Domnilor, cel ce vă vorbește este unul dintre cei mai bogați oameni care trăiesc astăzi printre dumneavoastră, dar în același timp și un trădător, un transfug, care a părăsit preocupările, singurele, ce pot cinsti cu adevărat un cuvântător².

Într-adevăr bogat! Pentru că vreme mai mult de un an de zile, de șase ori pe săptămână, am stat la masă, închipuindu-vă, față în față cu Lucian Blaga. Vor spune mulți: Ce folos! Blaga era „mut ca o lebădă”. Totuși, în tăcerile lui, care nu-i erau deloc o stare nenaturală, o excepție, presimțea existența unui mare laborator alchimic în care avea loc o continuă gestație de idei (creația sa justifică bănuiala). De asemenea gânduri, noi, comesenii, aveam parte atunci când tăcerile erau suspendate de vorba lui plină de duh, de multe ori jucăuș, cu care eram recompensați după tensiunea liniștii pe care Blaga o emana în jurul său, liniște care ne înșela pe toți. Era o liniște doar exterioară.

Pe de altă parte, privindu-l, știam că suntem departe de a-i sonda adâncimile de care nu încetam să-l bănuim, pe bună dreptate. În comoda noastră mediocritate, trăiam încântarea ca în preajma unui continuu miracol pe cale de a se manifesta, bucurându-ne de prezența lui asemenea posesorului unui bulgăre bogat în cel mai prețios metal. Adăpostiți de aceste iluzii, puținătatea noastră devenea în propriii ochi importantă. Ne simțeam mai deosebiți, mai altfel decât ceilalți, noi, cei ce deschideam ușa Pensiunii „Bolchiș”, apăsând pe clanța

pe care o folosise cu puțin timp înainte Lucian Blaga (nu întârzia niciodată la ora fixă a prânzului, nu așa cum cei mai mulți dintre noi – eram cam vreo 8 – apăream adesea cu întârziere, învăluși într-o grabă plină de importanța deloc lipsită de ridicol, singura notă specifică care ne colora *inecul* în cotidian). Făcut din alt aluat, Blaga se încadra totuși în ritmul exterior (nu o dată penibil) al vieții zilnice cu o convingătoare naturalețe și simplitate, deși era contemporan doar cu construcțiile gândurilor sale. Exista numai în ele și pentru ele.

În ceasul pe care ni-l dăruia – așezați în juru-i la masă – trăiam un soi de ceremonial, asemănător *comeseniei* căreia N. Steinhardt i-a dedicat un înălțător imn de iubire. Comuniunea acestui ceas avea darul de a ne sălta spre o altă, spre o nouă presimțire a vieții, a sensului ei, presimțire care ne provoca o pasageră neîncredere în suficiența noastră.

Bunăvoința lui Blaga, elegant rezervată, ne făcea și mai mici pe noi – chibrițele aprinse în arșița miezului de vară torid –, trecători pe sub arcuirea punții înalte ce-l așeza familiar cu cele „de deasupra”.

Lumea plămuirilor poetice ale Marelui Taciturn, un fascinant „reportaj” despre viața plină de ispите printre cele trecătoare, a fost de fapt o continuă pregătire întru întâmpinarea Marelui Anonim...

Vă întreb: cum să nu te îmbogățească o asemenea prezență?

*

Cum să nu fii bogat, dacă timp de aproape trei ani ai fost studentul lui D. D. Roșca

la cursurile și seminarele de istoria filosofiei antice-grecești, medievale sau renescentiste?

Strălucirea logică și, în același timp, pasiunea cu care prezenta nașterea și dezvoltarea concepțiilor filosofice, în înlănțuirea sau opoziția lor, ne fascinau. DD, cum îl numeau studenții, avea darul pedagogic de a încena în fața ta, cu o rară măiestrie, demersul și motivația gândirii fiecărui curent, fie presocratic (atât de diversificat), pitagorician, eleat, atomist etc.

Nu pot uita voluptatea cu care diseca încheieturile fiecărui sistem în lupta acestuia de a se impune și de a-și dobândi justificarea în fața *logosului*, precum și modul magistral cu care DD îl sintetiza, precizându-i poziția în ansamblul istoriei gândirii filosofice.

De-aș fi mai neghiob decât sunt (și nu este exclus), aș cuteza să asemăn nerăbdarea cu care-i așteptam cursul cu cea a gospodinei, a casnicei care toată ziua stă cu gândul să nu piardă telenovela de la ora 5. La vremea aceea, cam ăstea erau telenovelele noastre.

Sistemele filosofilor sau curentele din marea gândire europeană nu apăreau gata confecționate, ca scoase din cine știe ce raft înțepenit al istoriei; ele se nașteau și se conturau sub ochii noștri, câștigându-și fiecare, în unicitatea sa, dreptul la viață, datorită pledoariei acestui mare *avocat* al speculației filosofice care era DD, și mă gândesc acum în special la eleați, dar mai ales la Platon, dezavuați până la excomunicare de marxism-leninismul provincial al Clujului.

Să nu mai vorbim de sofști, pentru care (cu toată idiosincrazia dogmatismului primitiv al „gândirii” materialiste față de ei)



• Nicolae Bocșan, Vasile Muscă, Ion Piso, Marina Preda-Roșca, Dorli Blaga și Andrei Marga. Foto: M. P.

¹ Comunicare prezentată la Simpozionul omagial „110 ani de la nașterea filosofilor L. Blaga și D. D. Roșca” din 8-9 oct. a.c. de la Universitatea „Babeș-Bolyai”.

² Noica mă dojenea adesea pentru că m-am complăcut atâta vreme în postura de cântăreț, depărtându-mă de preocupări mai... acătării.

DD nu-și putea ascunde slăbiciunea. Ochii săi primeau o lucire aparte atunci când încheia laconic: nu „ce“, ci „cum“. Nu ce susții, ci cum o faci, în asta constă „profesionalismul“ celui ce știe să se folosească de raționament... câteodată chiar împotriva rațiunii!

Iată motivul pentru care, la cursurile de marxism-leninism ale lui Lungu (atunci când se suprapuneau cu cele ale lui DD de la alți ani) am fost campionul absențelor nemotivate. Ce contrast între efervescența exuberantă a lui DD și zâmbetul ce-i ascundea jena lui Lungu, zâmbet prin care ne sugera că ar fi vrut să-și ceară scuze, în timp ce se străduia să împingă la căruciorul neuns al proaspăt impusei „filosofii“. Părea că ne roagă să-l înțelegem că a primit misiunea de a pune în umbra (?), pardon, a unui avorton marile construcții filosofice (chiar dacă ne-am limita doar la cele europene, ar fi fost cea mai ridicolă absurditate).

La Cluj, pe la sfârșitul anilor '40, cam așa era raportul de forțe la Facultatea de Litere și Filosofie.

Pentru pasiunea, formulările inspirate și sistematizarea cu care urmărea marea aventură a gândirii speculative, pot spune că DD a reprezentat pentru noi o continuă ispită întru exercitarea rațiunii coerente, de aceea nu cred că s-ar putea imagina un mai-profesor, un guru atât de potrivit pentru a atrage neofiiți în mrejele filosofiei.

*

În timp ce spun acestea îmi vine în minte un citat din cuvântul de deschidere a anului universitar pronunțat de profesorul Marga în calitate de președinte al Colegiului Academic, citat în care reproducea leitmotivul preocupării studentului de azi: *Și dacă studiez, ce câștig?*

DD a luptat de la catedră pentru un anumit tip de universitar, de care ar trebui să ne amintim astăzi, o vreme în care bântuie uraganul materialismului miop instaurat de teroarea pragmatismului cu orice preț și înainte de toate.

DD considera că misiunea universitarului, a celui ce nu se dezice, constă în căutarea adevărului pentru adevăr. Adevărul ca scop, nu ca mijloc, singura ipostază în care cercetătorul – cel ce vrea să afle – își păstrează independența și nu o va sacrifica vreunui alt scop. El susținea că interesul personal *viciază* rezultatul cercetării. Nu cred că avem nevoie de exemple, deoarece fiecare dintre noi este confruntat zilnic cu o lipsă de adevăr la scară... cosmică.

Vănarea rezultatului practic-imediat în cercetare, spunea DD, este semnul unei trepte inferioare de cultură, și sfârșea trăgând concluzia că lumea nu poate fi decât pe dos atunci când scopul devine mijloc, iar mijlocul scop. Când mijloacele de trai devin scop, trăim absurdul, adică trăim astăzi, în lumea în care domnește opusul culturii. De la catedră sau în eseuri (vezi *Mitul utilului*), ca și în *Existența tragică*, DD a militat pentru întronarea „gratuitului“, pentru studiu de dragul studiului, în favoarea interesului... dezinteresat pe care ți-l dă numai vocația. Aveam adesea senzația că ne cere (în mod indirect) un soi de „jurământ al lui Hipocrate“.

Cursul și seminarul cu DD erau un exercițiu de „trezie mentală“, susținând ceva ce

tare ne lipsește nouă, mai ales astăzi, în acest ev al distracției, facultatea de a ne concentra. Distracțiile tulbură concentrarea și o subminează. Inamic al lenei intelectuale, DD ne îndemna să exersăm concentrarea atenției și menținerea ei cât mai îndelung, contrarul fiind dovada peremptorie a unei stări de înapoiere sau debilitate mentală.

Astăzi, lenea intelectuală și-a găsit cel mai credincios aliat în TV, acest „cui al lui Pepelea“ și căpcăun al timpului, care, pe deasupra, mai are și darul de a suprima în creierul nostru procesul abstractizării și cel al puterii de reprezentare, două dintre fazele esențiale de „plăsmuire“, baza raționamentelor intuitive. Fără ele, îndrăznesc să cred că am fi fost lipsiți de o mare parte a progresului omenirii.

Într-adevăr, atunci când cineva ne vorbește despre un obiect, mai mult sau mai puțin cunoscut nouă, prin procesul de abstractizare îl asemănăm cu o oarecare aproximație, „ajustându-l“ prin comparație la materialul disponibil ce se află depozitat în memorie.

În același timp, prin celălalt proces, recurgând tot la memorie, încercăm să-l recompunem și să-l reprezentăm, proiectându-l pe ecranul virtual al imaginației noastre. Televiziunea, fiind dominată de vizual în mod aproape exclusiv, cele două faze de care vorbeam nu mai sunt necesare. Pe ecranul fluorescent, când vine vorba de obiectul respectiv, apariția imaginii „în carne și oase“ ne scutește de orice „oboseală“ mentală. Creierul are oportunitatea de a se odihni mult și bine, ofertă ce nu este nesocotită de cea mai mare parte dintre noi. Rotițele minții încep să ruginească, iar inteligența noastră nu va trage mari foloase pe termen mediu, dar mai ales lung.

Să părăsim asemenea perspective nu prea roz și să revin la prilejul întâlnirii de astăzi, adică la cei doi mari, la incomparabili Blaga și Roșca.

Chemându-i în amintire, din vremile studenției și nu numai, Blaga îmi apare ca o înaltă *plutire*, ca o ploaie meteorică încărcată de înnoitoare poezie (chiar în sistemul său de gândire riguros articulat în înmănunchiate trilogii), pe când DD îmi rămâne în suflet ca un incendiu interior, ca un vulcan ce scoate din măruntaiele gândirii nu o magmă informă, ci... diamant.

*

Și acum, în final, în bună tradiție universitară, păstrând datina atâtor cursuri, îmi iau permisiunea de a vă citi câteva rânduri (spre consternarea dlui profesor Muscă,



• Lucian Blaga

conducătorul acestei sesiuni, care aștepta de mulțisor să pun punct), dar vai, pun două:

... Din fericire pentru mine, în Clujul celui de al cincilea deceniu al secolului trecut erau reprezentate la modul superlativ și muzeele Erato, Polimnia sau Melete, pentru care interesul meu era mai mult decât treaz. E adevărat că reprezentanții lor urmau să fie reduși la tăcere, însă unul din ei s-a dovedit astru acoperit de năgura vremii: Blaga. O să mă opresc o clipă la ceea ce a fost contemporaneitate cu ultimul deceniu din viața marelui poet și filosof.

Vicinătatea Pensiunii „Bolchiș“ cu Biblioteca Universității era pentru Blaga, arădată aici ca bibliotecar, o soluție practică aproape ideală, pentru că după prânz se putea întoarce imediat la serviciu, locuința sa aflându-se în cealaltă parte a orașului. Sâmbătă după prânz însă Blaga mergea de la pensiune direct acasă. Cum locuințele noastre nu se aflau departe una de alta, sfârșitul săptămânii era o adevărată sărbătoare pentru mine. Aveam privilegiul să-i țin companie.

Se știe că Blaga era un taciturn; gândea cu mult mai mult decât vorbea (pe dos decât ne place nouă, cei ce vorbim pe ne gândite). Răbdarea mea era însă recompensată de bucuria ce ți-o provoacă gândul pornit din nebănuitele ascunzături ale imaginației și apoi „prezentat“ de poetul-filosof cu grăja unui maestru-giuvaer-giu pentru care montura este tot atât de importantă și valoroasă ca și piatra prețioasă în care aceasta a fost potrivită de minune. În cea mai neînsemnată conversație, Blaga își înălța mereu vorba până la gând.

Întrebările mele, tot atâtea abateri de la „legea“ tăcerii în care se învăluia, nu erau, →



• D. D. Roșca

→ nu puteau fi, mai multe de... una, în fiecare sâmbătă, pentru că drumul dura doar o oră. Folosind o anumită tactică – când pașii filosofului, mari și tacticși ca ai unui cocostărc, deveneau și mai rari – îndrăzneam, după lungi ezitări. Pentru răpus trebuia să mai aștept vreme de vreo jumătate de... kilometru. Cele mai multe iscodiri – pentru că am observat că nu-i provocau indigestie, ba din contră – i le făceam în legătură cu implicațiile abordării dogmatice în cele mai diferite domenii, una din importante sale „descoperiri”. Regret că n-am făcut note după aceste „cursuri private”.

Moment memorabil al conviviilor a fost sărbătorirea lui Blaga la 60 de ani, nu cu mult înainte ca pensiuina doamnei Bolchiș să

fie „dizolvată” de Securitate, ce dovedise până atunci o răbdare și o toleranță într-adevăr „angelice” (Iubu și Perian au fost „în :fârșit” arestați și au făcut ani buni de pușcărie. Telefonul lui Blaga, ascultat 25 de ore din 24³, iar noi, ceilalți, „invitați” nu o dată la sediu, pentru a da lămuriri). Episodul este relatat și de dr. Iubu într-un articol apărut în *Tribuna*, eu voi adăuga pe scurt doar câteva detalii.

Todută, la sugestia lui Iubu, a compus un lied pe versurile poeziei autobiografice „9 mai 1895”, ce urma să țină loc toas-tului la masa festivă. Cum din apartamentul doamnei Bolchiș (unde luam noi masa de prânz) – care, la acea vreme, fusese redus doar la o singură cameră, divizată de

nevoi, prin niște dulapuri, în dormitor și sufragerie – dispăruse de mult pianul, am fost nevoiți să imprimăm pe bandă liedul, la Conservator; la pian Cornel Țăranu, elevul preferat al lui Todută.

În 9 mai 1955, în jurul mesei de gală se aflau toți „pensionarii” doamnei Bolchiș. După supă cu găluște și friptura de vițel strepită cu vin de Cricău, slăbiciunea poetului (vorba vine, pentru că aproape numai se cumineca), a apărut doamna Bolchiș cu tortul, iar când sărbătoritul a suflat în lumânare, am dat drumul magnetofonului ascuns în :patele du-

³ Revista clujeană *Apostrof* a redat în extenso, pe baza materialului din „Dosarul Blaga” al Securității, întreaga poveste în care apare reproducă și una din convorbirile telefonice între Blaga și mine, înregistrate de Securitate.

lapului. Picături diamantine pornite din ochii înrouați n-au putut fi stăpânite de Marele Taciturn, fiu al Lanciămului.

Acestor amintiri o să le pun punct cu ceva de care sunt sigur că pot fi învidiat, într-adevăr, de toți admiratorii marelui poet. Nici mie nu-mi vine să cred că mi-a fost dat să ascult, citite de el într-un cadru nu de toate zilele, o bună parte din poeziile inedite (la acea vreme), poezii ce aveau să apară abia după petrecerea sa.

Doctorul Iubu obișnuia să mea gă la :fârșitul săptămânii pe valea Drăganului, de unde se întorcea mai totdeauna cu câțiva păstăvi în rucsac, înveliți în foi de brustur. Întors la Cluj, duminica pe înserat, aducea cu el păstăvii preparați de bucătăreasa doamnei Bolchiș și sticla de Cricău. După ce trecea să-l ia pe Blaga, ajuns pe strada Bolintineanu, îmi bătea în geam (când nu aveam :spectacol nu mă lasam așteptat). Apoi urca la locuința lui DD, aflată cu două case mai sus de apartamentul meu, unde ne întâlneam.

Seara era dominată de verva lui DD până în momentul în care Blaga, ridicându-se de pe scaun și îndreptându-se cu pași săi rari, își lua din buzunarul pardesiului, agățat într-un cuier din colțul terasei, câteva foi manuscrise din care începea să ne citească. Vocea era ușor tremurată, melodios-monotonă, fără pic de „interpretare” declamatorie; lăsa poezia versurilor să-și facă drum :pre noi, cei ce ascultam. În acele clipe treceam toate hotarele...⁴

Iată o frântură din viața „subterană” a Clujului din vremea „noastră”.

Doamnelor și Domnilor, Onorată Asistență, aceasta este declarația mea de avere (făcută pe proprie răspundere), Piso. ■

⁴ Fragment din schimbul de scrisori cu Doru Popovici: *Antifonar Epistolar*, București, Ed. Albatros, 2004.

Parturiunt montes...

(Urmare din pagina 9)

atunci când aceștia s-au opintit să ia cu asalt creasta – prea înaltă pentru mulți dintre ei – a *Echinocxului*.

Norocul *Dicționarului* a fost însă că, la redactarea lui, au participat și studenți mai maturi decât coordonatorul, care au manifestat o reticență evidentă în a intra în jocul insidios propus de către maestru. Echilibrat și profund, Andrei Simuț scrie foarte bine, tot așa cum o fac Alex Goldiș sau Aura Țeudan, căreia nu i se poate imputa eroarea de a călca pe un ghețuș prea lung la Ruxandra Cesereanu, fiindcă altminteri textul e subtil și foarte bine scris. Andrada Fătu-Tutoveanu elaborează monografic și prea lung despre clasicistul Alex. Baumgarten, dar are substanță. Unul dintre cele mai bune texte este acela al lui Adrian Mureșan despre Mariana Bojan: calitatea lui sintetică și regimul său analitic, ancorat nu o dată în subtilități interpretative care merită să fie reținute, de-

monstrează, pe de altă parte, și ce ar fi putut deveni *Dicționarul* dacă unii dintre autorii săi nu ar fi pornit la drum cu mefiența la purtător.

Maria Bote exagerează encomiastic la Ioan Buduca, a cărui ultimă fază, teologală, este în mare parte o rătăcire mimetică. Liviu Gabriel-Dombri scrie nuanțat despre Dan Damaschin, pe o linie interpretativă ce se trage din Al. Cistelean, prezentat, la rândul său, foarte inhibat, excesiv de tehnicist și mult prea aulic de către Diana Veza. Vasile Gogea e supralicitat de către Adriana Stan (altminteri bună...), cu atât mai mult cu cât relațiile acestuia cu revista au fost, în mare parte, accidentale. Ca o constatare stilistică, a cărei aplicabilitate se poate verifica, analitic, la nivelul mai multor colaboratori, numeroși echinoxisti „ies” din meda-lioane mai puțin vii decât sunt în realitate, din simplul motiv că se scrie despre ei ca și cum ar fi mumii cu valoare exclusiv muzeală. Vii sunt doar numele pe care colaboratorii le văd în carne și oase, cum este, de pildă, Cornel Vălcu, din care Cosmin Borza

face, pe 5 pagini (!), un critic de direcție mirobolant, trecând peste faptul că nu are încă nici o carte publicată.

Ar mai fi de spus că nici sub aspect documentar *Dicționarul* nu poate fi folosit, din cauza amatorismului cu care sunt întocmite fișele. Mulți dintre autorii lui sunt însă convingși că au dat lovitura, scoțând adevărul de sub obroc și aruncându-l în obrazul celor pe care îi doare. De aceea, întreprinderea girată de către Horea Poenar intră în categoria insurgențelor generaționiste, numai că în ea se confruntă cei care iubesc cartea cu cei care o ignoră. Cititorul va ști să spună cine iese în câștig și cine rămâne de căruță... ■

Poeme de

Mariano Bogdan

Un război de o mie de ani

Am visat
că zăceam pe pământ
ca pe un cal mort
Și cerul greu
asupra mea
După arderea stelelor...
Trebuia să nasc
Și nu mă crăpam
Iar acel copil
Suspina ca bătrânii...
Și-i spuneam Morții
Femeie! uneori cred
că tu însăși
Te-ai prăvălit
În Prăpastia Lumii
Lăsându-mi moștenire
Singurătatea.
Prin lacurile tainice
ale ochilor ei
Văd un război
De o mie de ani
Și bărbatul meu
îndepărtându-se
cu arma în bandulieră

Poezia

Într-o zi
Mi-am luat poezia de mână
Și am dus-o în Piața Oamenilor.
S-a așezat pe o piatră
Cântând cu gura închisă.
De acolo
Se vede bine țara
Cu mierle murind de bătrânețe
Și ape cât palma
Învârtind muntele printre arini,
Cu țărani-academicieni
Și sanatorii de poeți
Învățând să numere pe degete...
Du-te în lume! i-am spus
Eu nu sunt decât
Haina ta de lucru
Și haina ta de sârbătoare,
Sunt săracă
Nu mai am ce preschimba în iubire.
Tăcută, mi-a aruncat haina
La picioare

N-am mai auzit nimic despre ea
Dar inima îmi spune că trăiește

Rezervația

Ce noapte cu picioare de câine
Te aduce în sufletul meu
atât de târziu?
Te ating cum aş atinge
o inimă descoperită
așteptând să doară.
Mâna care oprea ploile
Îmi îngheață în cer,
S-au topit malurile,
Prietenii s-au dizolvat
În bărcile emigrante.
O turmă
Coboară pe memoria mea.
Au trecut o sută de ani
Sau o sută de zile?
Stăm pe o bancă
La capătul lumii
Într-o rezervație patetică.
Ni se ating gândurile.
Paznicii au murit.
Cine va pleca primul?
Prăbușite,
Gădurile se înecă în iarbă.

Poezia

Într-o zi
Mi-am luat poezia de mână
Și am dus-o în Piața Oamenilor.
S-a așezat pe o piatră
Cântând cu gura închisă.
De acolo
Se vede bine țara
Cu mierle murind de bătrânețe
Și ape cât palma
Învârtind muntele printre arini,
Cu țărani-academicieni
Și sanatorii de poeți
Învățând să numere pe degete...
Du-te în lume! i-am spus
Eu nu sunt decât
Haina ta de lucru
Și haina ta de sârbătoare,
Sunt săracă
Nu mai am ce preschimba în iubire.
Tăcută, mi-a aruncat haina
La picioare

N-am mai auzit nimic despre ea
Dar inima îmi spune că trăiește

Mariano Bogdan

Lecția alterității

Maria Ghitta

ilor, mai ales a celor din România, avem acum dinaintea fața cealaltă a medaliei: o istorie a miturilor ce au fondat reacțiile ostile la adresa evreilor, într-o perspectivă întinsă, sub aspect geografic și temporal (din Antichitate până în zilele noastre). La o privire mai atentă e vorba, de fapt, despre unul și același lucru: relațiile dintre „noi” și „ei”.

Titlul poate fi și el înșelător. Să fie vorba despre o replică și, implicit, o polemică la cartea deja faimoasă din 1995 a lui Roger Garaudy, *Les Mythes fondateurs de la politique israélienne?* Poate, dar, iarăși, numai într-o anumită măsură. Pentru că aceasta nu e o scriere țifnoasă, menită să pună la punct vreo altă carte sau vreun alt autor. Mizele ei sînt mai profunde și mai mari. Ne găsim în fața unei cărți care, asemenea tuturor cărților bune, are mai multe straturi de lectură, mai multe posibile și probabile categorii de cititori.

Mai întii, pot fi privilegiați la lectură așa-zisii cititori „specializați”, familiarizați deja cu universul problematic al relațiilor evrei-neevrei, în diversele lor variante: evrei-popoare antice, evrei-creștini, evrei-musulmani. Ei vor avea o panoramă (aproape) completă a ipostazelor acestor relații, în special în momente de criză. Etapele mari ale unor asemenea istorii comune reprezintă aici tot atîtea titluri de capitole: 1. „De la antiiudaismul păgîn la antiiudaismul creștin”; 2. „Antiudaismul medieval creștin și musulman”; 3. „Fundamentele ideologice ale antisemitismului modern”; 4. „Manifestările antisemitismului modern: de la pogromuri la Soah”; 5. „Miturile antisemitismului modern”; 6. „De la antisionism la «noul» antisemitism contemporan”; 7. „Miturile antisionismului și «noul» antisemitism”. Cred că oricare dintre potențialii cititori „informați” va avea de aflat ceva nou din cartea lui Carol Iancu; date utile, semnificative, interesante. O acribie răbdătoare (a autorului, desigur) ne deslușește ițele constituirii și supraviețuirii diverselor mituri perene ale antisemitismului, prin epoci și culturi, cu, uneori, surprinzătoare reveniri, împrumuturi, salturi dintr-o civilizație în alta. Sînt semnificate, tot astfel, „noutățile”, contribuțiile originale ale vreunui timp și spațiu anume la îmbogățirea arsenalului de luptă împotriva evreului. Totul e făcut cu rigoarea deja cunoscută, de a plasa lucrurile în contextul lor istoric. Cititorul român va

avea încă o dată confirmarea bunei cunoașteri de către autor a specificului local și plasarea lui în cadrele mai largi ale istoriei europene sau chiar universale.

În al doilea rînd, cred că prezenta carte a fost gândită și scrisă, destul de mult, cu gîndul la cei tineri, cărora li se adresează într-un mod particular. Studenții, masteranzi, doctoranzi vor găsi în ea o foarte limpede și, de aceea, accesibilă organizare a unui vast material, a unei imense cantități de informație. Vor avea în ea un bun ghid în înțelegerea atît de diverselor moduri de a investiga și explica antisemitismul, antiiudaismul sau antisionismul. Vor avea la îndemînă definiții simple și clare ale tuturor acestor fenomene, dar, în același timp, acces la subtilitatea interpretativă care le separă și le și unește în anumite situații. În fond, poate fi pătruns antisemitismul modern fără cunoașterea antiiudaismului creștin și creștin? Poate fi considerat antisionismul ca lipsit de vreo relație cu antisemitismul? Iată doar cîteva întrebări ce-și găsesc răspunsuri în cartea lui Carol Iancu. O bibliografie amplă, esențială facilitează, iarăși, foarte mult intențiile de informare ale potențialului tînar cercetător, scutit astfel de suplimentare eforturi.

Dar cartea poate fi citită cu folos și pasiune de oricare dintre noi. Virtuțile ei didactice nu se opresc la porțile universității, ale facultăților specializate în vreun fel în „științele umanului”. O pedagogie socială mult mai extinsă stă încastrată în fibrele acestui volum; o pedagogie ce include o etică a memoriei și o meditație responsabilă asupra prezentului și asupra viitorului. Cartea de față este dintre acelea care ne fac să ne întrebăm: Pe ce lume trăim? În ce lume vrem să trăim? și să luăm, în consecință, fiecare propriile decizii, după puteri.

În ceea ce-l privește pe profesorul Carol Iancu, consecințele deciziilor sale se întrevăd în calitatea scrisului său: informație și rigoare științifică, claritate a ideilor, situare pe o fermă platformă de valori, implicare etică și chiar... emoțională. În fond, a scrie bune cărți de istorie sau despre actualitate înseamnă nu numai disciplină a meseriei, ci și valoare și sensibilitate umană. ■



Opoveste oarecum banală stă la baza scrierii cărții *Miturile fondatoare ale antisemitismului. Din antichitate până în zilele noastre* (București, Editura Hasefer, 2005, 304 p.) și, de fapt, a unui întreg raft de cărți. Ne

aflăm într-un târgușor din Moldova, în anii '50 ai secolului trecut. Doi copii uniți de taina magică și pură a vârstei se găsesc în relația de „cei mai buni prieteni”. Întîmplarea cu pricina îi va proiecta însă din universul comun al copilăriei în lumea diferențelor și a, câteodată, disprețului, a fricii și poate a urii. Primul dintre ei, evreu, îi oferă fiului de țaran român o bucată de pască întrucît era vremea Paștelui evreiesc. Micul creștin o ia ezitînd și pune întrebarea ce-i dezvăluie temerile: „Nu are sînge înăuntru?”

Nu știm, din păcate, ce s-a ales de copilul care a pus atunci această întrebare și care, pentru moment, a fost convins de prietenul său că pasca n-are nimic și e numai bună de mîncat. Știm însă, din propria lui mărturie, că întîmplarea avea să-l marcheze definitiv și irevocabil pe celălalt. Episodul din copilărie ce-l învățase începutul diferențelor dintre „noi” și „ei”, lecția dramatică a distanței între identitate și alteritate, avea să ducă, așadar, la scrierea unui raft de cărți. Autorul lor (și al mărturisirii de mai sus) este Carol Iancu, profesor la Universitatea din Montpellier, eminent istoric, avînd la activ numeroase tomuri de studii și de documente referitoare, în special, la istoria evreilor din România.

În ordinea cărților sale anterioare, Carol Iancu ne surprinde acum, fie și numai la prima vedere. Dacă precedentele sale volume tratau îndeosebi în sens pozitiv (cu accepțiunea dată termenului de marele curent de gîndire din secolul al XIX-lea, de reconstruire „pozitivă” a faptelor) istoria evre-

Cărți primite la redacție

- *Sulul Esteri, Mîghilat Ester*, ediție îngrijită de Baruch Tercatin, București, Ed. Hasefer, 2005.
- Ștefan Iureș, *Vecia Abreviată, din unghiul personajului istoric secundar*, București, Ed. Hasefer, 2005.
- Alain Finkielkraut, *Imperfectul prezentului*, piese scurte, traducere de Alice Georgescu, București, Ed. Hasefer, 2005.
- Liliana Corobca, *Un an în Paradis*, roman, București, Ed. Cartea Românească, 2005.

- Constantin Arcu, *Ceremonial de depășire (povestiri)*, Pitești, Ed. Paralela 45, 2005.
- Toma George Maiorescu, *Între kilometrul zero și Go'gota*, București, Ed. Hasefer, 2005.
- Alexandru Șafran, *Ética evreiască și modernitatea*, traducere de Țicu Goldstein, București, Ed. Hasefer, col. „Judaica”, 2005.
- Florentin Smarandache, *Frate cu meridianele și paralelele*, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Offsetcolor, 2005.
- Gheorghe Izbășescu, *O călătorie în zori*, Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2005.

- Dan C. Mihăilescu, *Îndreptări de stînga*, București, Ed. Humanitas, 2005.
- *Education Across Borders. Philosophy, Policy, Pedagogy. New Paradigms and Challenges*, editori Malcom H. Field & James Fegan, Tokyo, Waseda University Media-Mix Co., Ltd., 2005.
- Andrei Marga, Johann Marte (coord.), *Die Auswirkungen der Globalisierung auf die Religion in Rumänien. Effekte der Globalisierung auf die Religion in Rumänien*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005.

O analiză factuală

Madrei Marghe

Apariția cărții *An Infamous Past. E. M. Cioran and the Rise of Fascism in Romania* (cuvânt-înainte de Norman Manea, traducere de Bogdan Aldea, Chicago, Ivan R. Dee, 2005), a Martei Petreu este un eveniment intelectual de prim ordin, din cel puțin patru rațiuni:

1. *Un filosof de relevanță internațională, originar din această parte a Europei, este supus examinării și evaluării cuprinzătoare.* Este vorba de Emil Cioran. Nu numai scepticismul, dus până la cele mai îndepărtate consecințe, al autorului cărții *Précis de décomposition* (Gallimard, 1949) – care începe cu postulatul după care „istoria” nu este decât o „manufacture d'idéaux..., mythologie lunatique, frénésie des hordes et des solitaires... refus d'envisager la réalité telle quelle, soif mortelle de fictions”, iar „l'amour – une rencontre de deux salives... Tous les sentiments puisent leur absolu dans la misère des glandes” (p. 12-13) – are nevoie de o explicație. Chiar dacă, odată cu relatarea tinerei profesoare de filosofie din Köln, Friedgard Thoma, din *Um nichts in der Welt. Eine Liebe von Cioran* (Weidle, 2003), însuși acest scepticism începe să se circumstanțieze, o explicație convingătoare continuă să lipsească. În definitiv, cum se explică împrejurarea că aproximativ în același timp în care Ernst Bloch dădea *Das Prinzip Hoffnung*, sau Heidegger, *Die Frage nach der Technik*, sau Horkheimer și Adorno, *Dialektik der Aufklärung*, sau Hans Jonas, *Das Prinzip Verantwortung*, Emil Cioran se adâncea în *Silgisme amărăciunii*, în *De spre neajunsul de a fi născut sau în Creația eşuată*?

În cazul lui Emil Cioran mai sunt de lămurit implicarea lui în mișcarea legionară a anilor treizeci și, desigur, atașamentul său admirativ, atunci și mai târziu, la politica lui Hitler. Faptul că la începutul anilor optzeci Fritz J. Raddatz mai putea evoca în *Die Zeit* răbufniri ale admirației lui Emil Cioran pentru Führer nu face decât să agraveze întrebările. Marta Petreu își asumă, cu volumul *An Infamous Past. E. M. Cioran and the Rise of Fascism in Romania*, să identifice nucleul de interogații ce pun în mișcare reflecțiile filosofului din Rășinari și, desigur, singura scriere de filosofie sistematică a acestuia – *Schimbarea la față a României* (1936), care l-a implicat profund pe Emil Cioran în mișcarea legionară a vremii și a rămas piesa-cheie a „cazului” său.

Prin examinarea necruțătoare și fără preconcepții a scrierilor lui Emil Cioran în relație cu sursele sale germane – mai ales Schopenhauer și Spengler – și în raport cu E. Lovinescu, apoi prin investigarea aclo-rași scrieri în legătură cu doctrina legionară și problemele efective ale României de atunci și de mai târziu, Marta Petreu articulează o interpretare a operei filosofului în care hotărâtoare este delimitarea a „trei perioade” de evoluție: prima este concentrată în *Pe culmile disperării* (1934), în care domină „a subjective metaphysics of life and suffering” (p. 254); a doua o reprezintă publicistica politică și culminează cu *Schimbarea la față a României*, în care formula fi-

losofică este „a Spengler's philosophy of history and culture, eclectically combined with Lovinescu's theory about the revolutionary synchronization of Romania with Europe”; a treia perioadă începe în 1945 și a însemnat „his break with the past – his country, his language, his Romanian origins, and his political concerns”. Acum, Emil Cioran „rediscovered or reinvented of the negative ontology, the agnostic and relative reasoning of the great sophists as well as their mannerist techniques and approach” (p. 255).

2. *Capitolul complicat al filosofiei generației 1927 se deslușește printr-o lucrare eminentamente argumentativă în termenii de astăzi.* În diferite țări europene s-au discutat cauzele alunecării unor intelectuali din anii treizeci în combinația dintre spiritualitatea ce se înțelege pe sine drept „apolitică”, critica democrației și îmbrățișarea autoritarismelor colorate național (cu tot ceea ce implicau acestea în sfera ideologiei: antimodernism, xenofobie, antisemitism). Dezbaterile s-au mișcat mereu între poli fixați de o seamă de ipoteze de referință: „națiunea întârziată” (Plessner); „ideologia imperialismului” (Lukács); „dialectica iluminismului” (Horkheimer și Adorno); descompunerea „sferei publice” (Arendt); rolul „mandarinilor intelectuali” (Ringer); expansiunea „atitudinii” culturale opuse „societății deschise” (Dahrendorf); incapacitatea de a duce mai departe programul iluminist corectându-l (Habermas). Marta Petreu are meritul de a aduce dezbaterile din România asupra propriilor intelectuali care au cunoscut cea alunecare în termenii actuali și de a fi dat o dezlegare ce iese din sentimentalism desuete și postulate goale, spre o istorizare tenabilă. Explicația ei ia în seamă fondul lucrurilor, care, pe cazul lui Emil Cioran, arată astfel: „The array of Cioran's right-wing convictions had grown out of his spontaneous interest in the philosophy of history and culture. And because in these fields he was absorbed with the concrete case of Romania, with its cultural and historical inferiority, beginning in November 1933 Cioran had fused into a single discourse several aspects of inquiry: the philosophy of history, the philosophy of culture, the issue of 'Romanianism', and the political solution of right. At the time he allowed himself to be seduced by the far right, Cioran was twenty-two years old. He had written several articles for various periodicals and a still unpublished book, *On the Heights of Despair* (1934). Like other representatives of his generation – E. Lovinescu, for example – he felt humbled by the fact that he belonged to a small country with an insignificant history and a minor culture. Cioran's solution was 'the transfiguration of Romania' through political action” (p. 15).

3. *Aducerea din nou în atenția filosofilor a problematicii modernizării României și a nevoii de asumare reflexivă a alternativelor țării.* Marta Petreu plasează reflecțiile lui Emil Cioran pe fundalul – adecvat, desigur – al căutărilor unei direcții acceptabile pentru o

societate ce a rămas marcată de „modernitatea întârziată” și dă interpretări ale tezelor și filosofului din această perspectivă. Analiza din capitolul „Parallel Philosophies: Lovinescu and Cioran” este o inspirată contextualizare a reflecțiilor lui Emil Cioran și o încadrare capabilă să le facă inteligibile, chiar dacă nu plauzibile. Acest pasaj conține, evident, nucleul generativ al analizei: „Writing in the wake of Dobrogeanu-Gherea, Drăghicescu, Ibrăileanu, Zeletin, and Lovinescu, Cioran wants a European face for Romania. He dreams of a dynamic country, urbanized and industrial, a country in which both the problems of culture and those of society can be solved. Since the gap between the projected image of an ideal Romania and the concrete reality seems to him quite enormous, Cioran finds the solution in the theory of the leap forward, the revolution. The planned change must run deep and affect all aspects of national life. Anxious to see this leap forward become reality, the author – in keeping with his choleric temperament, his philosophical premises, and his Transylvanian origins (where a sense of national duty dated from the eighteenth century) – passionately pleads in favor of messianism” (p. 111).

4. *Consacrarea unui stil nou de a face istoria factuală a filosofiei.* În țări europene, atunci când este vorba de personalități autohtone tentația este fie de a invoca circumstanțe, spre a relativiza erorile, confundând mai mult sau mai puțin vizibil explicațiile cu justificările, fie de a blama pausal, ca un fel de demolție îndreptată invers, oarecum convențională. Marta Petreu evită în mod salutar ambele tentații și dă cu adevărat ceea ce se cheamă la propriu o analiză obiectivă, pliată la problemele în discuție și la argumentele propuse și îngrijită să dea explicit inevitabila evaluare. Ea realizează efectiv ceea ce este mereu în deficit în România: o analiză factuală, în care generalizările sunt controlate de fapte stabilite cu acuratețe, iar analiza merge până acolo încât faptele sunt nu lăsate în sine, ci integrate într-o semnificație bine susținută de probe. Cu aceasta, Marta Petreu consacră ceea ce de mult este necesar în scrierea istoriei filosofiei românești – un stil propriu marcat de un sănătos pozitivism al datelor factuale și de o pricepere hermeneutică bazată pe înțelegerea neprescurtată a ceea ce se analizează. ■



Înapoi la morală!

Martha Petreu

Una din trăsăturile încurajatoare ale filosofiei românești a fost, în epoca nașterii ei, sincronizarea rapidă cu filosofia care se practica în Europa, sincronizare care s-a făcut în principal prin două instrumente, prin traducere de texte și prin comentarii asupra operelor filosofice occidentale. Așa așeza volumul Habermas-Ratzinger, *Dialectica secularizării. Despre rațiune și religie*, în această tradiție sau în acest reflex sincronist al filosofiei românești; cu alte cuvinte, văd în apariția lui la Biblioteca Apostrof, în colecția de „Filosofie extrem-contemporană”, o dovadă a efortului pe care îl face filosofia românească, Universitatea din Cluj – în mod concret, profesorii Delia Marga și Andrei Marga – de a sincroniza cultura și gândirea românească cu faptele importante de gândire din Occident. Sau, ca să formulăm mai simplu, văd în traducerea făcută de dna profesoară Delia Marga și în prezentarea făcută de dl profesor Andrei Marga un efort de situare a învățământului filosofic clujean în extrem-contemporaneitatea cea mai semnificativă a dezbaterii de idei din Europa. Să ne gândim că sîntem în noiembrie 2005, iar dezbaterea Habermas-Ratzinger a avut loc în 19 ianuarie 2004...

Cîteva cuvinte despre nucleul cărții, adică despre textele filosofului Habermas și ale teologului Ratzinger, azi papa Benedict al XVI-lea. Cele două personalități de primă mărime ale spiritualității europene contemporane dezbate fundamentele culturale/spirituale cele mai adînci pe care este clădită lumea noastră. Miza acestei puneri în discuție este chiar perpetuarea lumii noastre și a valorilor ei de esență democratică, în condițiile istorice de azi. Iar condițiile istorice

de azi înseamnă terorismul cvasiglobalizat sau globalizat, descifrarea codului genetic al omului și posibilitatea virtuală a clonării, devalorizarea nu numai a ideii de om, ci a chiar omului concret, care este tratat – citez din cardinalul Ratzinger – ca „deșeu”. Această dezbateră Habermas-Ratzinger, puternic contextualizată istoric, este deci despre criza morală care alimentează criza istorică de astăzi și despre temeliile, fie ignorate, fie evidențiate, ale lumii contemporane. Este o dezbateră cu o puternică încărcătură morală, pentru că pune în chestiune responsabilitatea – adică, așa spune, îngroșînd ușor, vinovăția – a formelor spiritului european, adică a științei, filosofiei și religiei, ocupate, toate, vreme de secole să-și cîștige supremația una față de alta, deci să se submineze una pe alta și mai puțin să dialogheze, să identifice platforma lor comună. Or, ne spune dezbateră Habermas-Ratzinger, în acest moment lumea este în pericol, deci este timpul și cazul ca formele spiritualității europene să-și înceteze vrajba și să-și găsească motivația comună prin care să oprească disoluția și „să țină lumea laolaltă”. (Formula aceasta patetică îi aparține lui Ratzinger și mi-a amintit instantaneu de un personaj al lui Ernesto Sábato, din *Despre eroi și morminte*, care face teribile eforturi mentale pentru a opri dezagregarea lumii... Cum mi-a amintit, de asemenea, de indienii pe care i-a cunoscut Jung și care, deși traumatizați de cultura europeană și convingși că fără ritualurile lor religioase soarele n-o să mai răsară, continuau să se roage pentru bunul mers al lumii, implicit și pentru binele dușmanilor lor...)

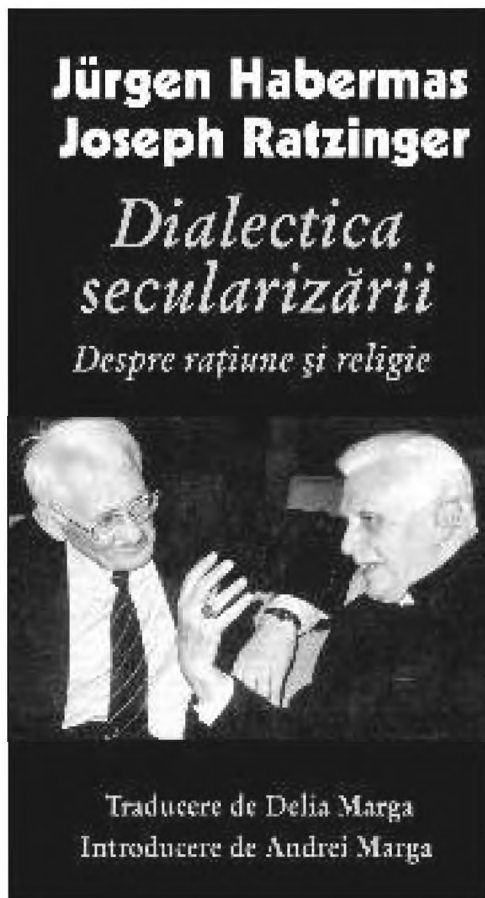
Habermas – un filosof – și Ratzinger – un teolog – fac examenul critic și diagnoza lumii contemporane cu un scop practic precis: sugerarea/precizarea/prescrierea unui „tratament” de însănătoșire a fundamentelelor lumii contemporane și de ameliorare a consecințelor cotidiene și pe termen lung ale maladiilor lumii noastre. Soluția asupra căreia cad de acord este următoarea: deoarece lumea contemporană se află într-o criză de motivație; deoarece statul liberal secularizat se alimentează din presupuziții de natură morală, filosofică și religioasă mai adînci decît el; deoarece atît rațiunea, cît și religia, lăsate în voia lor, pot avea patologii devastatoare; deoarece mecanismul democratic al majorității e departe de a fi o garanție istorică, fiindcă mulțimile pot greși, iar secolul XX e o dovadă în acest sens; din toate aceste motive, e nevoie ca filosofia și religia – care lucrează cu lumea valorilor, adică cu sensul și nonsensul vieții omenești – să intre în dialog, să conlucreze pentru a conserva și întări normele și comportamentele etice. Căci fără etică, fără aderența afectivă a omului credincios sau laic la un set de valori, comunitățile umane se atomizează și se dezagregă. Înapoi la valori, înapoi la morală! așa ar putea fi sintetizat mesajul acestei cărți. Soluția la care ajung filosoful Habermas și teologul Ratzinger este a dialogului dintre filosofie și religie, a complementarității dintre rațiune și credință, a

apelului la etică. Înapoi la valori, înapoi la morală, aceasta este ideea dezbaterii. Nu-mi dau seama cît de surprinzătoare este ea pentru omul occidental, dar, din precauțiile de adresare ale celor doi, intuiesc faptul că ea este într-un anume fel insolită, întrucît cel puțin din epoca Luminilor și pînă astăzi filosofia și religia au fost într-un război necurmat. Cu siguranță însă, această ofertă de pace și conlucrare între filosofie și religie va suna șocant pentru mediile românești, în care moștenirea socialismului răsăritean ateu a lăsat destule sechele sau traume. Cred că receptarea mesajului lui Habermas și Ratzinger va cere mediului cultural românesc un efort critic și autocratic, filosofic și etic, foarte mare și-mi place să sper că inteligența românească va face bine față provocării. Cu atît mai mult cu cît reflecția morală nu este pasiunea cea mai obsedantă a mediului cultural românesc...

În volumul apărut la Biblioteca Apostrof, dezbateră Habermas-Ratzinger este precedată de un studiu introductiv amplu al profesorului Andrei Marga. Filosoful Marga, în calitatea sa de cel mai avizat istoric al filosofiei contemporane și extrem-contemporane, face portretele celor doi autori, arătînd ceea ce îi apropie și ceea ce îi desparte, evoluția gândirii lor și contextul istoric al acestei dezbateri-eveniment. La fel ca alte lucrări din ultimii ani ale filosofului Andrei Marga, și această amplă prefață are o finalitate filosofic-practică evidentă, ea fiind o pîrgie ideatică prin care autorul încearcă să trezească interesul mediilor culturale românești pentru o dezbateră de fond a problemelor cu care se confruntă nu numai Europa și America, ci și România, ca parte a lumii care încearcă să se reintegreze în modernitatea europeană.

În sfîrșit, avem bucuria de-a avea acest volum în română datorită efortului de traducător al dnei Delia Marga. Traducerea sa scrupuloasă, făcută din germană și revizuită (pînă la exasperarea noastră ca editori), a fost confruntată cu traduceri franceză și italiană, pentru soluționarea cît mai fericită a dificultăților – nu puține – pe care ea le ridică.

În concluzie, avem o carte complexă, dificilă, pentru a cărei transplantare în limba și în cultura română s-a muncit din greu – o carte de filosofie extrem-contemporană, finisată la un nivel maxim de profesionalitate. Sper că mediile culturale românești vor recepta cu acuitate întreaga ei încărcătură gravă, spre folosul de zi cu zi al acestei țări și al acestei culturi. ■



Ilustrația numărului:

Gabriela Melchior

Erezie, filosofie medievală și libertate intelectuală

Ovidiu Pecican

Scriam de curând despre noul elan medievalist stărnit de entuziasmul lui Alexander Baumgarten în rândul tinerilor filosofi. Mutându-și colecția de profil de la Ed. Univers Enciclopedic la Polirom, în Iași, universitarul clujean s-a străduit să îi confere acesteia un prestigiu suplimentar, alcătuiind pe seama ei un patronaj științific de marcă. În afară de inițiator, se găsesc acolo personalități provenind din arealul francez (Olivier Boulnois, Sylvain Piron și Anca Vasiliu de la Paris), savanți maghiari (Geréby György, Molnár Péter) și români (Bogdan Tătaru-Cazaban și Alin Tat). Dacă ei nu figurează doar dintr-o nevoie decorativă, ci participă efectiv la reușita aparițiilor – furnizând bibliografie și puncte de vedere, citind și îndreptând unde este cazul –, exemplul merită salutat și s-ar cuveni urmat și de alții. Oricum ar fi, deja efortul de a dobândi acordul sus-numiților de a gira ambițioasa întreprindere editorială este o reușită și o garanție în sine, cunoscută fiind precauția oamenilor de știință în a credita producții de a căror calitate n-ar fi siguri.

Tot acest program ar fi fost greu de imaginat în România fără impactul extraordinar pe care l-au avut doi autori francezi traduși în anii '90. Este vorba despre Etienne Gilson, a cărui sinteză apărea la începutul anilor '90, la Humanitas, și de Alain de Libera, prezent cu trei excelente monografii – *Mistica renană. De la Albert cel Mare la Meister Eckhart* (1996), *Cearta universalilor* (1998), *Gândirea evului mediu* (2000) – în rafturile editurii timișorene Amarcord, astăzi, din păcate, dispărută. Dacă primul maestru este socotit deja un fondator de disciplină și un precursor, celălalt este asumat explicit de Alexander Baumgarten ca mentor, nu doar datorită lecturilor fondatoare din el, ci și în virtutea unui stagiu al universitarului clujean la Geneva, sub îndrumarea directă a filosofului.

Astfel, s-ar putea spune că proiectele multiple de traducere și de editare puse în mișcare de Baumgarten și de apropiații lui ilustrează demersul de a înscrie și cultura română contemporană în perimetrul unor cercetări care interesează un segment din istoria filosofiei universale, unde statura celor doi autori francezi pomeniți mai sus domină cu autoritate. Deviza sub care se așază întregul atelier este aceea că „... doar traducerea creează o tradiție locală în cercetare” (B. Tătaru-Cazaban, coord., *Pluralitatea metafizicii medievale. Istorie și structuri*, Iași, Polirom, 2005, p. 350, fragment de interviu cu Alexander Baumgarten). Adagiul este valabil în măsura în care tâlmăcirea presupune înfruntarea unor dificultăți noționale presupuse de echivalare și deschiderea unor șantiere proprii de cercetare pentru obținerea celei mai bune soluții. Acesta nu este însă necesarmente întotdeauna un adevăr, frecventarea originalelor putând cel puțin la

fel de bine susține același tip de demers. Ceea ce aduce în plus traducerea este, fără îndoială, o funcție didactică, sporind accesul la text al neinițiaților și al oamenilor ce posedă numai un orizont de cultură generală, fără priceperea ascuțită a specialistului.

Din programul noii serii de la Polirom, anul 2005 a venit cu întruchiparea unei alte promisiuni. Titlul *De:pre viața filosofului* i-a prilejuit lui Mihai Maga – traducător, comentator, autor de notă introductivă și de studiu științific – gruparea a două opusculă din producția lui Boetius din Dacia: *De:pre binele suprem sau de:pre viața filosofului* și *De:pre vise*. Ele survin după o primă traducere – a lui Alexander Baumgarten însuși –, anume scrierea *De:pre eternitatea lumii*, publicată într-o culegere tematică omonimă, din varii autori medievali, în 1999.

Personaj proeminent al vieții cărțurărești din sec. al XIII-lea, reprezentant al tendinței filosofice preocupate de recuperarea ideilor aristotelice și de fructificarea comentariilor arabe pe marginea acestora (de unde și desemnarea ei cu numele de aristotelism heterodox sau averroism latin), danezul s-a afirmat ca un exeget aristotelic important. Între 1268 și 1272, mai probabil prin 1270, el a produs cele două comentarii proprii la Aristotel pe care le transpune în română M. Maga, dezbătând chestiunea modelului etic al intelectualului momentului și, respectiv, încercând să discute chestiunea divinației onirice, ridicată într-un tratat al Stagiritului. El se încadra în acest fel mișcării filoaristotelice de la universitatea pariziană, intrând în dialog cu alți autori într-un moment de acută efervescență filosofică, socotit un apogeu al scolasticii.

Prin tratatele lui Boetius din Dacia pătrundem în ceea ce a fost calificat drept o „erezie doctă”, un elan de eliberare a gândirii de dogma oficială aprobată, un soi de iluminism medieval (p. 80). Condamnarea acesteia prin scrisorile din 1270 și, respectiv, 1277 ale episcopului parizian Etienne Tempier și calificarea lui Averroes – prețuitul mediator al aristotelismului în cercurile ilustrate de Boetius însuși – drept denigrator al tradiției peripatetice de către Sf. Toma au conturat ulterior o criză în receptarea acestei direcții de gândire, azvârlind-o pentru mai multe veacuri în uitare. Așa se face că despre autor, care continua la începutul anilor '70 ai secolului al XIII-lea direcția intelectualistă reprezentată, în anii dinainte, la Facultatea de Arte a Universității din Paris, de Siger din Brabant, știm doar că făcea, și el, parte din același corp de magistri de rang academic. Majoritatea operelor lui nu au fost încă recuperate, dacă se vor mai fi păstrând.

În orice caz, tratatul despre viața filosofului a fost calificat drept „manifestul cel mai radical al unui program de viață naturalist” (p. 91), iar cel referitor la divinația în

somn optează pentru explicarea fiziologică a viselor, chiar dacă admite că uneori acestea pot transmite și premoniții.

Condamnările și cenzura intelectuală succedentă au emanat dinspre cercurile franciscane. Fapt trecut cu vederea însă, scrisoarea din 1270 era făcută publică într-un moment când la vârful lumii catolice se petrecea o sincopă. Între moartea papei Clement al IV-lea (1265-1268) și alegerea pe Scaunul Pontifical a lui Grigore al X-lea (1271-1276) s-a înregistrat cea mai lungă vacanță din istoria papalității. Lipsa unui cap al bisericii latine în acei ani a putut fi împrejurarea favorabilă dezvoltării unei gândiri mai puțin canonică, mai libere, în marile universități, iar mișcarea de idei heterodoxă din ambianța academică pariziană – ilustrată și de Boetius din Dacia – este o dovadă că s-a petrecut astfel. Și cealaltă punere la punct, prin scrisoarea din 1277, a survenit tot într-un context tulbure. De astă dată, el se manifesta ca atare datorită deceselor papale survenite într-un ritm alert, într-o perioadă scurtă de timp. Inocențiu al V-lea a fost papă doar cinci luni (21 ianuarie – 22 iunie 1276), Adrian al V-lea nu a apucat nici să fie încoronat, murind la abia câteva zile după alegere (11 iulie – 18 august 1276), iar Ioan al XXI-lea, cărțurarul cunoscut sub numele de Petrus Hispanus, a fost papă doar opt luni (15 septembrie 1276 – 20 mai 1277). Au urmat alte șase luni de vacanță până la alegerea succesorului Nicolae al III-lea, care, supraviețuind în scaun trei ani, lăsa, de-acum, lumea catolică să-și tragă sufletul (1277-1280). Că, pe acest fundal ecleziastic frământat, episcopul Parisului a simțit amenințată unitatea și puritatea credinței și în planul dezbaterii de idei poate fi atât rezultatul unui impuls personal, al presiunilor mediilor franciscane din anturajul lui, cât și un impuls venit dinspre Ioan al XXI-lea, autor de lucrări filosofice proprii, dar împărțind o altă orientare decât Siger din Brabant și Boetius din Dacia (Alexander Baumgarten îl califică undeva drept „logician de orientare avicennizantă”).

Tratatul despre viața filosofului, născut în aceste împrejurări de mare fluiditate, descoperit abia în... 1924 și publicat circa un deceniu mai târziu, este esențial nu numai pentru a înțelege modelul intelectual apusean în epoca de apogeu a scolasticii, dar și pentru teoretizarea condiției nobile (*magnanimitas*). Nu este de mirare că Tempier condamna tezele lui Boetius alături de tratatul despre iubirea curtenască al lui Andrei Capelanul.



Interogație și scepticism: Simona Popescu

Iulian Boldea

Deși pare mai apropiată de generația '80 (a publicat chiar două cărți în „Colecția '80” a Editurii Paralela 45), Simona Popescu aparține, în opinia mea, prin vârstă, ca și prin *cronologia* cărților, nouăzecismului. După debutul cu *Xilofonul și alte poeme*, au urmat *Pauză de respirație* (împreună cu Andrei Bodiș, Caius Dobrescu și Marius Oprea), *Juventus* și *Noapte sau zi*. A publicat de asemenea proză (*Exuvii*), o culegere de eseuri (*Volubilis*) și un volum de critică literară, *Salvarea speciei. De pre suprarealism și Gellu Naum*.

Tema recurentă a poemelor Simonei Popescu e cea a regăsirii sinelui, printr-un soi de arheologie lirică prin care poeta investighează diversele vârste ce-i compun/camuflează ființa, dând acestor încercări de reconstituire a eului profund semnificația unei experiențe și a unei extaze cvasiabulice. Între feroarea căutării proprii identități și scepticismul ce-i erodează, încet-încet, certitudinile, Simona Popescu expune în spațiul poemului o stenogramă ce prinde, în efigia ei instabilă, evanescentă, cele mai mărunte întâmplări ale ființei. Neîncrederea în cuvânt și în virtuțile recuperatorii ale amintirii e aproape programatic expusă. Tensiunile abil regizate în cadrul poemului între percepția senzorială cu implicații autobiografice și notațiile intelectualiste, întreținute de un demon al lucidității, transpar mai ales în momentele în care scepticismul, revolta abia mascată sau ironia acidă ies la suprafața poemelor: „De necrezut că tu nu mai ești decât/ o formă în mișcare/ peste care se suprapun câteva cuvinte/ mai mult ale mele mai mult ale altora decât ale tale/ o voce care nici nu e a ta/ Cum de-mi aduc aminte atât de puțin?/ (cum de-mi aduc aminte?)/ Fără rost este și amintirea/ cum fără de rost multe lucruri sunt/ mai ales când nu e adevărată/ mai ales când e altceva/ mai ales când nici nu mai e a ta/ când nu o mai înțelegi/ când nu se mai potrivește cu tine/ când îți pune la încercare puterea și te umilește” (*Chiciură*).

O altă obsesie a versurilor Simonei Popescu e adolescența, vârstă nesigură, tranzitorie, lipsită de relief definit(iv), în care diversele, potențialele voci ale sinelui se fac cu destulă dificultate auzite, iar drumul spre ceilalți e produsul unor îndelungate exerciții de autocunoaștere. O definiție a adolescenței, în versuri crispate, eliptice, descarnate, se situează în sfera aceleiași dorințe de autoclarificare interioară, de asceză a sinelui, definitorie pentru acest spațiu poetic definit prin interogație și scepticism, marcat de exultanță a rostirii și retranșare în sobrietate: „Oooo! Tulbure adolescența/ când/ frumusețea împiedică gândirea/ și simțămintele depășesc cuvintele/ când cauți un prieten care să te suporte și să aibă răbdare/ când nu-i cu puțință să spuie ce gândești/ și aștepti să te coci să mai crești/ până ce dai prea tare în pârg/

de-atâta sărg/ când mai crezi ca un prost în povești/ când cei de-o seamă cu tine se tem și se fac/ prietenii tăi cei mai buni/ când întorci spatele celui frumos de rușine/ că nu ești ca el/ când ai vrea să te iubească un pic ca să-l iubești/ tu înmiiți/ când iubești groaznic și amestecat/ și nu mai știi ce-i real și ce imaginat/ când te-ntorci la singurătatea ta/ și aștepti să te salveze ceva cineva”.

Rescriind avaturile proprii biografii, poezia Simonei Popescu nu e mai puțin captivată de înțelesurile lumii, care sunt însă, în cea mai bună „tradiție” postmodernă, reformulate, puse sub semnul prozaicului și, astfel, demitizate. Conceptul cu valoare etică și detaliul anodin sunt polii discursului liric, precum în poemul *Măsură ordine și armonie*, în care lirismul, descentrat, centrifugal, își dispersează prezența textuală în nenumărate răsfrângeri ale concretului, în interogații ironice, în expresii parodice ale unei revelatoare căutări a sinelui: „Prietenii sunt buni și dușmanii răi/ măsură ordine și armonie/ un greier mort/ gândaci în jurul lui/ o cloșcă nebună/ mâncându-și puiul cleios/ măsură ordine și armonie/ frunze brândușe ciuperce/ care prietenii și neprietenii/ că fețele lor nu spun nimic despre asta/ glas aspru și dulce glas/ dar glasul nimic nu-mi spune/ dușman sau prieten/ greier sau gândac/ nici mersul nici mișcările din timpul dansului/ nici vorbele nici veșmintele/ nici oamenii cu care umblă”.

Recurgând la decupajul unor detalii revelatoare – pentru sine, dar și pentru lumea circumscrisă liric –, Simona Popescu scrie „o poezie de criză” (Liviu Ciocârlie), o poezie ce înregistrează în mod autentic, într-o expresie când neutră, când implicată, spasmele gândului și ale devenirii interioare. Aparent dezimplicată, ocolind fervorile expresiei și exultanțele gândului, poezia Simonei Popescu are, în fapt, o autentică fibră morală subiacentă. O „lirică în regim de transparență” (N. Manolescu) ne întâmpină și în *Scrisoare către un băiat*, poem al derutei provocate de lipsa de comunicare, al angoasei existențiale și al distanței dintre sine și ceilalți. Eul liric nutrește aici o dorință imperioasă de autolimpezire, de decantare a trăirilor tulburi în reacții articulate severe și clare. Această poezie este și o mărturie a unei crize de creștere, cum scrie și Gheorghe Grigurcu: „Tema, tulburătoare, a versurilor Simonei Popescu [...] este cea a crizei de creștere a ființei. [...] Dar simptomul hotărâtor al trecerii către vârsta matură îl reprezintă, sub condeiul Simonei Popescu, simțământul moral al personalității. Aceasta se dedublează pentru a se privi din afară, se analizează ca și cum ar fi un obiect străin. Drama maturizării e o dramă a cunoașterii de sine”.

Asistăm, și în această poezie, la o oglindire ascunsă în oglinda poemului a ființei poetei, o reprezentare autospeculară a unei nevoi de schimbare. Sentimentul dominant

al poeziei e acela de nevoie a rupturii, de dislocare a unor obișnuințe ce mortifică spiritul, anchilozază trăirile și mutilează sensibilitatea. Ion Pop sesiza, cu exactitate, o astfel de stare onto-poetică, în care maturizarea este înfățișată ca o asimilare și supunere la coduri și convenții etice, asimilare ce e respinsă de vocea negatoare a autoarei, care-și asumă o adevărată poetică a distanței și chiar a rupturii față de tot ceea ce este tradiție, convenție, tipar prestabilit.

Tonalitatea lirică e neutră, scriitura, disponibilă și extrem de sugestivă, iar structura poetică e echilibrată, fără secvențe distorsionate, fără planuri poetice divergente. Suflul liric este, dimpotrivă, convergent, sugerându-se astfel caracterul unitar al trăirilor și al rostirii lirice: „Ceva trebuie să se schimbe/ Fratele meu se va face un bărbat urât/ cu tatăl meu stau de vorbă destul de rar/ bunicul nu mai vorbește/ prietenii mei vor pleca în curând/ și eu voi pleca/ aș vrea să știu ce gândești”.

Scrisoare către un băiat e, dincolo de sugestia titlului, mai degrabă o scrisoare către sine însăși, a unei poete ce cunoaște din plin beneficiile lucidității și angoasele declanșate de mutațiile vârstelor psihologice. Pe de altă parte, poezia ne dezvăluie și antinomia, evident, travestită, dintre sensibilitatea eului liric și lumea în care își înscrie devenirea. Lumea, așa cum se lasă bănuită din această poezie, e una fără investitură simbolică, o lume deposedată de un sens transcendent, una ce subzistă în materialitatea sa imanentă. O astfel de accepțiune a realului devenit text poetic e observată, între alții și de Aurel Pantea, care precizează că, în general, „cultivarea acestei stări de criză până la a simți, enumerând reliefulurile indiferente ale lumii, amețea și lehamitea, lasă în poem apoasa constituție a unui eu liric apatic, de o programată lenevie în aflarea terorizantului adevăr cum că toate cele sunt de nejustificat”.

Tonul poeziei este grav, fără a fi pândit de patetism, cu o coloratură afectivă mai pronunțată, parcă, decât alte texte ale Simonei Popescu, chiar dacă reflexivitatea se află undeva, în străfundurile textului, ca instanță dominantă a planului liric.

Transparența limbajului, expresivitatea cuvântului liminar, tonul neutral, investitura echidistantă a enunțurilor nu exclude însă sugestia unei stări de criză, a unei angoase subiacente a eului în fața unei lumi în derivă, private de revelațiile unui sens integrator.

Poeme de

DORU COSMIN RADU

Linia vieții

Întotdeauna m-am temut
c-am să ajung tipul de om
ce nu ia decât lucruri de la viață.

Și iată-mă acum!
Sînt șase luni de cînd
mi-am așezat viața
în două geamantane.
De-ar fi să mă întorc
lucrurile nu mi-ar încâpea-n patru.

Cărți, pantofi, un scaun,
tablouri, haine și pisici de lemn,
plus zeci de alte lucruri mult mai inutile.

Mă consolez măcar cu faptul
că am deprins capacitatea
de-a aduna obiecte fără importanță,
iar de m-aș întoarce acum acasă
tare mi-e teamă că mi-aș irosi-o.

Ilustrată de la zece mii de metri înălțime

De aici, lumea pare mult mai mică.
Atît de mică încît reușesc să o compar cu alte lumi.

Pămîntul pare o cuvertură
încropită din petice în nuanțe de verde și muștar.

Fluturii nu par nicicum, căci nu se văd,
iar păsările par că au dispărut.

Norii, deși tot nestatornici, sînt la fel de frumoși,
iar viața pare o certitudine.

Fără titlu

S-a înființat comisia de reabilitare a chipurilor pictate.
Are rolul de a interveni acolo unde este cazul.

Prima pe listă, înspăimîntata creatură a lui Munch,
înconjurată de ape în culori puternice
și-un cer ce nu se lasă mai prejos.
Stă agățată pe peretele unui muzeu norvegian.
Și urlă. O expresie îngrozită pe chip.

Deși au trecut mai bine de o sută de ani
urletul nu și-a pierdut din intensitate.
Membrii comisiei se întrec în rezolvarea problemei:

Ce vede? Unde merge?
Să-i fi căzut ceva greu la stomac?
Să fie vreun pantof prea strîmt?
Să sufere din dragoste?
Să-și fi uitat umbrela în autobuz?
Să fie vreo măsea de minte?
Și alte întrebări fără răspuns.

Prea multă disperare într-un singur tablou.
Au fost aduse, pe rînd, personaje din lumea sa:

Scripcarul lui Picasso i-a cîntat în strună,
balerina lui Degas a ținut-o tot într-o poantă,

dantelăreasa lui Vermeer a venit la descusut.
Nici un rezultat.

Autoportretul Tamarei de Lempicka
a parcat un Bugatti de culoare verde în fața creaturii.
Mașina a fost retrasă imediat pe motiv că
o astfel de față înspăimîntată ar produce catastrofe în trafic.

Cu o încărcătură specială a fost adusă Mona Lisa.
Cei doi au fost puși față în față.
Creatura nu s-a clintit de pe poziție. Ba mai mult.
Zîmbetul Giocondei și-a pierdut din intensitate.
A devenit o grimasă.

Nedorind să mai compromită încă o pictură,
specialiștii au declarat cazul clasat
și au plecat să rezolve un alt tablou.

Următoarele pe listă au fost femeile lui Rubens,
considerate mult prea despuiate.

Se spune că nu au putut fi îmbrăcate deoarece
la dimensiunile lor cu greu s-ar fi găsit ceva potrivit.
E de notorietate că toți creatorii lucrează pe 90-60-90.

Din lamentațiile unui profesor de gramatică

Astăzi complement circumstanțial de timp
exprimat prin adverb de timp

nici un atribut adjectival
exprimat prin adjectiv pronominal negativ
gen masculin număr singular caz nominativ

elev subiect exprimat prin substantiv comun simplu
gen masculin număr singular caz nominativ nearticulat.

Laudă Tamarei de Lempicka

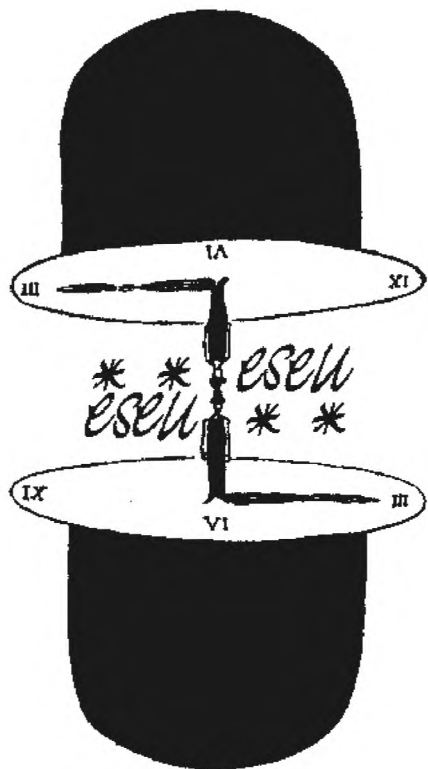
Unul din magazinele
de pe strada pe care locuiesc
are în vitrină o Andromedă,
goală și înlănțuită,
ce privește marea din fereastră.

Dacă monștrii marini ar exista,
ea le-ar tăia calea
așteptînd să fie salvată
de un nou Perseu care s-o ia de nevastă.

Dacă monștrii marini ar exista,
m-aș însura.

A rescrie estetica

Mircea Muthu



De la întrebarea, neliniștitoare, a lui Kant – cum să conciliezi conceptul cu intuiția? – s-au scurs mai mult de două secole și, iată, răspunsurile sunt departe de-a fi convingătoare sau măcar mulțumitoare. Estetica generală, cu un caracter mai mult sau mai puțin sistematic, a încercat, din perspective diferite (psihologice, fenomenologice, sociologice ș.a.), să ofere soluții adecvate, dar fără să elimine totuși nici paradoxurile și nici, mai ales, aporiile pe care estetica s-a edificat, ca disciplină, de la Baumgarten (1750) până astăzi. Or, tocmai acestea din urmă nu încetează să amenințe articulațiile sistemelor, dar și – în mod paradoxal! – să le fertilizeze, aluvionate fiind de sugestiile achiziționate din direcții diferite (morfologia formelor, filosofia culturii, teoriile comunicării) sau de integrarea disursului estetic propriu-zis în examenul mai larg, culturologic. Pe de o parte, estetica propune, sau chiar impune, în perioadele de relativă omogenitate culturală, operatori categoriali cu exemplificări ce se opresc, invariabil aproape, în zona individualului, a unicității operei artistice care își pierde „aura” prin reproducere mecanică (Walter Benjamin, 1936). E vorba, pe de altă parte, de un discurs legitimator mereu *a posteriori*, în raport cu faptul artistic, însoțit fiind – ca o veritabilă umbră – de neputința funciară de a *performa* creația literară, muzicală sau plastică. Remarca lui Hegel din prefața la *Principiile de filosofie a dreptului* (1821) se aplică nu numai la situația filosofiei, dar și la aceea a esteticii, ca meditație articulată după apariția operei de artă: „bufnița Minervei nu-și ia zborul decât după căderea nopții”. În al treilea rând, disciplina, ca produs al veacului Luminilor, a atribuit experienței estetice o plăcere dezinteresată și o finalitate fără scop, plasând-o într-un context contemplativ care este opusul creativității. În sfârșit, cadrul general, redescoperibil filosofiei, e „trădat” de esteticile aplicate, reduse adesea fie la un complex de tehnici, fie la nexuri metodologice. Pierderea de viteză a esteticii, funcțional vorbind, este accelerată și, implicit, dramatizată de întrebări constitutive *legatum*-ului epocilor anterioare sau de altele, apărute

în noile contexte ideologice. Astfel, ce destin va mai avea estetica de vreme ce, inclusiv de către multimedia în lumea comunicării și a sistemelor culturale, se vede aservită de imperatiile economice de piață? Pornind de aici, de la ecloziunea „industrii culturale”, Theodor W. Adorno elabora faimoasa „estetică negativă” (1970), cu toate că *Teoria estetică* – așa cum specifică Marc Jimenez – „încheie ciclul marilor filosofii ale artei, inaugurat de Hegel și Kant, ea constituind ultima tentativă sistematică, destinată să circumscrie semnificația artei în planul general al unei filosofii a istoriei”. Cam în aceeași epocă, Mario Perniola introdusese conceptul de „alienare artistică”, una a *semnificării*, deoarece „libertatea, care este un predicat al semnificării, devine subiect, prefăcându-se în idealitate, iar semnificația devine predicatul său”. Divorțul dintre *realitate* și *semnificația* acesteia declanșează alte întrebări, la fel de grave și de premonitorii/provocatoare pentru o *forma mentis* post-modernă: în ce măsură formele artistice supraviețuiesc istoriei *in actu*?; cum se conciliază valoarea, dorită eternă, a operei de artă cu inevitabilul său caracter temporal?; cum anume arta *implică* și estetica *explică* decalajul dintre valorile proclamate de către liberalismul democratic, legatar al Revoluției, și realitatea aspră a unei rațiuni care se transformă în raționalitate tehnologică, și asta cu pericolul, vizibil, al autodistrugerii sale? Or, în aceste condiții, se mai poate accepta arta actuală ca o condensare (=sublimare) a experiențelor trecute, capabilă să prevestească viitorul și să-i aproximeze semnificațiile simbolice? Înțelegem prin dislocarea formelor tradiționale un reflex al societății tehnocrate sau, mai degrabă, expresia critică față de acestea și venind din interiorul său? Dacă *produsul nonartistic* dispare sau, mai corect, este absorbit de ideea pe care o comunică sau, mai exact, de funcția pe care o reprezintă, *produsul artistic* – s-a observat – neagă obiectul, întâmplarea, pe scurt: referentul, postulându-se el însuși ca unică valoare. Concluzia, la prima vedere paradoxală, anume că ceea ce este semnificativ nu este și real, iar ceea ce e real (în înțelesul economic, de producție materială) poate să nu fie semnificativ ne conduce la ideea separării structurale dintre *semnificație* și *realitate*. Mai mult, mutația generală în care se înscrie opera de artă contemporană, de la *mimesis* la *semiosis*, confirmă analizele din deceniile șapte și opt ale veacului trecut. Și pentru Nelson Goodman, ca să mai dau un exemplu, arta e departe de a avea un caracter mimetic: limbajul nu spune nimic despre lume, fiind pur și simplu un sistem simbolic permițându-ne „să fabricăm” o lume aparte sau o similitudine.

Întrebările, precum cele de mai sus, pot fi multiplicare, mărunțite, oricum legate între ele într-o structură rizomatică sui-generis – toate punând în discuție capacitatea, astăzi, a esteticii de a devansa ori,

măcar, de a *naviga împreună cu arta-care-se-face*, în condițiile în care nici ea nu a fost definită în chip mulțumitor. În fond, criza de legitimare a artei stimulează tocmai meditația asupra acesteia. Orizontul interdisciplinar, dar și noua perspectivă, cea transdisciplinară vor contribui, în viitorul apropiat, la regenerarea esteticii, disciplină care nu poate renunța, după opinia mea, la armătura categorială și nici la proiecția filosofică. Dimensiunea analitică se sprijină în continuare pe *concept* – acest „organ firesc al profunzimii”, cum îl numea Ortega y Gasset în cunoscutele meditații despre Don Quijote. Un asemenea concept este cel al *reprezentării artistice* (< *mimesis*), amplu cercetat odată cu emergența teoriilor consacrate *imaginii*. Secolul XX a avut, după iluminism și romantism, meritul de a impune patru direcții de referință pentru noua vârstă a disciplinei: estetica fenomenologică (adunând cel puțin trei generații), estetica de orientare sociologică, al cărei miez tare e alcătuit din contribuția lui Lukács, dar și din reprezentanții Școlii de la Frankfurt; estetica științifică sau matematică, reprezentată de Max Bense, Matila C. Ghyka ori Solomon Marcus; estetica curentelor din avangarda europeană, cuprinzând marile *isme*, ale căror soluții s-au clasat la nivelul creației și, implicit, al receptării faptului artistic. Dincolo de parcelările esteticii de astăzi (muzicală, plastică, industrială, cinematografică ș.a.), o meditație unitară pe cât se poate, care să le circumscrie achizițiile, este și posibilă, și necesară în condițiile schimbărilor de paradigmă. Științele noi, sensibile la structura și la funcțiile imaginarului ficțional, oferă disciplinei – ca odinioară filosofia – fertile puncte de plecare în procesul sinuos de aproximare a unui viitor *homo universalis*, obligat să se reconcilieze cu sine însuși și cu ceea ce îl înconjoară. Explicând mecanismele creației și ale receptării, intuind noi orizonturi de așteptare, căutând și încercuind numitorii comuni dintre diferitele domenii ale spiritului (chiar depășind, prin urmare, artisticul), estetica rămâne, asemenea discursului filosofic, expresia conștiinței de sine a omului ca speță. „Moartea artei”, în viziunea hegeliană, a fost infirmată de ultimele două secole, după cum va fi infirmată „dispariția esteticii”, clamată astăzi cu disperarea provocată de redefinirea, de-a dreptul sisifică, a obiectului (arta). Mai mult sau mai puțin sistemică, meditația despre natura, structura și funcția obiectului artistic își va crea probabil noi categorii, atât de necesare în decodarea noilor gramatici ale imaginarului. Pe de altă parte, ea face vizibile continuitățile/discontinuitățile creativității pe palierul duratei lungi, punând astfel în lumină un fapt antropologic esențial. Este, de fapt, un privilegiu al esteticii, indiferent de unghiurile din care sondează misterul artei și, implicit, al creatorului său. ■

Scrisori către prietenele sale

Aceste scrisori ale lui I. D. Sirbu provin din arhiva dnei Dorli Blaga. Scrisorile sunt adresate prietenelor sale, Maria Enescu, respectiv Dorli Blaga. Ne bucurăm că avem privilegiul de a putea publica aceste scrisori, înfăptuind astfel un act de restituție, important pentru istoria literară.

Îi mulțumim dnei Dorli Blaga pentru că ne-a dat ocazia să le publicăm. (A.)

Către Maria Enescu

Craiova, 12 oct. 1978

Divină Măriuca,

– Tu să fii înțeleaptă și să îmi ierți acele telefoane pe care ți le dau doar când devin „rus“ de tip vechiu: eu mă gândesc deseori la tine și la toți prietenii tinereții mele (nu sunt ei oare însăși tinerețea?), dar dorul fizic de a vorbi cu ei nu mă apucă decât foarte rar: atunci când mă întorc înapoi în Sibiu și Cluj, atunci când singele meu se trage înapoi în... prieteni.

– Am terminat de transcris volumul de „Teatru“, culegere de piese alese, *Șase drame* – (cinci comedii, trei piese într-un act, alte trei drame, trei scenarii de film etc. deocamdată le țin în frigiderul unui sertar cuminte...) Dar cele șase drame le voi prezenta, într-un volum, la Ed. Eminescu... Am promisiunile tovilui Rîpeanu că mi le publică, chiar dacă nu toate din ele au fost jucate...

– Citește, apropo de literatura de sertar, ceea ce scriu eu în „Viața Românească“, nr. aug.-sept., despre literatura de sertar și – pentru prima oară – despre Lucian Blaga... (În aceeași ordine de idei îți trimit (ca s-o informezi și pe Dorli) un anodin interviu al meu, dar făcut la un ziar de mare importanță politică: cotidianul „Steagul Roșu“ din Valea Jiului...)¹

– Niciodată nu mi-ai spus că ai citit atență piesa mea de miner: „Frunze care ard“. Chiar nu ți-a plăcut? Chiar nu e deloc actuală? Recunosc că sunt un sentimental, consider pe Tătăl și Mama mea, consider Valea asta a Petreilei și Lupeniului, drept niște „matrice“ morale, deosebit de vii și de unice: în ora asta, a fi miner înseamnă cinste, cuvânt, adevăr: asta a fost și acum o sută de ani, va fi, sper, și peste... zece ani (câci după asta eu, nefiind futurolog ca marele Pavel (Saul) Apostol, cel care l-a ucis moral pe Blaga, eu, un simplu mizer cărturar din „Șchei“ Craiovei, în permanent exil din peisagiul meu, nu voi mai trăi ca să îi mai cercetez pe minerii deceniului ultim). Dar, orice se va spune, numai cei săraci și trudnici, cei umi-

¹ Am dat în ultimii ani peste zece interviuri: pentru Radio, caiete-program. Niciodată, eu nu l-am uitat pe Blaga care, ca un vechi chinez, îl consider un „Lar“ al sufletului meu.

liți și obidiți, sunt cei care mai au urme de cinste paleolitică și fosilări de morală istorică...

(Continui scrisoarea azi, vineri, 13 oct...)

Cred că nu îmi săreai în faruri, atât de vie și de aproape, dacă nu aș fi citit, aș zice cu lacrimi în ochi, jurnalul din care am extras cele câteva însemnări ce le vei vedea apărute în „Viața Românească“...

Tu habar nu mai ai, e și normal, de faptul pe care eu, mereu, ți-l relatez; dar pentru tine, pe acea primăvărarică vreme a ta („Fată Albă, Fată Albă“), un fapt divers: eu, cu faima de „golan“ și de „proletar înrăit“, nu intram în grațiile tale, unde, ipocrit (corespundea paralel cu Marioara Țapeș), Ion Oana avea o mai mare trecere; să nu mai vorbesc de acel penibil Popă care te-a cîntat în versuri hipersămănătoriste, I. V. Spiridon (fie-i țărîna ușoară, acum îmi dau seama de unde mi-a venit să-mi botez Popa din „Pragul Albastru“ cu numele de Spiridon – iată cit de mică e lumea amintirilor noastre și cât de des ne întîlnim pe cărările trecutului...); de Lucian Valea, eu nu mai amintesc, nici de Copilu Chiatră... și nici de discretul Dorin Speranția, care mai târziu, pare-mi-se, a în-

lălat făceam, pe Bulevardul Bălcescu, drumul între Biserica Italiană și Piața Romană. Mergeam îngîndurat (*incă* nu vorbeam singur), mă gîndeam, aveam „probleme“. Și dintr-odată, în fața mea, răsare ondinica frumusețe a Bombonicăi: mică, păr albastru, ochi blonzi (sau invers), în sfîrșit, apariția ei a declanșat în mine un resort de imensă bucurie: mă întîlneam cu... Bombonica. Am deschis brațele și sărutînd-o pe frunte, am zis, lăcrămos: „Bombonica!“ La care, fecioara respectivă, zîmbind delicat, mi-a pus o mîină de alabastru în piept și mi-a spus așa: „Da, domnule – numai că eu sunt *fiica* Bombonicăi!“...

Ce să mai comentăm aceste penibile încapățînări ale timpului: mă uit la Regman și zic în sinea mea: Doamne, cum a putut să îmbătrînească atît, se uită el la mine și zice: Doamne, cum a putut Gary să... – și uite așa, dacă nu am avea miracolul tinereții veșnice ale unor prietene sau soții (soția lui Regman e teribil de bine conservată), de tine, să nici nu mai vorbim: ești, așa cum ești, o adevărată jîgnire adusă generației noastre, ne demonstrezi că în timp ce noi căutăm viața fără de moarte (un pic de nemurire, cum zicea Stanca) tu ai optat pentru tinerețea fără bătrînețe...

În zece martie 1944, fusesem concentrat, cred că pentru a zecea oară: rușii erau la Iași, eu la un pas de licență. Și fără să am timp să plec măcar o zi la Mama, a trebuit să las Facultatea și să mă prezint la Reg. 35 Artilerie, care își avea sediul lîngă Institutul

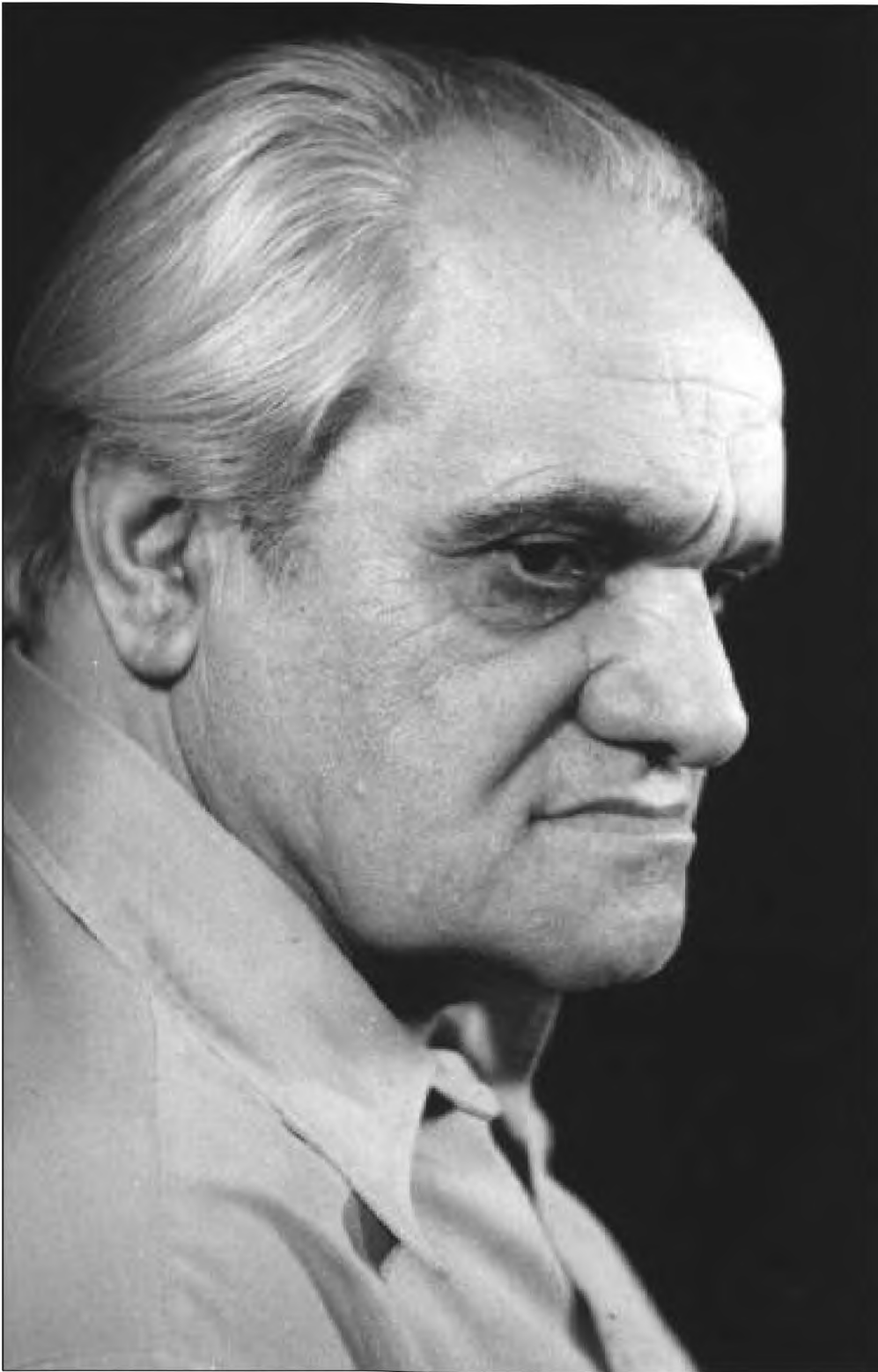
clinat spre Bombonica Hopîrteanu, care și ea, la rîndul ei, s-a gîndit la o ardelenescă combinație matrimonială cu Radu Stoichiță, dacă nu interveneam eu, salvînd-o de ipocrizia cu totul Saltîkov-Scedriană a acestei dinastii care a avut reprezentanți (pentru orice eventualitate) în toate Partidele posibile, trecute sau viitoare... Deci e normal ca să nu-ți amintești de acea memorabilă zi din 10 martie 1944, cînd...

Dar, lasă că asta am să ți-o povestesc mai încolo... Mi-am adus aminte ce am pățit, acum circa zece ani, la București, cu Bombonica Hopîrteanu... Pe vremea aceea (erau vremuri foarte bune) dormeam la regizorul Lucian Giurchescu (consătean) și mîncam la Paul Everac... De la unul la ce-

de Psihologie. (Avea două tunuri la poartă, treceai zilnic prin fața lor, erau trei clădiri vechi, trei cazărmi, Reg. 35 Art., Reg. 7 Art. grea – și urma Institutul „Drumul Cîsnădiei“ mi se pare.)

Cu zece zile înainte, fusesem concentrat, mă prezentasem la regiment, urgent trebuia să ne echipăm și să plecăm să apărăm Țara... la Iași... Ne înghesuim, vreo cincizeci de ostași în civil la magazia de efecte: un subofițer, țigan oltean, pe nume Piscică, ne dădea efecte: eu stăteam pașnic de vorbă, mai la coadă, cu un învățător din Săliște (Bratu) cînd – probabil că ostașii dăduseră buzna peste Piscică – acesta, înfuriindu-se, a luat o trăgătoare de șea (o curea groasă) și a

→



• Ion D. Sîrbu

→
început să bată în gealați: aștia au dat înapoi, eu, cu spatele la el și cufundat în discuții, m-am pomenit lovit crunt peste gât și față, de înapoi; m-am întors, era ceva în ochii mei care nu i-au plăcut furiosului Pisică și m-a mai izbit încă o dată: atunci, *fia-ra din mine a răcnit* (eram un tînăr destul de bine făcut) și i-am ars un pumn „științific”: a căzut grămadă sub rafturi și – aici începe nenorocirea – de sus, un teanc de douăzeci de căști olandeze, puse una într-alta, i-au căzut în cap și l-au amețit...

Am fost băgat la arest sever, mi s-au făcut acte de „lovirea superiorului în timp de război”, mă aștepta „Curtea Marțială” și sigura mea condamnare la împușcare în fața frontului...

Din mila unui sergent, șeful gărzii de la închisoarea regimentului, după vreo zece zile de arest cumplit, mi s-a dat voie „la aer”: am stat la grățiile (ce erau la nivelul pămîntului) privind spre trotuarul pe care trecusem de atîtea ori, ca student. Atunci – Dumnezeu te-a trimis – te-am zărit și te-am strigat.

Atîta îmi amintesc că ți-am spus: „spune-i lui Blaga și lui Hațeganu că mă condamnă la moarte!”... Tu erai speriată, santinele de la ghereta tricolor a porții striga la tine, între trotoar și geamul meu erau cinci metri cu iarbă interzisă civililor... Dar ai înțeles esențialul, i-ai spus lui Blaga sau nu știu cui, dovadă că dosarul meu a fost pierdut... iar eu am scăpat doar cu douăzeci și cinci de lovituri de curea grea, executate de același Pisică, pe o anume parte „lunară” a eroicului meu trup latino-trac. Nu sunt sigur de an: 1944 sau 1942 – vezi, memoria elimină tot ce e foarte dureros: dar țin minte că Blaga intervenea mereu pentru mine, la un oarecare colonel, comandant de garnizoană, scriitor destul de talentat, pe nume Paul Constant (îi apăruse un roman „Rîia” pe care nici eu, nici Blaga nu l-am scărpinat lectural).

Dar ce importanță au toate acestea? La Cluj, în prima zi a sosirii noastre la această „istorică conferință a dramaturgilor” am fost invitat la masă de Laurențiu Fulga (la Con-

tinental). Încă nu primiserăm repartizările la hotel, ziceam, hai să mîncăm aici vis à vis de *Tribuna...* (gazdă). La masă erau mai mulți, era între ei și Titus Popovici... Obraznic, important, atotștiutor: omul care are darul de a te face să crezi că tot ce a făcut el în viața lui a fost făcut dintr-o perfectă cunoaștere a ce va urma să fie în mileniul următor, în scrisul și istoria României: mă rog, nu ne văzusem din 1956, ne-am sărutat (iezuist) ca și cînd ieri ne-am despărțit... La masă am tăcut, veneam din Craiova, voiam să aud ce e nou, ce bîrfe se poartă și ce vînturi bat... Fulga îl încolțea pe Titus, mai ales pe chestiunea mizeriei în care a trăit Blaga în acei ani. Eu tăceam... Pe urmă Titus s-a întors spre mine și m-a întrebat: „spune-mi tu, de ce îl ura atît de teribil Beniuc pe Blaga?” I-am răspuns așa: „Blaga era înalt, Beniuc nu intra în raza privirilor lui...”

Fulga rîdea. Eu, încurajat, i-am mai spus următorul lucru: „Beniuc era GELOS: *Blaga este primul poet român publicat în 1938 sau 1936* (informația o am direct de la Blaga) *într-o antologie a poezilor comuniști din lumea întreagă, antologie publicată la Moscova...* Care, cu ce? mă întrebară comesezii... Poezia „Veniți după mine, tovarăși!”² (Notează! Perfect adevărat. Și controlabil.)

S-a rîs copios... M-au crezut, nu m-au crezut, memoria mea în cele esențiale este infailibilă...

A treia zi eram cu Regman, Ion Horea, Fulga și nu mai știu cine alții... Fulga rîdea și nu mai știu cum a venit iar vorba de Beniuc. Și atunci le-am povestit acea teribilă replică a lui Blaga, în legătură cu posteritatea literară... Redau povestirea pe care Beniuc a preluat-o și și-a însușit-o (Eu l-am auzit la o ședință sau la televizor, jur!)

Blaga ne-a povestit așa: „în munții virgini din Canada există un urs căruia i se spune Gysli (sau Grisly): are un «V» alb pe piept. Acest urs e un singuratec. În mijlocul terenului său de vînătoare, el se înalță în picioare și, pe cel mai falnic brad, își înfige unghiile la cea mai înaltă înălțime a sa: orice urs rival care trece prin pădurea sa nu mai are nevoie să se bată cu stăpînul locurilor: miroase bradul-totem, vede urmele ghearelor stăpînului, se întinde, încearcă să își înfigă propriile gheare cu ceva mai sus... Dacă nu reușește, atunci se resemnează și își caută altă pădure...” Blaga, zîmbind, ne spunea: „*La oameni, uneori, e alfel!*”

Pe Titus l-am mai întîlnit, grăbit, pe coridoarele Ministerului nostru: nu avea timp, ieșise de la Burtică, intra la Tamara... Dar mi-a strigat: „vino la mine, sub Retezat, am autorizație să împușc doi urși...” (Iubesc Retezatul și am de gînd să scriu o carte pentru copii, despre urși... „Joacă ursul românesc?”)...

(Gîndul că țigani îi învață pe urși să „joace”, punîndu-i cu etichete, flămînzi, pe o tipsie de metal fierbinte... Și ursul românesc învață să joace țigănește...)

Dar după această întîlnire, cum am eu tipica și ardeleneasca „esprit d'escalier” (adică după ce ies din audiență de la Ministru, îmi vin în minte acele replici teribile cu care l-aș fi putut și convinge și învinge) – tot așa, coborînd marmoreenele scări ale „Casei Scînteii”, mi-am adus aminte de un mic și picant amănunt gramatical... Iartă-mă, divină muză a amintirilor mele deslănțuite – mi-a venit în minte o altă zi, în care, încă student fiind (anul doi de doctorat la Blaga), i-am recitat, Ladea fiind de față (fiindcă eu

² Culmea: Blaga a folosit primul, în poezie, cuvîntul „tovarăși”. Știa?

am fost cel care l-am dus pe Blaga la Ladea ca să-i pozeze), deci la Suceag (unde, ca un sihastru valah, lucra Romul Ladea și „vrăjitoarea năzdrăvană“, zicea Blaga despre Lucia Piso, fiica popii Piso din Zărnești și o mare, o foarte mare și tragică pictoriță) – i-am recitat la țuca de la masă următorul vers din Beniuc:

Pe unde mă-ntorc, pe unde mă duc
Lumea vuieste, șoptește:
„Acesta-i Mihai Beniuc!
Știe șase limbi... și rusește!“

Blaga sorbea supa calm, tăcut. Apoi, zîmbindu-ne (acum îmi aduc aminte, era de față și prof. Ion Breazu), și-a întors privirea și blînd, cu acea privire cu care îngerii păcătuiesc fără voia lor, mi-a spus mie următoarele:

– Dragă Gary, versul e revelator: pentru autorul în cauză. Dar permite-mi, fiind vorba de Beniuc, să fac o mică schimbare de conjuncție...

– Care? – întrebai eu foarte surprins.

– Iată versul corect: (și tot ce a urmat s-a spus *afirmativ* cu semnul exclamării)

... acesta e Mihai Beniuc!!!

Știe șase limbi!!!!...

dar... rusește!

Dulce și divină a noastră comoară, ca vechi profesoară de diferite limbi reacționare, tu știi că în gramatică nimic nu e mai relativ, mai ales în limbile tinere – care, cum bine zicea Gamillscheg – proba de tinerețe a limbilor o determină confuzia și elasticitatea morfologică a prepozițiilor și mai ales a conjuncțiilor: (Pahar cu apă, pahar de apă, car cu fîn – car de fîn... etc.) Dar Blaga, schimbînd, în cazul poeziei de care îți tot vorbesc, un „și“ cu un „dar“ – a precizat un caracter, o epocă și un destin. (Asta e părerea mea.)

Doamne, cum trece timpul, de trei ore îți tot scriu (îmi face plăcere): iartă-mă că îți scriu la mașină: manuscrisul e obligatoriu în probleme personale, dar eu, azi, scriindu-ți cu nesfîrșită dragoste și încredere, nu pot trece la alte mijloace (tehnice) de expresie, decît cele cu care eu lucrez zilnic. De aceea îți scriu, ca de obicei, cu aceeași bătrînă a mea amantă care este mașina de scris: *ea știe și cît pot și cît nu pot, și cît vreau și cît nu am voie să vreau, și cît :per și cît nu mai am dreptul să :per.*

Îmi aduc aminte de o altă zi din viața mea: Blaga traducea Lessing, pare-mi-se; ajunsese (era uneori teribil de copil) la convingerea că „nomen est omen“: că numele e destin... Îi dădeam dreptate, Wolfgang Amadeus, Johann Gottlieb etc., etc... I-am povestit, nu fără oarecare tristețe, de Sancho Panza: „numele meu înscris în acte este Desideriu. Doritoriul. Un plutonier major, la regiment, neștiind să citească bine, chemîndu-mă să-mi iau obielele reglementare pentru cizmele tot reglementare, m-a strigat în fața frontului așa: Sîrbu Derizoriu“.

Așadar, discutăm despre nume, ca destin. Fiodor Ivanovici, William Shakespeare (voință fulger ce scutură o lance) – în sfîrșit ajungem la numele lui. Eu zic:

– Domnule profesor, dumneavoastră stați extraordinar de bine. Lucian Blaga: *lumină binecuvîntată!*

A stat, a tăcut, a tot tăcut, apoi mi-a spus așa:

– Așa este, Gary: lumină binecuvîntată... Numai că lumina mea e foarte *latină* – iar binecuvîntarea e foarte... slavonă (rusească, nu mai țin minte cum mi-a spus, am reținut doar ideea).

Am plecat pe un front, m-am întors rînit; pe alt front, m-am întors bolnav de tifos exantematic. De trei ori am dezertat, de trei ori am fost prins. Am fost dușman al legionarilor (care m-au desfigurat în bătaie la Sibiu), aceiași legionari, deveniți membri de... mă dau afară din Universitate. Tata, muncitor social-democrat, din '48, a avut domiciliu forțat... Blaga știa, el mi-a dat cea mai perfectă definiție: „Gary, mi-a spus, *tu ești un atlet al mizeriei*“.

Într-o bună zi, dacă voi mai avea cheful de astăzi, îți voi povesti cum am salvat cu prețul vieții mele patru lăzi de bunuri refugiate din Vatra Dornei: *din aceste lăzi au supraviețuit și Blaga și Dorli*: aventura aducerii din Lugoj la Sibiu a patru lăzi (pături, tacîmuri, cearșafuri – rămășițe de la o jalnică investiție într-un „Chalet“ elvețian la Vatra Dornei) – după o bătaie de tip Far-West cu un hoț de administrator, fără nici un ban, mort de foame, în uniformă de sergent TR, dar neînarmat, cu acte false, am reușit totuși să aduc la Sibiu lăzile în

cauză. Blaga mi-a dat atunci 10.000 lei: de la el de acasă, pînă în tîrg, s-au și devvalorizat...

Am să-ți povestesc și ce-am pățit din cauza lui Corlaci, în timpul pușcării... Și multe altele, acum sunt obosit, iartă-mă, *dar a umbla la ghem înseamnă a aprăia moartea...*

Fiicei tale, luciditate și pudoare: să-și considere trupul *ca un altar*, iar sufletul ca o candelă curată... Să fie calmă, bărbații de azi urăsc instinctiv (ca să-și apere inginerasca lor suficiență) *tot ce miroase a bibliotecă – sau generală cultură...*

Știu că e stupid ce spun, mai ales că eu știu că vorbesc oarecum post festum, dar fiica ta rămîne în dragostea noastră, ca o reprezentantă revoluționară a unei conștiințe care nu trebuie să ne repete destinul, nici să ne semene în ceva: *ea să fie o afirmare a modului nostru invers/advers? de a fi și de a supraviețui....*

Greșesc?

Vă sărută cu duioșie și umilință, al vostru



• Dorli Blaga. Foto: M. P.

Către Dorli Blaga

Craiova, 11 febr. 1981

Dragă Dorli,

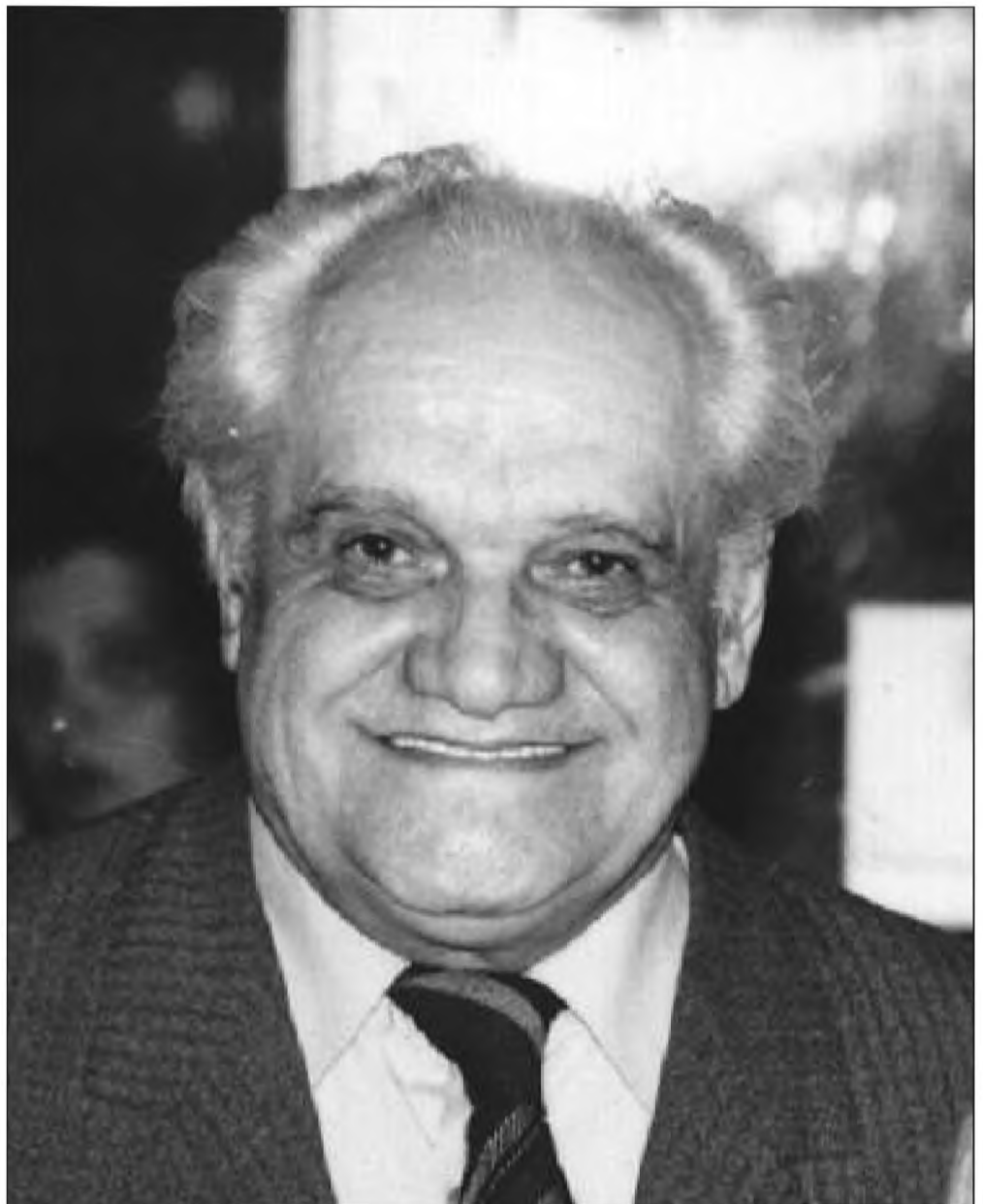
Nu m-am grăbit să-ți scriu, orice veste în legătură cu Tao mă transpune, pentru mai multe zile (și nopți), într-o stare magnetică de vibrație și bilanț. Mi-au defilat prin minte alaiuri de amintiri, de bune intenții ideatice (rămase în fașe), de pagini vorbite ce își așteaptă înveșnicirea prin grafieri. Încerc să-ți explic ție, buna mea prietenă (ceea ce mi-ar fi greu să-i spun fiicei lui Blaga), anume din ce cauze cu totul speciale raporturile mele cu opera lui Lucian Blaga sunt considerabil diferite decât a majorității celor care îl studiază și scriu despre el.

În primul rînd eu, mai mult decât colegii mei, am fost teribil de implicat în biografia sa reală. Înainte de a-l citi i-am văzut silueta înaltă pe strada Unirii la Sibiu: îmi legalizam diploma de bacalaureat, m-am dus la un notar public în centru, îl țin minte, îl chema Lionel Blaga: acolo l-am întîlnit, m-a întrebat la ce facultate vreau să mă înscriu, i-am spus că la filosofie, m-a întrebat rîzînd de ce, i-am spus, sunt un băiat sărac, am certificat de paupertate, la filosofie se dau mai ușor bursele... Pe urmă, au urmat venirile și plecările mele pe front, fără să vreau devenisem un fel de corespondent de război, mă bucuram de tăcerile sale, de acele după-mese lungi în care îi povesteam despre ruși, comunism (Blaga știa foarte bine ce convingeri politice aveam pe atunci, asta nu l-a deranjat, aș zice din contră), despre stepă, soldați, moarte... Mai tîrziu am intrat în vârtejul de la 23 Aug. 1944, doar îți amintești ce rol special am avut pe lîngă el, în lunile tulburi ce au urmat. Am trăit aproape, zi de zi, cumplita aventură „pavel apostol”, cu toate meandrele sale. Săraci, aproape șomeri, întîmpinam viitorul, rîzînd diurn de prezentul mic în care abia mai subexistam. După ce ne-am despărțit – eu plecînd la acea lungă reciclare filosofică pe care o știi – soarta a vrut ca tinerii mei compagioni de destin („destinul înseamnă politică” – a spus-o Napoleon) să-mi ceară, uneori chiar să mă oblige, la a ține prelegeri despre Blaga, omul-opera-poetul-filosoful-ardeleanul-marele Character-etc. Am vorbit, zile, luni, ani, mi se dusesse vestea. În ore de cursuri prestate (Sergiu Al-George, Al. Paleologu, actorul Mitică Popescu, Omescu, Ivasiuc, arh. N. Rădulescu și mulți, mulți alții îmi sunt martori...) am depășit orice conferențiar cu stat de plată. După reintrarea în statutul de domiciliu la Craiova, pînă în 71 am continuat să țin conferințe, să „vorbesc” despre fostul meu profesor și mentor (moral – înainte de toate astea). Din aceste motive, destinul lui Blaga, mai mult decât opera sa, s-a împletit cu biata mea viață în așa fel încît, la ora aceasta, sunt incapabil de a-l mai considera un obiect de cercetare teoretică: în inima și în planurile mele de cărturar, el își are locul său cu totul excepțional, în proza ce o scriu acum, în amintirile ce le voi scrie (dacă voi avea timp) și mai ales în meditațiile mele cotidiene legate de istorie, valoare, cultură etc.

La acest, deloc propice, moment al culturii românești, cu toate cele trei-patru valori de oficială campanie anti-Blaga, opera sa, precum și imensul val de interes și actu-

alitate mereu reinnoită, reprezintă *un caz aproape de miracol ceresc din lumea valorilor spiritului*. Editare continuă, cu o ritmicitate pe care numai Eminescu o mai are: Sadoveanu, Arghezi, Călinescu, Barbu, Vianu și mulți alții au tendința de a cădea mereu și mereu într-un fel de uitare, ca și cînd opinia publică i-ar considera și reconsidera abia cu ocazia unor aniversări și campanii de sus organizate. De 15 ani, în schimb, aproape că nu există an în care să nu apară în librării diferite studii, memorii, analize, comentarii, monografii, comparații etc. despre Lucian Blaga. Colosal, de-a dreptul magică, această glorie post mortem! E adevărat, Blaga nu a murit oricum, în zidurile de cetate ale

tatea oficială. Deja din facultate, filosofii tineri de atunci își ascuțeau condeiele în vederea unor lucrări critice, antiblagiene, în sensul nobil, de gîlceavă liberă și nobil-creatoare. Aceste antiopere de Filosofia Culturii nu s-au mai scris, *Blaga și-a terminat singur Catedrala*, lumea s-a împărțit hagiografic în tabere, el singur a rămas deasupra și în afară de politică. Atît viața, cît și opera și-au autoconstruit Pantheonul, aere perennius; de-acum poate să vină un război mai rece decât Cercul polar, El, Blaga, nu va mai putea fi șters de pe lista nemuritorilor. A știut să folosească acești „15 ani lumină” mai bine decât oricine în țara aceasta. Să nu îți dau ca exemplu niște politicieni, ca



• Ion D. Sîrbu

operei sale sunt clădite cumplitele suferințe ale trupului și minții lui. Opera sa e sacră, fiindcă autorul ei a acceptat să moară ca un martir. Cineva la Cluj mi-a spus că Bibliografia despre Blaga este pe departe cea mai numeroasă. S-a și dat o dispoziție la diferite decanate de Litere să se mai slăbească cu Blagomania la tezele de licență, doctorat etc. Eu nu-l văd decât zîmbind victorios de acolo de sus, din cerul său, ca un mare strateg, văzîndu-și victoria trupelor sale desculte și dezarmate.

Sincer fiind cu tine, mai mult decât atît, personal consider că Blaga nu s-ar fi bucurat de o asemenea faimă, dacă, să zicem, am fi avut după război soarta, de pildă, a Greciei. Tot Blaga era, dar opera lui nu ar fi rămas singură în contrast cu contemporanei-

Lucrețiu Pătrășcanu și alții. Dar și [cuvînt indescifrabil] se mențin în neuitare doar prin injecții de formol. Uită-te la detractorii săi, ce soartă au: bietul pavelică apostolaș e pe post de călău ideologic, primește un telefon și e obligat să meargă la o plenară unde îl huiduie și cei mai bătrîni marxiști. Așa că, eu ce să mai spun: privesc cu încredere înainte, pentru oamenii cinstiți și pentru operele curate, *viața de dincolo există și este asigurată!*

Dacă ar fi să scriu odată un studiu despre Blaga, eu m-aș fixa asupra temei „caracterului” la un scriitor. Temă actuală, nu ducem azi lipsă de condeie, avem formidabili stilisti în toate genurile, *numai de caractere* (morale, de oameni cinstiți) *ducem o cum-*

plită lipsă. Eu știu că Blaga nu avea stofă de erou, nu era un viteaz (cum încercam să fiu eu), toată cinstea lui fantastică deriva din faptul că *nu putea* (mai târziu, nici nu admitea) *să fie altfel decât era de fapt*. A fost consecvent cu sine însuși, era destul de nefericit din cauza acestei „infirmități sociale”, dar, *știind el ce știa*, a acceptat să-și ducă crucea pînă la moarte. O mai duce și acum – dar iată că numărul celor ce-s Iosifi din Arimateia a crescut enorm, aproape că e o întrecere națională între cei ce se oferă să-l ajute la acest urcuș (URCUȘ, nu Coborîș – nota bene) al răstignirii obligatorii (fără de care nici o înviere nefiind posibilă).

A doua temă ce m-ar tenta (sper s-o atace alții mai tineri) constă în a urmări colosală și indirectă, nemărturisită, clandestina influență ce a exercitat-o (și o mai exercită, cu mare aplomb) Blaga asupra literelor române. Blaga – indiferent dacă ești sau nu de acord cu punctele sale de vedere, mai ales cînd nu ești deloc „blagian” – exercită o formidabilă seducție asupra condeielor și spiritelor. Era conștient de asta, la Cluj, în 1953, îmi spunea (redau din memorie): „Sunt de-a dreptul invidios pe generația voastră, scrieți critică și filosofie cu o ușurință de-a dreptul revoltătoare. V-am pus la dispoziție o terminologie, o metodă de gândire, un stil de asociere și poetizare, vă mișcați între cuvintele mele ca peștii în apă. Doamne, habar nu aveți ce chinuri am îndurat, în tinerețea mea, spre a-mi făuri limba de care aveam nevoie. Și astăzi, cînd mă gîndesc la *Pietrele pentru templul meu*, transpir de groază amintindu-mi de chinurile mele de cioplitor...”

Habar nu ai cît se fură cîstit, cît se fură murdar, cît se fură cu acte în regulă [cuvinte indescifrabile].

Citesc tineri critici, mă încîntă, dar nu pot să nu mă bucur simțind stilul lui Blaga, ascuns după acest mod juvenil de a duela cu abstracțiunile. Istoricii de artă, plasticienii, esteticienii (cei mai rebarbativi la filosofia lui) vorbesc involuntar în limba lui, folosesc sistemul său de scheme, îndrăznesc apropiere de Blaga începute. Cînd și-a terminat *Faust II*, la un curs al meu (elevă o aveam pe Rodica Danielo, la liceul tău, nr. 1), am spus, ex cathedra, ritos: „prin această traducere, limba română și-a dat bacalureatul său de limbă europeană...” I s-a raportat, bineînțeles, imediat, i-a plăcut, dar a ținut să adauge: „nu uita, din punct de vedere al limbajului filosofic, eu am tăiat sub limbă papagalul maioreșcian...”

A treia și cea mai importantă idee ce-mi sare în gînd (afară începe primăvara, veninul continuă să se adune totuși în gușe de viperi) este în legătură cu opera sa filosofică. Aici mi se pare că e foarte important să-ți atrag atenția asupra unei mărunte – dar, după mine, importante – observații personale. Nu știu cum să ți-o explic. Iată în linii mari despre ce e vorba:

– oricît de marxiști am fi, oricît de dicitomic am vedea lucrurile (tot ce nu e materialism dialectic este automat și obligatoriu un idealism contrarevoluționar!), îndrăznesc a afirma că – fără să am deocamdată nici competența și nici timpul necesar să o dovedesc printr-un studiu adecvat – consider că opera filosofică a lui Blaga, fiind și rămînînd filosofică, *nu ar putea fi nicicînd și de nimeni*

convertită într-o ideologie politică. Blaga nu a făcut școală filosofică (dovadă că nici unul din foștii săi studenți nu i-a continuat opera), nu a militat, nu a combătut, nu a ieșit la defilare. Maioreșcianismul, călinescianismul, naționescianismul etc. – sunt filosofi și filosofii ce au obligatoriu colorare ideologic-politice. Filosofia stilului nu ar fi în stare să scoată în stradă nici măcar doi ciobani analfabeți. A cunoaște „aventura Blaga” nu deranjează nici pe un ateu, nici pe un marxist, nici pe un conservator, doar pe popii de la Sibiu. Filosofia aceasta nu e din lumea aceasta, e mai aproape de păsări, de vișători, de sburători – decît de militanții în probleme de justiție și reforme sociale. Așa cum folclorul nu poate fi folosit decît sub forme ridicole, la ședințele de comitet de bloc, tot așa filosofia lui Blaga nu are ce căuta în vreo discuție de natură ideologică.

Nu numai că această filosofie este total ana-politică, dar ea este în același timp un auxiliar util pentru orice om de cultură, de a-și exersa din cînd în cînd luxul de a gusta plăcerea artistică a gîndului fără scop social. Așa cum citesc romane, să zicem (dacă îmi permiți) științifico-fantastice, și prin aceste lecturi îmi ozonez imaginația și curajul (fără ca vreodată să-mi vie în minte să încep lupta împotriva marșienilor sau a savanților în genere) – tot așa, cine citește filosofia lui Blaga va participa la un sbor, va cunoaște beția înălțimilor, peisajul exotic al construcției sale, se va îmbăta cu puțină poezie – dar toate acestea nu-l vor împiedeca deloc ca a doua zi să meargă bine pregătit la o ședință de analiza muncii, fără să i se fi clintit nici un fir din convingerile sale ferme. Curios cum nimeni nu a semnalat cum trebuie faptul că singura instituție care s-a simțit vizată de filosofia lui Blaga a fost pravoslavnică noastră bizantină biserică. De ce? Fiindcă a fost pusă la colț tocmai în numele caracterului antidogmatic al Filosofiei stilului.

În consecință, dragă Dorli, cerîndu-ți scuze dacă am luat-o razna, îndrăznesc a merge mai departe și a afirma că întregul sistem filosofic blagian este un sistem închis, ca filosofie nu va avea niciodată copii și nepoți: acest sistem, mie mi se pare a fi mai degrabă un *CODEX*, o *Artă poetică*, o *Artă de Filosofare*, decît o pirghie utilizabilă în schimbarea lumii. Un mod de a simți, gîndi, asocia: am toate motivele să afirm asta tocmai fiindcă știu că felul de a filosofa al lui Blaga displace total, enervează chiar, spiritele riguroase, sistematic severe. Tocmai ce au refuzat să vadă în el confrății săi de epocă (un mod de a sparge zidul dintre lumea văzută și cea a misterelor), acel „ars philosophandi” este ceea ce a rămas. Stilul de sbor, terminologie, un aparat metafizic de domptar a intuiției rebele. Opera poetică, cea dramaturgică nu vin decît să arate, cui vrea să înțeleagă, modul în care Blaga însuși și-a folosit propriul său aparat de filosofare. Doinaș, care cercetează poezia lui Blaga, mi-a spus nu demult că, văzute de aproape, toate poeziile din tinerețe sunt ancile ale chinului său filosofic, abia mai târziu, după ce și-a pus la punct sistemul artei sale poetice, Blaga a început să scrie spontan, fără chinuri și artifexuri. (Dacă ar fi să exemplific această aserțiune cu un exemplu din propria mea experiență, atunci aș vesti următoarele: la un curs sau seminar,

Blaga ne-a spus următoarele: „cînd veți fi în stare să faceți o legătură intuitivă între, de pildă, muzica lui Mozart, stilul rochiilor rokoko, o ecuație de Leibnitz, o chermeză nemțească și o predică a unui popă sas – atunci veți începe să deveniți oameni de cultură...” Această frază a fost revelatoare pentru ieșirea mea din dogmatismul steril al originii mele sociale sănătoase: cum tot revelatoare mi-a fost, de pildă, atunci cînd m-a trimis Blaga la notarul Restanțiu la Șura Mare, următoarea sa recomandare: „Să fii atent: vei putea vedea acolo, seara la poartă, o țărancă româncă, una săsoaică, a treia unguroaică”

„Blaga știa, el mi-a dat cea mai perfectă definiție: «Gary, mi-a spus, tu ești un atlet al mizeriei».”

că: fiecare din ele vor lucra la cîte o cusătură: va trebui să te întrebii cum e posibil că, deși stau casă lîngă casă, de multe sute de ani, deși își vorbesc, fiecare își coase modelele sale: româncă – motive geometrice, unguroaică – tulipele sale, săsoaică – cocosișii săi...”

Dorli, crede-mă, am avut intenția să-ți scriu o scurtă scrisoare prin care să-ți comunic răspunsul meu la invitația ta de a colabora în cadrul societății „România”, la publicația patronată de Virgil Cîndea. Nu sunt pregătit, îmi lipsesc din apropiere cele mai elementare outils de travail. Numai bazinele-mă pe memorie, inteligență (cîtă a mai rămas, après le déluge) ar fi o lipsă de luciditate să încerc a scrie filosofie. M-am reprofilat pe alte genuri – pentru mine Blaga nu mai este demult o temă științifică, el devenind un stil de viață (și de moarte, dacă vrei). Încerc să-l urmez în ceea ce privește CARACTERUL, în aceasta am investit totul, aici mă simt înaintea multor colegi ai mei. De aceea te voi ruga să fii bună să accepți cum se cuvine refuzul meu (curînd te caut, mi-au mai rămas multe în gură în afară de cele scrise); totodată, te rog să mă ierți că am luat-o razna, scriindu-ți această scrisoare confuză, pe care mă și tem s-o mai recitesc.

Ție, copiilor tăi, domnului Bugnariu, urările mele de autoexilat ardelean.

Cu dragoste și nici o speranță, al vostru,



Filosofia ca formă de viață și dialog

Ana Pantea

Se întâmplă ca unele volume să ia naștere în urma unui dialog al autorului lor cu un interlocutor, fie acesta unul fictiv sau real. Vocea lui Mihai Șora – așa cum răzbate din paginile cărții *Despre toate și ceva în plus. De vorbă cu Leonid Dragomir* (Pitești, Ed. Paralela 45, Colecția „Odisseu”, 2005) – se întâlnește aici în mod fericit cu vocea celui care întreabă. După o tăcere de câțiva ani, Mihai Șora ne vorbește, viu și pe un ton calm, despre „mai tot” ce este esențial în formarea sa filosofică și personală. *Despre toate și ceva în plus* îl surprinde pe filosoful român în chiar actul expunerii crezului său filosofic, religios și politic, analizând trecutul și prezentul trăite de el sau evocând amintiri despre nume celebre ale culturii de ieri și de astăzi. „Despre toate și ceva în plus”, pe lângă tonul ironic al lui „ceva în plus”, se referă la un eveniment din copilăria lui Mihai Șora, când acesta a avut experiența fuziunii cu *totul* existenței. Această stare, „de tipul unei viziuni liniștite, un fel de împăcare cu totul. [...] Era mai degrabă paradoxală, adică nu numai eu mă pierdeam în lume, ci asimilam lumea, deci și lumea se pierdea în mine” (p. 72). Trebuie că sensibilitatea pentru paradox și pentru problemele esențiale ale filosofiei să se fi născut în chiar acel moment singular.

Mihai Șora este un gânditor atipic în câmpul filosofiei românești și, atipic fiind, el este greu de situat în toposul acestei filosofii. Născut în 1916, apropiat ca vârstă și format în proximitatea generației '27, a avut luciditatea de a se distanța de programul de extremă dreaptă al mișcării. Mai apoi, el este atipic, deoarece debutul său românesc – după celebrul volum *Du dialogue intérieur* apărut la Gallimard în 1947 –, cu *Sarea pământului*, a fost totuși posibil în 1978, deci într-o perioadă în care colegilor săi li se refuza dreptul la cuvânt. Dar Mihai Șora este atipic mai ales pentru forma dialogică a filosofiei pe care o practică. El are convingerea că, la drept vorbind, nu există o gândire pur monologică, chiar dacă textul se constituie în final sub această formă. Există în permanență, fie și ca pretext, un moment al disputei ideilor, în care autorul se dedublează într-un personaj fictiv pentru a pune în discuție posibilele contraargumente ale tezelor sale. Consensul ce rezultă în urma acestei „dezbateri” imaginare se materializează în concluzia și poziția originală a celui care scrie. Grație acestui fapt, Mihai Șora nu este un spirit solitar, ci un gânditor care are mereu în vedere un interlocu-

tor, un *Celălalt*, ridicat la același rang de demnitate. O întâlnire reală, de tipul față către față, necesită, pe lângă concepții proprii solide puse în joc, și un loc concret în care se întâmplă. Astfel, pendularea și găsirea unui spațiu comun care să cuprindă exterioritatea și interioritatea, concretul și abstractul, publicul și privatul sunt dezideratul vieții pe care o propune gândirea sa.

Mihai Șora se revendică de la o „familie” filosofică cu complicate încrângături, mărturisindu-și rădăcinile culturale cu căldura celui ce se apleacă în mod existențial asupra textelor acestor autori. Este vorba de Husserl, „o lumină de amiază” (p. 26); Heidegger, o filosofie încărcată de lumesc, de cotidian, care, fiind „translucidă, plină de mister” (p. 27), se cere dezvăluită; Pascal, o veritabilă „iluminare”; Charles Péguy, de la care a învățat construcția dialogică ce funcționează în cadrul mai larg al unei spirale; existențialiștii sau gândirea neotomistă etc.

„Filosofia” – afirmă L. Dragomir în prefață –, „așa cum o practică domnul Mihai Șora, înseamnă viață, adică participare la plenitudinea verbului *a fi*, a cărui esență este bucuria. În zona aceasta a dezvăluirii orizontului în care orice împrejurare a vieții poate fi trăită ca o bucurie – idee profund creștină –, dar și a determinării consecințelor pierderii capacității de a ne bucura din pricina căderii din *a fi* poate fi găsită una din cheițele înțelegerii filosofiei sale” (p. 6). *A fi* este o stare autentică de bucurie creatoare, dată de Persoană: „*a fi* înseamnă a sta pe meterez. Când nu mai ești acolo, în bătaia unei energii, prima tentație este să recurgi la ceea ce eu numesc avutul ontologic personal, deci în concrețiuni ce aparținuseră propriului tău elan. E vorba de un fel de suplinire a lui *a fi* diminuat printr-un *a avea*, deci în fond o cădere ontologică” (p. 59). Căderea din *a fi* în *a avea* este totuși reversibilă prin grație, existând deci posibilitatea revenirii la infinit și la universalul ființei.

Originalitatea modelului ontologic propus de Mihai Șora, cel al „sferei cu rază nulă”, este sintetizat, în *Despre toate și ceva în plus*, astfel: „raza (omolog al verticalei) era locul geometric al interiorității, iar suprafața sferei (omologabilă cu planisfera, deci cu orizontala) era locul geometric al exteriorității. [...] Fiecare aspect al realului îl examinez cu aparatul conceptual derivat din acest model” (p. 40-41). O primă fațetă a acestui schelet o constituie dialogul între subiecții liberi care se respectă reciproc, grație apelului pe care și-l adresează. Cel ce rostește un apel are, pe de o parte, o relație orizontală cu lumea cotidiană și cu interlocutorul său, iar pe de altă parte, o relație verticală cu sfera valorilor. Astfel, fiecare eu se situ-

ază, simultan, într-o triplă deschidere față de mundan, interlocutor și valori, crede filosoful. Raza de valoare nulă relaționează suprafața sferei – nivelul multiplicității, al dialogului între un eu și un tu – cu centrul sferei – domeniul

Unului, „universul puțină” al umanității în care converg trăsăturile profunde și esențiale ale fiecărui eu în parte. Raza este nulă pentru a sugera proximitatea centrului în raport cu suprafața sferei, al Unului care e *în același timp* Multiplu. Înțelegerea între subiecții aflați pe orizontală se produce în formă de „V” în centrul sferei. Aceasta conduce la o îmbogățire de sens și o deschidere spre Celălalt, care „nu este pur și simplu o alteritate, ci este concomitent și o altă fațetă a aceleiași bogății care ție nu ți se explicitează în întregime în propriul monolog” (p. 58). În spirit iudeo-creștin, M. Șora afirmă clar: „[...] tu trebuie să devină pentru tine un eu, care îți spune ție tu și nu un el. El este un anonim și în afară de eventualitatea că este doar un tu potențial iese din perimetrul persoanei. Tu-ul nu iese niciodată” (p. 68). Acestea ar fi doar câteva aspecte ale ontologiei lui Mihai Șora.

Refuzând programatic scepticismul, Mihai Șora atacă frontal și vrea să ofere soluții la problemele acute cu care se confruntă astăzi ființa umană (cea de identitate fragmentară, alienare sau absență a comunicării veritabile). Dacă modernitatea înseamnă diferențiere, dialogul autentic face posibilă menținerea acestor diferențe. Din acest motiv, atenția care trebuie acordată alterității, pluralismului și toleranței – trei dimensiuni ale aceleiași interogații – devine atitudine fundamentală a omului în lume. Identitatea pierdută se poate regăsi, consideră autorul, prin căutarea drumului uitat spre ființă (să fie vorba despre Dumnezeu?) și printr-o atitudine demnă: „să-ți păstrezi caracterul integru al impulsului, prospețimea elanului” (p. 83). Alienarea se pune acum în termeni de timp servil, absență a timpului liber, prin care omul devine o simplă unealtă. Nu este suficient faptul de *a avea* timp liber, el trebuie cultivat și experimentat, astfel încât să devină un timp propriu comunicării și comuniunii, un timp umplut de bucuria întâlnirii, o adevărată sărbătoare.

Pentru a ieși din criza modernității, Șora propune, la nivel social, tehnica „atașamentului detașat” în raport cu ceilalți. Atașamentul determină, pe de o parte, responsabilizarea acțiunilor, dar, pe de altă parte, detașarea oferă libertatea și vitalitatea.



(Continuare în pagina 31)

Captivul

Iona Pavel

Îmi amintesc ce electrizat am fost de atingerea ei. Ca să o memorez, după-amiază, cu puțin înainte de spectacol, am hotărât să fac ceva cu totul nebunesc. N-am gândit ce anume. Mi-am scos pantofii, reflex. I-am lăsat acolo, pe locul unde stătusem când mă atinsese Osea, lângă tivul cortinei. Îmi place să umblu în șosete. De data asta, le aveam. Nu le port întotdeauna. Și mai mult îmi place să-mi simt tălpile goale, mângâiate de căpușeala pantofului.

Am plecat la nântâmplare. Nu știam unde o s-ajung. M-am întors pe călcăie și m-am afundat în bezna culoarului care se formează în prelungirea scenei. Nu m-am întâlnit cu nimeni. Nu era niciun bec aprins. Am cotit de câteva ori. M-am oprit când s-a ivit o luminiță. Am dedus că mă găseam în „casa” scării de rezervă. De la renovare nu mai dădusem pe-acolo. Nici nu mă interesase vreodată să o revăd. Am înaintat mai mult pe pipăite. Când am ajuns lângă scară, a trebuit să inspir adânc. Mi-am ținut respirația. În jurul meu, era o umezeală caldă, de grajd. Fără niciun plan prealabil, intenționând doar s-o văd, m-am întins și m-am prins cu ambele mâini de balustradă. N-am privit în jos. M-am întors cu fața spre scări, mi-am apropiat un picior și, cu talpa, am tatonat o treaptă. Nu prima, a doua. Am adus repede lângă ea și talpa cealaltă. Mi-am desprins o mână de balustradă, m-am aplecat și, tremurând, m-am prins cu toată puterea de prima treaptă, cea mai de sus. Cu cealaltă, cu care continuam să mă țin de balustradă, rămăsesem în extensie, cumva răstignit. Cred c-a fost un gest necugetat, pentru că știu că l-am regretat imediat. Pentru o clipă, am trăit cu convingerea că, dacă voi face cea mai mică mișcare din poziția aceea, voi cădea. De spaimă, am dat drumul balustradei și m-am prins de treaptă cu ambele mâini. Am rămas ghemuit, așteptând puțin să-mi revin. Așa, mă simțeam mai în siguranță.

Apoi, fără niciun gând, am pornit deodată să cobor.

Coboram încet, cu multă precauție. Înaintam cu spatele, în patru labe, ținându-mă cu mâinile mereu de treapta de mai sus și având grijă să nu-mi calc poalele din față. Rămăsesem cu paltonul pe mine. Era prea târziu să-l mai pot scoate. La fel, am regretat că-mi păstrasem șosetele. Cu tălpile goale, aș fi avut o mai bună aderență. Era însă prea frig. Acum, coboram și, pe măsură ce coboram, număram. Nu știu de ce, tot n-aveam habar câte trepte erau de fapt. Țin minte că prinsesem, în sfârșit, un ritm acceptabil, când, călcând pe cea de-a șasea treaptă, scara a pornit dintr-odată să se răsucescă. N-am intrat în panică. Mi-am amintit de vorbele lui Jedri. M-am oprit, așteptând-o să se liniștească. O simțeam trepidând încă sub mine, când am vrut să privesc în jos, să văd cât îmi mai rămăsese de parcurs. De teamă să nu fiu atras de gol, m-am răzgândit. Am dedus că ajunsesem la jumătatea drumului. Nu știu de unde. Poate soco-

tind că nu coboram un etaj, ci doar de la parter la subsol. Deși, știam, parterul clădirii e foarte înalt. Cred că m-am simțit oricum ceva mai bine, fiindcă după un minut de șovăială am putut să-mi reiau mersul. Curând însă, a trebuit să mă opresc din nou, din același motiv. Începusem să amețesc. Mă legănam ca pe-o barcă și vibram din tot corpul. Mi-a trebuit un mare efort să-mi mențin echilibrul.

Atinsesem treapta a zecea, când am decis să nu mai risc. Să abandonez coborâșul și să urc înapoi, de unde am plecat. N-a mers nici așa. Abia am apucat să-mi îndrept spatele și să-mi ridic capul că scara a zvăcnit cu o asemenea violență, că m-am văzut nevoit să renunț imediat. Câteva clipe am rămas iarăși blocat.

O rafală dementă de chiote și țipete care a pătruns subită până la mine, sub scenă, m-a învirot, amintindu-mi că, nu departe, deasupra mea, repetiția era în toi. Peste aproximativ o oră, începea spectacolul. Cunoșteam secvența, o mai văzusem de câteva ori. Un grup de tineri simpatici, dezlănțuiți și gălăgioși, alergau în cerc un bătrânel amnezic. De fapt, nu pe el îl alergau, dar el așa credea. Așa crezusem și eu, și a trebuit să revăd scena de mai multe ori până să-mi dau seama de asta. Că, fugind înspăimântat din fața lor, dar tot înaintea lor, bătrânelul se așeza mereu în cale. Uneori se împiedica și cădea. Tinerii cădeau și ei, grămadă, peste el, călcându-l în picioare, fără nicio vină. Apoi îl uitau și treceau, la fel de dezlănțuiți, peste el, mai departe, dincolo de el. Răvășit, cu greu dezmeticit, bătrânelul abia se aduna de jos uitându-se îngrozit înapoi, când trebuia s-o pornească iarăși din loc pentru că haita „urmăritorilor” se apropia vertiginos și-l prindea din nou în raza ei de alergare.

Ascultându-i, nu știu când și cum îmi răsucisem picioarele, pentru că m-am pomenit deodată cu ele sub mine, ingenunchiat. Și cu imboldul că trebuia să fac ceva, orice, numai să nu ajung jos. Părea că un șir de paznici înarmați mă așteptau, gata să mă preia în baionete. Am strâns ochii. Sub pleoape, puțul scării s-a strâns în jurul meu ca interiorul unei conducte vâlvurite. Cineva o rostogolea, o rotea, o izbea, iar o rostogolea. Iar o rotea. Îmi amintesc torenții minusculi de apă zumzâind dinspre pereți, delicat, ca rozătoarele. Și că am vrut să strig. Mi-am dat seama imediat că în pustietatea aia era puțin probabil să mă fac auzit. Și-apoi, ca să m-ajute cineva, ar fi trebuit să urc mai întâi până la mine. Sau să coboară. Probabilitatea de a fi și mai tare zgâlțâit m-a panicat atât de mult, că m-a făcut să renunț.

Îmi amintesc gândul la tine și gândul că nu mă mai aveam decât pe mine.

Când urletele tinerilor s-au mai potolit, de undeva, de jos, destul de departe, am auzit un fel de șuierat, un fășăit ca de sac târât pe nisip. A urmat o pauză, apoi iarăși icnete încete și scurte. Am crezut că mi s-a părut, dar sunetele s-au mai repetat de câte-

va ori, la fel de încet. Mi-am închipuit că in-sul care mișca mă văzuse și se gândea cum să-mi atragă atenția. O făcea discret și gradat, să nu mă sperie. Cam așa cum te porți cu somnambulii. Am încercat să privesc în direcția zgomotelor înfundate, dar asta ar fi însemnat să mă întorc. Pe moment, nu mă simțeam în stare. Printre pânzele de raze care se furișau în întuneric, tot ce-am putut vedea era că mă găseam deja la subsol. Doar cinci trepte mă mai despărțeau de pardoseală. Jenat, în întregime asudat, gândind că în continuare mă urmărește cineva, am făcut tot posibilul să-mi maschez crisparea. Încă mai tremuram, când, cu un curaj nebunesc, ca un copil care încearcă pentru prima oară să umble, m-am încordat și am început să mă ridic în picioare. Mi-a luat ceva timp. Am făcut-o lent și cât se poate de precaut. Când am reușit și m-am răsucit, în sfârșit, cu spatele spre scară, mi-am întins brațele lateral, ca într-un final acrobatic, triumfător, de trapezist.

Și-atunci... tot ce mai știu de-atunci e că mi-am pierdut echilibrul. Și că n-am mai auzit decât scara gemând în urma mea din toate încheieturile.

... Iar când m-am trezit, primul lucru pe care l-am simțit a fost apa rece, puturoasă, de sub mine. Și mâlul pe care-l strângeam în pumn, infiltrat și sub manșeta cămășii, până către coate. Și orbitele umflate, cotropite parcă de insecte de toate formele și culorile. Mii de licurici și molii, libelule și furnici se călcau în picioare încercându-se numai acolo, în marginea pleoapelor mele, și ieșeau nestăvilit, ca de sub stîngii. Un țuit în urechi și o durere vie în zona bazi-nului mă împiedicau să mișc și să văd prea bine. Și-abia târziu, când m-am ridicat cu greu în șezut, am putut desluși sub o rază de lumină primul zid din apropiere. Patru umbre umane se profilau pe el, trebăluind ceva în cea mai mare liniște.

O clipă, am fost tentat să le cer ajutorul. Am rămas nemișcat. Nu știam ce să cred. Ceea ce vedeam ar fi trebuit să mă liniștească sau să mă alarmeze? Deși nu era ceva de incriminat, după ceea ce făcusem nu puteam face abstracție de ceea ce făcusem.

Deasupra, zgomotele se potoliseră cu totul, semn că repetiția se încheiase. M-am uitat la ceas. Am dedus că leșinul nu durase mult. În mai puțin de-o oră începea spectacolul. Pesemne, actorii se refugiaseră sus și acum se odihneau.

Din fericire, tot ce-a urmat n-aș putea relata acum decât cu riscurile pe care o asemenea încercare le presupune. Pentru că o istorisire nu este cu adevărat verosimilă decât dacă poate fi reductibilă la ceva ce putem noi înșine în noi înșine identifica. Iar simpla mea prezență lângă o întâmplare pe care din capul locului n-am fost eu chemat s-o privesc în față nu e suficientă să confere realitate imaginarului meu exasperat. Faptul

→

→

că pe moment eram în impas nu mă înspăimânta, nici nu mă obosea. Mă intriga.

Mai întâi, l-am auzit limpede pe Jedri șoptind:

– Trebuie s-o facem! Cu orice risc! Pentru el o facem!

Apoi, respirațiile celorlalți, scurte și dese. Mișcările lor în jurul aceleiași obiect, nefiresc de scurte și de repezi, ca-ntr-o rivalitate deschisă, de scenă. Când siluetele s-au îndepărtat urcând la parter și am putut să mă urnesc, m-am apropiat încet, de-a bușilea, cu multă precauție, și, în despicătura sacului de dormit pe care-l lăsaseră întins pe jos, l-am recunoscut pe Gregor.

Favoritul meu! Am simțit cum albesc. Actorul era țepăn. Orbitale adânci... înecate sub gândacii cheagurilor de sânge, cuta din bărbie... scaldată în spumă, mandibula inferioară proeminentă... deviată, mâinile lui fine, de pianist, parcelate ca un fagure de miile de vinișoare vineții... Cred că încă era cald. Avea obrazul despicat de lacrimile care-și făceau loc și printre buze, amestecate cu plasma scursă odată cu ele, pe același traiect, din ochiul stâng, plesnit.

Cum și de când ajunsese în „starea“ în care era? Și de ce? Ce trebuia făcut? La ce făcuse Jedri aluzie și de ce-l dosiseră aici? De cine și de ce încercau să-l protejeze? Ce-aveau de gând să facă cu cadavrul?

Fără îndoială, n-a trebuit să întreprind nimic pentru a întrerupe șirul acestor interogații stânjenitoare. Știam că, uneori, natura umană este declarat inumană. Și că, uneori, încercarea de-a o ține din scurt, în asemenea momente, cu rațiunea noastră imediată nu face decât să ne returneze ecouri despre ceea ce ne închipuim noi că am dobândit ca experiență, când, de fapt, am pierdut. Pentru că nicio stare și niciun raționament nu-mi erau de ajutor, m-am așezat în genunchi și, pentru prima oară în preajma lui Gregor, n-am mai știut ce să fac. Sau poate nu mai știam să fiu altceva decât ceea ce Gregor însuși făcea chiar atunci din mine. „In singurătate este imposibil să fii mort“, spuse Bioy Casares, frază pe care lui Gregor îi făcea plăcere să mi-o citeze, râzând, ori de câte ori îi aranjam ținuta pentru o nouă intrare în spectacol. Și cu care îmi dădea impresia de fiecare dată că încerca să se justifice dinaintea mea pentru ceva ce era silit să facă, dar de care se jena. Fraza mi-a venit iarăși în minte, deși acum nu mă mai concentram asupra înțelesului ei. Am rămas acolo, privindu-l pe Gregor timp de mai bine de două ore, inert, într-o totală absență a gândurilor, într-o delăsare mentală desăvârșită, care mi s-a părut cea mai sigură modalitate de activare a morții înseși.

– Nu v-am prea fost de folos, îmi spuse Gregor, chiar mie, ultima oară când ne văzusem. Măcar *după* să pot...

– După? Cum, adică, *după*? Și cu ce ne-ai fi putut fi? Lasă prostiile! Îi spusese puțin răstit.

– V-am pricinuit numai neazuri. Pentru voi... de la un moment dat încolo... am și încetat să mai exist. Am dreptate? Spune! Am?

E-adevărat. Fuseserăm de curând puși în temă cu pierderea de ultimă oră a actorului de douăzeci și cinci de ani. De trei săptămâni, Gregor Surugiu făcuse figura unui ins suferind. Cu adevărat suferind.



• Dora Pavel. Foto: M. P.

– Gregor nu mai e... într-un fel. E bine să știi asta. N-a mai rămas nimic din el. Din păcate. Nimic. Pentru tine, pentru voi, m-aș dispensa bucuros... ar fi ultimul meu expedient...

– N-o să te fac să renunți, nu?

Nu știi dacă, spunându-mi asta, Gregor era sincer când mă avertizase el însuși de ceea ce urma să se întâmple și dacă avertismentul lui căzuse la timp. Știu doar că, atunci, nu-l crezusem. Și că, în ciuda curtoaziei lui reci, mimate, pe care mi-o arăta în vremea din urmă până și mie, numele Surugiu continua să mă intimideze. Tracul din ziua în care mă prezentasem ca designer prima oară la ușa cabinei lui nu-mi fusese nici acum pe de-a-ntregul spulberat. Îl admiram în ascuns. Îl admirasem ulterior și pe față. Mă-nțelegeam cel mai bine cu Gregor. Îl găseam mai inteligent și mai rafinat decât ceilalți. Deși, o știam, o aflasem deja, Surugiu ajunsese actor și corepetitor „decăzând“ din muzicianul al cărui nume își depășise „nepermis“ opera. Pentru că strălucitul student în artă dramatică și compozițională, autorul unei lucrări muzicale mult așteptate și pe seama căreia se înfiripase nu demult o adevărată legendă, fusese pus dintr-odată în situația de a nu putea face dovada genialității și a originalității sale. Fără a fi încă un „bun public“, munca lui se dusese, toată, pe apa

sâmbetei. În urmă cu numai trei săptămâni, Surugiu fusese jefuit. Celebrul manuscris muzical care-i dăduse până de curând atâta siguranță de sine, dar cu care riscase nearătându-l nimănui, dispăruse fără urmă. Din locuința spartă – cum s-a constatat în urma cercetărilor poliției – nu lipsea absolut nimic în afara, strict, a acelor volume de partituri.

Din nefericire, cum spun, pe parcursul celor doi ani cât și-a elaborat lucrarea, Gregor nu se arătase dispus să divulge nimic din secretele fragmentelor lui compoziționale. Sau, dacă o făcuse, o făcuse numai înspre neinițiați. Pe specialiști îi evitase. La fel cum își ținuse și colegii departe de manuscris.

E lesne de înțeles de ce, retras acum în singurătate prin culisele teatrului, Gregor Surugiu se simțea doborât. Și de ce, abia acum, panica de-a nu avea un partener de dialog pe măsură îi provoca cele mai cumplite insomnii și accese de mizantropie.

Așa credeam. Nu numai eu. Așa credea toată lumea.

M-ai putea întreba de ce, în locul apatiei – altfel explicabilă – în care s-a prăbușit, promițătorul muzician n-a întreprins nimic pentru a-și reconstitui textul furat. Știe oricine, când ai muncit doi ani pe fiecare be-mol și diez, reconstrucția nu e imposibilă. Chiar dacă rezultatul n-ar fi neapărat iden-

tic primei variante. Dar de așa ceva Gregor nici nu vroia s-audă. Era unul dintre motivele pentru care vechile sale ambiții au și început să fie obiectul unor ironii și răstălmăciri continue, pe care, din păcate, nimeni în teatru nu le mai putea controla. Nici măcar Jedri.

Înainte de-a fi fost furat, Gregor apucase să mărturisească totuși ceva: proiectul unui mic concert cu voci, viori și pian, pe una din teme secundare ale propriei compoziții. În vederea lui, într-un calm sfârșit de săptămână, cu aproximativ o lună în urmă, după ce-i ceruse mai întâi permisiunea lui Jedri să aleagă și să convoace după bunul plac o duzină de colegi – interpreți și orchestranți –, se așezase alături de ei cu câteva partituri în brațe chiar în avanscena teatrului. În locul publicului, în sală nu eram decât noi, cei din interior. Ceea ce-și aminteste de atunci toată lumea cu precizie e consternarea de-a vedea orchestranții cu desăvârșire ignorați, siliți să asiste ca simple marionete la reprezentația cu adevărat grotescă pe care Gregor pornise s-o joace dinaintea noastră numai de unul singur. Pe parcursul unei ore, el nu făcuse decât s-alerge isteric printre interpreți, de la un capăt la altul, să lovească puternic și-n mod repetat cu dosul palmei hârtiile pe care nu le lăsase nicio clipă din mână și să murmure fără oprire înălțuri de silabe muzicale, care nouă, celor profani, ni se păuseră cu totul indecifrabile. Sau ilogice.

Deși nimeni n-ar fi putut afirma asta cu mâna pe inimă. Mai ales că impetuoșitatea compozitorului le indusese totuși orchestranților o excitație atât de devastatoare în vene și un frison atât de vulcanic și nemăitrit, că-i lipise efectiv de scaune și le înclăștase degetele pe muchiile instrumentelor. În asemenea măsură, încât – au mărturisit ei mai târziu –, dacă o baghetă s-ar fi ridicat atunci, pe loc, dinaintea lor, cu toții s-ar fi dezlănțuit orbește într-o cavalcadă interpretativă necontrolată. Ca sub puterea hipnozei.

Dar bagheta nu s-a ridicat. Viorile au rămas proptite de umăr, pedala pianului abia mângâiată. Până ce, la jumătatea unei pîruete muzicale, după o oră de delir neîntrerupt, susținut de unul singur, fără măcar un cuvânt, fără cel mai mic avertisment, Gregor ne-a părăsit brusc pe toți ieșind din scenă. Urcând în fugă la etaj. De unde n-a revenit până astăzi.

Acum, am rămas acolo, în apropierea lui Gregor, mai bine de două ore, nemișcat. De altfel, nici n-aș fi avut cum ieși. Să mă întorc pe scara pe care coborâsem nici nu se punea problema. Pe scările în uz, aș fi putut fi oricând văzut. Pe urmă, mai eram și în șosete.

Filosofia ca formă de viață și dialog

(Urmare din pagina 28)

La nivel politic, filosoful afirmă o cale a moderației care cere prudență, curaj, luciditate și, nu în ultimul rând, fermitate. Dar oferă oare filosofia dialogică astfel de terapii și în privința interogării celei mai profunde a ființei umane, a finitudinii sale? Nu știu în ce măsură răspunsul lui Mihai Șora este unul strict filosofic, dar

După liniștea absolută care se instalase, am auzit, în sfârșit, foiala obișnuită de dinaintea spectacolului. Ușile deblocându-se și deschizându-se larg. Spectatorii intrând. Am urmărit, mental, întreg actul I. Îl știam prea bine. Mi-a trecut prin minte că cei de sus uitaseră de Gregor. Cei trei și Jedri uitaseră de Gregor.

În pauza dintre acte însă, i-am auzit coborând din nou. Aceiași. M-am retras câțiva metri îndărăt, înspre scara de rezervă. Au ridicat sacul și l-au așezat de data asta pe o targă. I-am urmat foarte aproape. Trebuia să ies! Aerul era tot mai sufocant, și-apoi, mi s-a părut deodată periculos să rămân doar eu lângă urmele acestei tănuiri odioase.

Foarte curând însă, aveam să mă dumi-resc. Cum de uitasem? Trebuia să-mi fi imaginat! Dar îți poți imagina una ca asta?!

Se monta decorul pentru actul II. Totul se opera pe întuneric. Și-atunci, i-am văzut pe cei trei strecurându-se printre ceilalți, ferindu-se de ceilalți, așezând corpul neînsuflețit în pat. Pentru că în decorul actului II intra și un pat, care susținea cadavrul unui mort. Cu fiecare nou spectacol, interpretul se schimba. Rolul nu părea să-i atragă pe niciunii, mai ales că Jedri nu era niciodată mulțumit.

– Iar tu, mortule, mort să fii, auzi?! tuna el de fiecare dată.

Mai târziu, am aflat că Gregor lăsase și un testament în toată legea. Nu-și motiva sinuciderea. Cerea doar să fie așezat în aceeași zi în rol, în „rolul vieții” lui, pe scenă, în pat, în chiar patul lui, de mort.

Dar ce mort desăvârșit! La ridicarea cortinei, sala a vibrat la unison. Atât de livid și atât de autentic! Eu însumi îl priveam fascinat din culise. Îl privea și Jedri. Pentru prima oară el însuși în culise. Un Jedri pentru prima oară mulțumit.

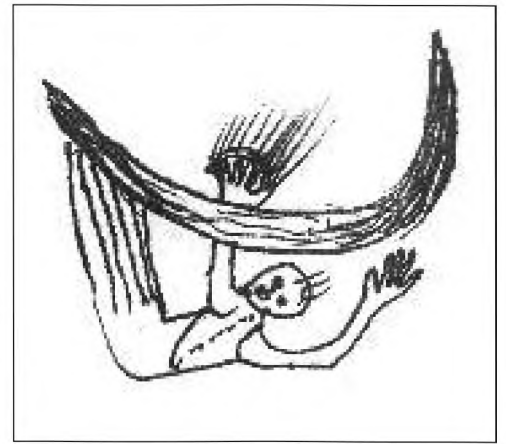
... Și-abia după plecarea tuturor, seara, pe la zece, aceiași inși supravegheați de Jedri (era limpede că restul actorilor nu fuseseră nici acum puși în temă) au așezat cadavrul la loc, în sală, exact pe locul unde fusese găsit, pentru a fi, în sfârșit, lăsat liber cercetărilor. Fusese descoperit în aceeași după-amiază, adică în acea zi de joi, 14 ianuarie 1998, la ora patru și patruzeci și cinci de minute, la exact un sfert de oră după retragerea actorilor prezenți la ultima repetiție.

Și iată cum se petrecuseră faptele:

... După ce-i conduce, după ce închide ferestrele și asigură, ca de obicei, toate intrările clădirii, paznicul Iuliu Reverte își încheie rondul verificând, în vederea spectacolului, starea prizelor și a iluminatoarelor din săli, cabine și coridoare. Ajuns în sala mare, în care pătrunde întâmplător de data asta prin partea ei stângă, și vrând să co-

este cu siguranță un răspuns demn și optimist născut din uimirea în fața miracolului lumii și din credința în bucuria clipei trăite. Doar prin aceste două atitudini se poate naște speranța și se poate depăși sentimentul tragic al vieții. Astfel, filosoful conchide, cu o luciditate de care doar marile spirite sunt capabile: „Poate că nici nu există moarte, poate că e vorba de o metaforă” (p. 116).

Cu siguranță, Mihai Șora are nenumărați „tineri prieteni” și „devotați amici”. Aceștia nu sunt doar personajele fictive



tească spre spațiul strâmt dintre avanscenă și primul rând de scaune, se împiedică de un obiect moale. Se apleacă și, la lumina slabă pe care o emană becurile aprinse chiar de el în această aripă a sălii, vede cu uimire că jos, pe mocheta, se află întins un trup uman. Gândind că e cineva căruia i se făcuse rău sau ațipise și căzuse de pe scaun, paznicul dă să se uite mai de aproape. Încearcă să ridice corpul ușor, de sub brațe. Văzând însă că nu reacționează, când îl recunoaște pe Gregor Surugiu, îl lasă cu grijă iarăși jos și începe să-l strige încet pe nume. Îl strigă de câteva ori, simplu, Gregor, așa cum în teatru obișnuim să-i spunem toți. Constatând repede că nu e conștient și văzând că de sub gulerul cămășii și de sub mânecile sacoului i se preling dăre de sânge, derutat și îngrozit peste măsură, Reverte îl abandonează și dă buzna pe scări, urlând după ajutor cât îl țin puterile. Treziți atât de violent din somnolența de după-amiază și încă buimăciți, cei doi mașiniști și patru recuzitori rămași în teatru până la începerea spectacolului încearcă să se dumirească lovindu-se unii de alții și călcându-se în picioare. Cel mai tânăr dintre ei, recuzitorul Francisc Toma, reușește să scape, se desprinde, aleargă, iese la lumină. Pătrunde în cabina paznicului, îl cheamă pe Jedri.

Sosind, Jedri nu ezită nicio clipă, decide ce s-a văzut. În numele-autenticității-cadavrului-nu-va-fi-deocamdată-divulgat-cadavrul-va-intra-in-rol, conform ultimei dorințe a lui Gregor.

Fragment din romanul *Ce cap desăvârșit!*
(în curs de apariție la Editura Polirom)

din volumele sale, ci oameni reali, în carne și oase, care au avut șansa de a dialoga cu el despre idei, despre viziunea sa asupra vieții, amintiri, întocmai cum se întâmplă în paginile acestei cărți. Cititorii săi devotați, mai mult sau mai puțin tineri, închid acest volum cu sentimentul că filosoful Mihai Șora a purtat un veritabil dialog cu noi toți, despre toate... și încă ceva în plus.



Aurel-Dragoș Munteanu

Cele două texte provin din arhiva regretatului scriitor Aurel-Dragoș Munteanu (disparut dintre noi în 30 mai a.c.) și ne-au fost date spre publicare de către fiul său, dl Tudor Munteanu. Precizăm că alte selecțiuni din opera scriitorului, inclusiv o serie de poezii dintr-un volum inedit, fragmente din romane, traduceri și alte materiale biografice mai pot fi citite în paginile web de la adresa www.marileiubiri.org.

Îi mulțumim dlui Tudor Munteanu pentru permisiunea de a publica aceste două texte inedite. (A.)

La o aniversare

În depărtarea și singurătatea mea newyorkeză mă încercă puține nostalgii. M-am obișnuit să mă simt înconjurat de umbre, iar marii mei prieteni de acasă, din România, au trecut aproape toți de pragul cel mare. În generația mea mă simțisem oarecum străin, prin aspirații și printr-o lume interioară în conflict cu ceea ce vedeam în jur. Mi-am apărat cu ferocitate micul meu domeniu artistic și cărturăresc, mai ales prin detașarea de contemporaneitatea literară. După ce am venit la București, la sfârșitul anilor '60, A. E. Baconsky mă dusese într-o zi într-un parc să vedem bustul lui Ovidiu făcut de Medrea. Acolo, în fața imaginii suferinței exilatului de la Tomis, Baconsky mi-a spus: „Dom' Munteanu, vezi să nu ajungi cumva scriitor contemporan. Dacă poți și dacă ți-a dat Dumnezeu destul talent, fii scriitor de mâine, dacă nu, mai bine oprește-te. Dar să nu decazi la condiția de scriitor român de azi”. Aceste cuvinte mi-au rămas adânc întipărite în minte. De aceea m-am simțit legat și am trăit mai ales în preajma unor oameni „inactuali”. S-au dus însă, pe rând, inegalabilul Ovidiu Cotruș, maestrul meu Constantin Daniel, rugător isihast și mare învățat, cum au plecat și Petre Țuțea și Părintele Stăniloae, și alții pe care i-am iubit și de care m-am simțit apropiat.

Gândindu-mă înapoi, mă bucur să-mi dau seama că atașamentul meu față de lumea literară din țară se reazemă încă pe existența unor prieteni despre care am simțit că sunt la fel de atemporali, chiar dacă mai aproape de mine ca vârstă. Mă strălumineză gândul că Marcel Petrișor mă striga în biserică la Ocșișor, după cum îmi spusese că o face. Atâta vreme cât mi se pomenește numele la o liturghie dintr-un sat ardelenesc, mă simt cel mai împlinit om din lume.

Un alt scriitor și prieten care mă leagă de țară este Alecu Ivan Ghilia, despre care aflu că a întinerit cu trei pătrare de veac. L-am cunoscut în urmă cu aproape patruzeci de ani și am trăit împreună boema cvasiartistică a unui alt fermecător prieten, cotropiți de lingoarea unui București noptatic și alexandrin. Bărbat distins și manierat, Alecu era o natură poetică, un creator de lumi prin care plutea fantast, ținând sub un braț peneluri și culori, iar în cealaltă mână având cerneluri vrăjite. Picta și, în același timp, scria versuri și romane. Puteai vedea în acest moldovean duios o învălmășeală a inspirației

cum numai cei cu adevărat cotropiți de dai-monul artei pot să arate.

În legătură cu Alecu Ghilia îmi amintesc de o vorbă a părintelui Arsenie Papacioc. Întâlnindu-l într-un octombrie din anii crunți ai ceaușismului, m-am angajat cu marele trăitor într-o discuție teologică în care am persistat cu o idioată aroganță cărturărească. La un moment dat, părintele Arsenie s-a oprit, m-a privit cu insistență, iar fața i s-a înseninat: „Stai puțin, mi se pare că vrei să ai cu orice preț dreptate. Nici nu știi ce puțin înseamnă. E de o sută de ori mai important să fii bun decât să ai dreptate”. Cunoscându-l pe Alecu Ghilia, recunoști de îndată că este de o sută de ori mai important să fii bun decât să ai succes și glorie, și chiar decât să ai dreptate. Delicat și reticent, autorul *Piramidei* este un om bun, în sensul cel mai deplin al acestui cuvânt. Generos până la negare de sine, având o vocație a prieteniei și fidelității, el a fost cavalerul multor cauze pierdute, un fel de campion al „Asociației păgubosilor”, cum i-ar fi spus Miron Radu Paraschivescu. A rămas însă întotdeauna același poet visător și curajos, același prieten cald și de nădejde.

Folosind prilejul aniversar, sunt convins că alți confrăți se vor referi cum se cuvine la numeroasele împliniri artistice și literare ale lui Alecu Ivan Ghilia. Ele i-au consolidat respectul de care se bucură în lumea literară și artistică, și sper că înalte distincții vor continua să răsplătească truda lui de o viață. Scriitor de stirpe sadoveniană, Alecu are „libov” la cuvinte, cum ar spune geniul său tutelar. Eu mi-am adus aminte însă că, în vechime, se considera că este decisiv pentru un artist ca, mai înainte de a crea o operă independentă, să se șlefuiască pe sine ca o operă de artă. Ghilia s-a realizat pe sine ca o operă armonioasă și coezivă, cu o naturalețe de aristocrat al pământului românesc. Nu întâmplător a scris atât de mult despre țărani, clasa noastră aristocratică.

Prin tot ce a făcut în viața și în arta lui, Alecu Ivan Ghilia s-a impus ca un om plin de grație, o expresie desăvârșită a unei inspirații care va rămâne să marcheze prezența binelui pe lume.

[Et in Arcadia ego]¹

Aniversările sunt zile care aparțin zeiței Mnemosyna. Vălul ei ne acoperă ca o vrajă, iar cufundarea în trecut este îmbătătoare ca un drog. Aș fi tentat să spun: ce frumoasă pare adolescența și ce cutezătoare era îndrăzneala cu care visam să cucerim lumea!

Este mare puterea memoriei, într-adevăr, dar elixirul zeiței Mnemosyna are asupra mea un efect mai puțin obișnuit. El este trezitor, îmi aduce înainte conștiința responsabilităților mele, așa cum mi-au fost formulate pentru prima oară de dascălii de la Liceul din Turda. Dacă nu am fost pe măsura încrederii lor este numai vina mea. Îmi aduc însă aminte de toți, de generozitatea și exemplul lor.

Să fi fost în vara anului 1956!... Stăteam la coadă în fața chioșcului de ziare din centru, așteptând o revistă în limba franceză editată de G. Călinescu, o publicație de propagandă, fără îndoială, dar care era tipărită pe hârtie de lux și oferea prilejul evadării într-un idiom străin. Profesorul Octavian Dănilă s-a apropiat de mine și mi-a cerut să-l urmez. Mi-a fost puțin ciudă că-mi pierde locul la coadă și poate șansa de a pune mâna pe unul din cele două sau trei exemplare din revista lui Călinescu, care veneau la Turda. Ducându-mă în spatele chioșcului, profesorul Dănilă mi-a spus cu vocea lui ezitantă: „Munteanu, cred că ar fi bine să nu te pierzi în vremurile astea și că meriți să fii un intelectual. Vino mâine după-amiază, la ora patru, la mine acasă pe strada Traian”. A doua zi, la ora convenită, m-a dus în subsolul casei sale, unde se afla un morman de cărți. „Citește-le pe toate și lasă matematica! Ar fi păcat să devii inginer. Nu e vocația ta.” Am luat atunci din mormanul de acolo: *Principiile cunoștinței omenеști*, o traducere românească a cărții lui Berkeley, *Critica puterii de judecare* a lui Kant, în traducerea lui Traian Brăileanu, *Pe culmile disperării* de Emil Cioran și *Mathesis sau bucuriile simple* a lui Noica. Peste o săptămână mă întorceam să restituți cărțile autorilor români și să împrumut *Cartea amăgirilor* de Cioran și *Jurnalul filosofic* al lui Noica. Cartea episcopului irlandez și cea de a treia *Critică* a lui Kant sunt și astăzi la mine, cu voia bunului meu profesor.

Am continuat să vizitez subsolul acela extraordinar de două-trei ori pe lună, până când o întâmplare ne-a confruntat cu riscurile

¹Text autobiografic scris în 1999, cu prilejul aniversării absolvirii liceului din Turda (1959). Manuscrisul nu are titlu.

acelor ani. Între timp, a revenit în școală profesorul Mihael Iosivaș, una dintre cele mai nobile și mai discrete figuri pe care mi-a fost dat să le cunosc vreodată. Urmând să devină mai târziu profesorul nostru de latină, la început nu a avut dreptul să predea la clasă, pentru că fusese deținut politic. Era bibliotecarul școlii și luase inițiativa de a fișa cărțile fostului Liceu „Regele Ferdinand“, pentru un fond special pe care spera să-l prezerveze. Era o muncă extrem de migăloasă, trebuia luată în mână carte cu carte. Mi-a încredințat această sarcină, petreceam în fiecare zi câteva ore, după cursuri, între mormane de cărți vechi, salvate prin miracol de la topit. Am ajuns apoi la fondul clasic, provenit de la un fost gimnaziu austriac, culegeri de texte latine și grecești, în cele mai bune ediții nemțești. Eram atât de absorbit de universul pe care-l exploram, încât ajunsesem să citesc în timp ce mergeam spre casă, având de parcurs șase kilometri dus și întors. Îmi părea rău să pierd timpul cât eram pe drum fără să citesc. Aceste două experiențe majore au făcut să se prăbușească total studiile mele „oficiale“. Neglijam participarea la ore, ieșitul în recreație, care era obligatoriu, orice fel de activități normale din programul elevilor, trăiam ca în vis, absorbit de lecturile mele clandestine. Ceea ce este și mai straniu, aveam senzația că sunt încurajat tacit, că toată lumea înțelege ceea ce fac și mă sprijină. Trăiam într-o lume diferită de cea din jur, protejată de bunii mei dascăli. Devenisem totalmente asocial, mi se părea că ceea ce se întâmplă în jur este ireal. În compania cărților mele nu exista minciună și prefăcătorie. Restul era un joc al istoriei, pe care preferam să-l ignor.

Lumea mea era însă necuprinsă la Turda. În oraș se aflau doi profesori în vârstă, Cornel și Othon Târnavski, dintr-o renumită familie bucovineană. Amândoi vorbeau germana ca limbă maternă, iar Othon era specialist în Nietzsche. Ei ne introduceau în stilul elegant al unei lumi care se stinsese. L-am frecventat îndeosebi pe Cornel Târnavski pentru conversație în limba germană, iar mai apoi pe doamna Orlovski, pentru limba rusă. Era o lume aristocratică, practicând o eleganță naturală. Îmi voi aminti toată viața de răspunsul lui Cornel Târnavski la întrebarea mea privind marxismul: „Este o boală socială, ca orice formă de anarhie!“ La protestele mele că o lume întreagă se construiește acum pe baze marxiste, profesorul Târnavski m-a îndemnat să citesc capitolul patru din Manifestul Comunist din 1848, care arăta clar că Marx era un anarhist libertar, visând la incendiu universal și la prăbușirea tuturor instituțiilor omenești: „Este un poet dezordonat, asta este!“

Aceste cuvinte i se spuneau unui adolescent în România, în anii '50. Acesta a fost liceul meu la Turda, adevărata mea educație. După cum a rămas neștersă amintirea bisericii ortodoxe din centrul orașului și costumele naționale românești, purtate cu demnitate la nunta profesorului Vasile Langa. Împreună cu profesorul Nicolae Hristea, profesorul Langa mi-a creat sentimentul că sunt dator față de nație, că nu este nimic mai presus decât neamul tău. Din generații diferite, amândoi erau terrieni, din plămăda aristocrației noastre transilvane, a țăranilor lucrători de glie, pentru care pământul lor este mai mult decât cerul. Era în amândoi o noblețe care se reflecta în chipuri armonioase, în mersul drept și în distincția fi-

reasă a oamenilor conștiinți de puritatea spiței lor, până la a zecea generație în urmă. În rândul aristocrațiilor terrieni am să-l adaug pe directorul muzeului din Turda, profesorul Țigărea. În amintirea mea, este mai degrabă poet, deși am petrecut cu el zile întregi în care nu contenea cu citate latinești, modificându-le fantezist și cuceritor.

M-am bucurat de o libertate sălbatică în anii de liceu. Aveam totul prin cărțile în care mă cufundam. Trăiam în compania celor mai alese spirite, cei cu care mă întâlneam mă luau în serios și îmi evocau responsabilități înalte, ca și cum aș fi fost merit pentru ele. Lumea din jur era totuși aspră și brutală. Obişnuit să mă cufund în cărțile mele în timpul orelor și tolerat ca atare de cei mai mulți profesori, am fost surprins de un ochi mai puțin favorabil că mă delectez cu o culegere de articole ale unui profesor de filosofie despre care habar nu aveam că fusese condamnat la închisoare pe viață. Amenințat cu exmatricularea din toate școlile, am fost salvat cu greutate de către profesorul Langa. A fost una din lecțiile dure în ceea ce privește lumea reală. Eram uluit că mi se cere să spun cine mi-a împrumutat cartea și că sunt pasibil de cele mai severe pedepse pentru că refuz să divulg numele proprietarului. Nu puteam crede că unii din profesorii mei îmi cer să mă dezonzor în acest fel. Am învățat atunci și lecția mai puțin fericită a prefăcătoriei în fața istoriei, o dimensiune a destinului românesc de care nu trebuie să fim prea fericiți. Gândul că răsplătesc printr-un eșec eforturile uriașe ale mamei mele de a mă salva din refugiu și exil mi se părea insuportabil. Așa cum am mai spus, m-a salvat profesorul Vasile Langa, singurul care m-a și încurajat în obstinția mea și nu mi-a cerut să mărturisesc nimic. Am rezistat spunându-mi că istoria nu mă va mai prinde „sub roată“, că voi ști să evit confruntarea deschisă, că intelectualul nu trebuie să fie neapărat o victimă. Desigur, nu am reușit mai târziu să evit toate confruntările cu istoria, deși m-am străduit.

Apoi era orașul ca atare. Cetate romană, apoi oraș unguresc de dietă, întruchipă tradiții diverse de care deveneam conștient în mod treptat. În apropierea Liceului de fete se afla un fel de parohie, în fundul unei grădini frumoase, care fusese un mare centru spiritual, al doilea ca importanță istorică, al unei mișcări reformatoare originară în Transilvania. Voiam să învăț latina din demnitate națională și pentru că toate documentele medievale cu care intram în contact erau scrise în această limbă. Iarna, când veneam uneori cu autobuzul la școală, pe drumul de la stația de lângă tribunal până la liceu, treceam pe lângă o sinagogă mare, care fusese a rabinului Adler, o autoritate talmudică legendară. Plecase în Israel, dar apucasem să-l văd cu mai mulți ani înainte, îmi dăduse o felie de pâine neagră pe care pusese o linguriță de miere și-mi spusese că cea mai importantă în viața omului este învățătura. Lăsase în urmă mormane de cărți, în anii de

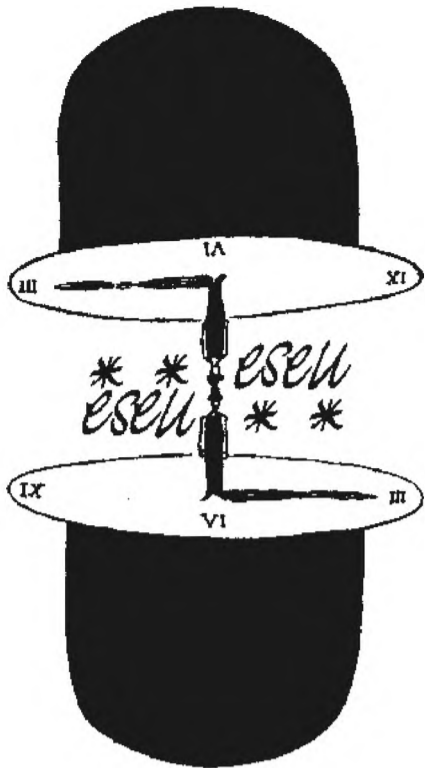


• Aurel-Dragoș Munteanu

liceu mă opream din când în când să le văd și să încerc a pătrunde taina lor. Mă bucuram acum de prietenia unui ceasornicar de o sărăcie lucie, care nu avea în toată casa lui decât un covoraș făcut din petice și o carte. Se bucura de o bună reputație, avea un atelier particular de ceasornicărie, dar nu muncea decât două ore pe zi. L-am întrebat odată de ce nu muncește mai mult la ceasornicărie ca să câștige bani pentru familia lui, mai ales că avea un nou-născut pe care îl auzeam din când în când scâncind într-o încăpere alăturată. „Casa“ era de fapt un coridor împărțit în trei prin pereți de scânduri. Mi-a răspuns că, dacă muncește mult, nu mai are timp să citească Zoharul și că îi ajunge cât câștigă. Nu am văzut în jurul lui nimic altceva decât cartea din care citea în fiecare zi. Atunci când a plecat mi-a dăruit volumul trei, pe care tocmai îl parcursese. Îl am cu mine la Washington și acum mă străduiesc să îl citesc și eu în fiecare zi, deși nu am timp deloc.

Ar părea că m-am îndepărtat de liceul nostru, dar nu este așa. Era centrul lumii pentru mine, totul se petrecea în legătură cu el. A rămas referința mea perpetuă ca învățătură și ca experiență umană. Acolo am descoperit solidaritatea umană, frumusețea prieteniei, între minunații mei colegi, unul mai bun decât celălalt. Mă leagă de ei tot ce am mai bun și mai curat. Am editat la Liceul din Turda o revistă literară (cred că am scos trei numere, oare se mai află pe undeva?) și am publicat acolo un articol despre Pavel Dan, prieten al profesorului Iosivaș și rudă apropiată a unui coleg al nostru din clasa paralelă. Într-o iarnă grozavă, am început să scriu o carte, împreună cu colegul și prietenul meu Dorel Mureșan, nici mai mult nici mai puțin decât despre sistemele de organizare a statelor. Cu Ovidiu Iuliu Moldovan și cu Dorin Rusu am încercat să montăm „Înșir-te mărgărite...“ a lui Victor Eftimiu, adevăratul început al strălucitei cariere artistice a colegului nostru de la Teatrul Național.

(Continuare în pagina 38)



Tîrgul de Carte de la Frankfurt

Michael Finkenthal

Cum poți să descrii un obiect de dimensiuni gigantice care își schimbă conținutul (și uneori chiar și forma) de la o zi la alta fără a se mișca din loc și care se mai și exprimă simultan în o sută de limbi diferite? Tîrgul de Carte de la Frankfurt, al 57-lea anul acesta, se mîndrește a fi cel mai mare tîrg din lume în domeniul său: în a treia săptămînă a lui octombrie, mai mult de 7.000 de expozanți din mai bine de o sută de țări au pus pe mese, rafturi și cine mai știe pe unde peste 100.000 de publicații nou-apărute! Accentuez, *nou-apărute*, deoarece în ultima zi a tîrgului, duminică, 23 octombrie, cînd publicul larg a fost admis și el (în primele zile doar profesioniștii cărții și invitații lor sunt admiși în incinta sa), numărul cărților care se puteau cumpăra și vinde era de aproximativ 350.000!

Cum poți deci să redai atmosfera acestui carnaval în decursul căruia au loc între 2.000 și 3.000 de „manifestări”? Tîrgul de carte, carnaval? De acord, Tîrgul de la Frankfurt nu este un carnaval ca și acela de la Rio sau *Mardi Gras*-ul din New Orleans, dar nici tîrg ca toate tîrgurile nu este: un comunicat de presă oficial scris în *lingua franca* anunță cu mîndrie că *Frankfurt Book Fair stands for business, culture and politics*. Cînd amesteci afaceri, cultură și politică ai creat, vrei nu vrei, un carnaval. Anunțul de mai sus nu este doar un slogan publicitar; în primele zile ale tîrgului, editorii se ocupă mai cu seamă de tranzacții comerciale între ei înșiși; sunt negociate și încheiate tranzacții între editori, apoi contracte între aceștia și societăți de difuzare și între acestea din urmă și librari. Anul acesta sunt prezenți la tîrg și anticarii. Spre deosebire de ceea ce cred că se întîmplă la tîrgurile de carte de la București, vînzarea de carte publicului larg, este doar vîrfurile acestui aisberg economic. Politica are mai multe înfățișări: există în primul rînd politica „internă”, adică aceea editorială și intereditorială. Apoi vine politica culturală: anul acesta, premiul cel mare al tîrgului, Premiul Păcii, acordat de Asociația Editorilor și a Librarilor din Germania, îi revine scriitorului disident turc Orhan Pamuk. Un alt aspect politic al acestui festival al cărții este legat de interacțiunea politicianilor cu publicul local și cu cel de la

mari distanțe chiar. Astfel, de la primar și pînă la guvernatorul provinciei, toți demnitarii locali au fost prezenți la tîrg. Dar și politica externă este angajată: Joschka Fischer, ministrul de externe, și-a făcut apariția nu doar fiindcă este de origine din Frankfurt, ci și pentru că – sau mai cu seamă deoarece – Centrul Internațional al Tîrgului a ținut să sărbătorească aniversarea a 40 de ani de la stabilirea relațiilor diplomatice cu Israelul. În fine, Tîrgul *se vrea* politic: din 1998 încoace, el sponsorizează un program intitulat „Orașe (de) Refugiu”, în cadrul căruia autori persecutați în țările lor vin cu burse de creație/studii în Germania. Anul acesta, un scriitor din Salvador, Horacio Astellanos Moya, este beneficiarul acestui program.

Al treilea ingredient, cultura. Comercializată intens, ce-i drept, dar totuși cultură. Două sunt componentele esențiale ale acestui ingredient cultural: cărțile expuse și manifestările care aduc pe autorii acestora în fața publicului. Acestea din urmă sunt și ele extrem de variate; am menționat mai sus cifra lor astronomică. Conținutul lor este însă și el extrem de variat: de la recitaluri și lecturi de texte și pînă la autoprezentări, interviuri și dezbateri publice. Ce natură au dezbaterile? Președintele Institutului Cultural Român, H.-R. Patapievici, va discuta, de exemplu, împreună cu Hertha Müller, „influența Securității în viața lor personală”, în timp ce într-un alt pavilion, scriitoarea israeliană Savyon Librech va conversa cu criticul german Iris Radisch în ce măsură literatura scrisă de autoarele din Israel se deosebește de cea scrisă de femei în Germania.

O fantomă bîntuie prin lumea editurilor (nu numai din Europa, din Germania sau din România!) și editorii de carte din întreaga lume sunt înspăimîntați. Optimiștii – dacă au mai rămas dintre aceștia printre ei – spun că se citește puțin, dar că totuși oamenii au nevoie de cărți. Pesimiștii susțin că astăzi oamenii nu mai citesc cărți (mai cu seamă literatură). Scriitorii, criticii și oamenii de litere în general continuă să explice de ce ei continuă și vor continua să scrie. Editorii se încapăținează să tipărească, dar librarii, după un oftat adînc și o privire piezișă, se întorc, încapăținați și defetiști, la verdictul lor: cărțile nu se vînd. E adevărat că omul nu prea are timp să citească în zilele noastre. Se lucrează mult și din greu, patronii sunt foarte pretențioși și spectrul șomajului amenință la tot pasul. Instituțiile de stat, băncile sau companiile mari și solide devin și ele foarte dificile din acest punct de vedere: automatizarea, obsesia eficienței, necesitatea unui profit mare și imediat în toate aceste instituții generează presiuni greu de suportat. După lungi ore de lucru intens, omul nu mai are nici timp, nici chef să se mai instruiască. El vrea să se destîndă. Și lumea noastră postmodernă se potrivește ca o mînușă acestui deziderat: tele-

viziunea, shoppingul, spectacole, excursii, restaurante – ne așteaptă toate cu brațele deschise. Obosit și doritor de un elixir care să-i faciliteze tranziția instantanee într-o altă lume, radical diferită de aceea din care tocmai evadase în sfîrșit, fostul nostru cititor sau fosta cititoare de carte alege în mod fatal soluția neintelektuală, dar plăcută, a unei compensații facile. Surogatul care îți permite să fii – pentru cîteva ceasuri – deștept, destins, dominator – și toate acestea, fără a depune un adevărat efort.

Italo Calvino scria undeva că nu se teme că literatura (sau cărțile) ar putea să dispară – și asta, fiindcă rolul ei (lor) este esențial în perpetuarea existenței umane. Viața este grea, spunea scriitorul italian, și greu de suportat tocmai fiindcă este grea. Singura noastră soluție este să transformăm o parte din această greutate, din această inerție care ne leagă de pămînt (metaforă pentru „epuizanta rutină zilnică”) în ceva mai ușor, mai aerian, ceva imaterial, ceva care să ne permită o detașare, o plutire *în și în pre* o atmosferă mai rarefiată, mai respirabilă. Această imponderabilitate parțială și provizorie poate fi realizată numai în și prin literatură. Anul acesta s-a acordat un nou premiu la Frankfurt, Premiul Cărții Germane. Un autor tînar, Arno Geiger, a primit premiul pentru romanul său apărut recent, *Es geht uns gut* [Ne este bine]. Mi-am adus aminte de Calvino, citind prezentarea cărții lui Geiger făcută de purtătorul de cuvînt al juriului, scriitorul Bodo Kirchoff: „Arno Geiger reușește să stabilească un echilibru între tranzitoriu și prezentul concret [...] juriul consideră că romanul lui Geiger prezintă materia vieții cu exactitate, dar și cu multă grație”. Sper că romanul va tradus în curînd; îl vom citi împreună cu cărțile lui Italo Calvino și Milan Kundera.

În fiecare an, tîrgul are o țară „invitată de onoare”. *Noblesse oblige* și invitata acestui an, Coreea de Sud (ambele Corei au fost invitate; cea de Nord a refuzat cu demnitate!), a venit cu o delegație enormă (mai bine de șase sute de persoane) și a participat financiar la organizarea tîrgului mai mult decît toți invitații care au precedat-o. O prietenă care a vizitat pavilionul Coreei de Sud l-a descris ca un miracol electronic-estetic al Orientului Îndepărtat (vezi reportajul Ștefanei Sabin în *Observatorul cultural*, joi, 27 octombrie 2005). Puțină lume cunoaște în Europa literatura coreeană (editorii germani au făcut eforturi enorme să publice în traducere aproape o sută de titluri înainte de deschiderea tîrgului); Hwang Sok-Yong este prozatorul cel mai cunoscut în afara granițelor și poate și cel mai important scriitor coreean în viață. Un Malraux coreean; mai curajos poate ca francezul în lumea reală, mai puțin subtil în stilul și mesajul său. Născut în 1943, este arestat pentru prima →

Poeme de

ȘTEFAN MANASIA

aroma

cum trece apa peste stăvilă
ca să se piardă în noaptea cea clară
așa să treacă – în tangaj etern –
și viața ta. ori să încremenească
deodată cu tumultul cascadei
în pastelul kitsch,
între arinii prin care se strecoară
luminile de licurici. lumile
mici laolaltă cu golul major
al existenței de aici și
din viețile tale fictive
să se unească pentru totdeauna
în regatul kitsch. iar informațiile inutile
să se piardă în aerul cu sclipici.
aerul umed și sulfuros. tu

să rămâi cu pacea arinilor,
în sandale, pe pod, deasupra
stăvilărilor și luminițelor
oliv. să-ncremenești
peste fărîma de plajă,
peste stîncăriile de săpun. salivînd
și cu nările invadate
de izmă și cimbrisor,
experimentînd, alternînd,
punînd la lucru papilele
pînă ce vei afla,
în clipa aia solemnă și atică,
aroma golului major din viața ta.

cantonul. un film tarkovskian

azurul mlaștinii îmi furase mințile
în paraginile paradisiace de

→
dată la vîrsta de douăzeci de ani, în decursul manifestațiilor studențești de la începutul anilor șazeci împotriva semnării tratatului de cooperare cu Japonia, fostul stăpîn colonial. Recrutat în 1966, HSY este trimis în Vietnam, unde Coreea de Sud, aliata fidelă a Statelor Unite, participa la război în anii săi cei mai dificili. Rezultatul, oarecum tardiv (1985), va fi un roman care a șocat opinia publică coreeană, *Umbra armelor*. În 1972, autorul devine faimos prin cartea care l-a făcut cunoscut și peste hotare, *Povestea domnului Han*. Este relatarea vieții unui medic care-și începe cariera în Coreea de Nord, ca ginecolog într-un spital din capitală; odată cu izbucnirea războiului, în 1950, este mobilizat, trimis pe front, unde curînd va intra în conflict cu politicul armatei populare, care-i înscenează un proces încheiat cu o condamnare la moarte. În ultimul moment, eroul reușește să se salveze, refugiindu-se în Coreea de Sud. Aici este însă arestat și acuzat de a fi agent comunist. Torturat cu sălbăticie și distrus, în cele din urmă, sufletește, această victimă a tuturor ideologiilor moare mizerabil într-un Seul crud și nepăsător.

A urmat apoi saga lui *Chang Kilsan*, în zece volume, care l-a consacrat pe autor de

finitiv. Dar l-a și împins poate dincolo de propriile sale limite: în 1989, ignorînd interdicția guvernului, Hwang Sok-Yong vizitează Coreea de Nord, la invitația Uniunii Scriitorilor din țara-soră. E greu cititorului român să înțeleagă un asemenea gest: Coreea lui Kim Ir Sen a avut un rol nefast în istoria României și asta la începutul anilor '70. În cei douăzeci de ani care au urmat, Coreea de Sud a devenit o putere industrială și Seulul semăna în 1989 mai degrabă cu Los Angeles decît cu un oraș dintr-o îndepărtată țară asiatică. De ce ar fi vrut un scriitor care trăia confortabil într-o țară cvasidemocratică (cel puțin) să se solidarizeze cu acest regim înrudit cu cel național-comunist din România de dinainte de '89? Tocmai fiindcă, din perspectiva noastră, gestul este incomprehensibil, m-am oprit asupra lui. Și pentru a pune și mai tare pe gânduri pe cititorul acestei epistole, voi atrage atenția și asupra faptului că, în momentul în care făcea acest gest, scriitorul știa că va fi pedepsit sever la întoarcere. De aceea a și făcut un ocol lung prin Germania și SUA, înainte de a reveni în Coreea. Fără folos însă: la întoarcere, în 1993, Hwang Sok-Yong este condamnat în virtutea legii „securității naționale” și petrece cinci ani în închisoare! După eliberare, va scrie o carte autobiogra-

fică intitulată *Grădina pierdută* (traducerea mea este aproximativă; în franceză cartea a apărut cu titlul *Le vieux jardin*, în engleză, *The Faraway Garden*). Este uimitor stoicismul acestui autor coreean: într-o frază din această ultimă carte (pe care o preiau din traducerea franceză), el își rezumă odiseea tragică în aceste cuvinte: „Il faut pas avoir peur des vagues qui agitent votre âme. C'est ça la vie!”

Tîrgul s-a încheiat cu acordarea marelui premiu, după cum am mai spus, unui alt mare scriitor (se spune că ar fi fost pe lista scurtă a candidaților la premiul Nobel anul acesta) nonconformist, controversat, talentat, Orhan Pamuk. În decembrie, de îndată după întoarcerea acasă, îl așteaptă un proces. Și poate, în urma lui, trei ani de temniță. Și totuși, Pamuk nu se dezice: masacrul armenilor a avut loc în Turcia imperială și persecuția sistematică a kurzilor, în aceea a lui Erdogan și a celor care l-au precedat. De unde au atîta curaj oamenii aștia, ne întrebăm noi, astăzi? E greu de găsit un răspuns, e greu de înțeles. Ceea ce este însă mai ușor de înțeles, după ce le-am citit biografiile și cărțile, este sensul sintagmei „rezistență prin cultură”.

Columbia, 25 octombrie 2005

lîngă vechiul canton

Ei mi-au spus

„iar ai plecat pentru _____”
fruntea îmi era

roșie strălucea între firicele de praf
pînă în ultima clipă știusem

și totuși am intrat la vechiul canton
în mlaștina sub care dospesc sufletele morților
și unde vegetația secretă alcool

„ai promis să nu mai _____
dacă nu te ții _____”

_____“ pornisem prin zona deșertificată
unde parchează adesea camionagii camioanele spaimei
pîndeam după dune cu bîzdoacă și marinuș

*Erau atît de perfecți erau atît de bidoși
ochii lor injectau în mine cerneluri și detergenți aproape
urlîndu-mi*

„mă, tu _____”

de tine niciodată nu se va alege NIMIC”
îi ascultam cu smerenie sub platoșa demnității
ținînd mușchii fesieri încordații

însă o lumină lividă lingea acuma cantonul
plămînii subacvatice respirau abia auzit
bîzdoacă prindea larvele într-o pungă ne
pișam rîmperînd pe doamnele trestii vocile subțiri se
întrețiau cu vocile pârtoase
în numele tatălui eliberam larvele
și jupuiam carnea de pe copaci
în numele mamei
o lumină neagră ne încălzea degetele-nghețate urechile
apoi un foc ardea iute și înecat

În loc să vă omor, vă rănesc sentimentele

Mihai Ignat

TABLOUL al V-lea

Personaje:

UN TÎNĂR REBEL
OMUL-SANDVIȘ

UN TÎNĂR REBEL (*continuă conversația înclepuță*): De când zici că faci treaba asta cu pancartele?

OMUL-SANDVIȘ: De vreo două săptămîni.

UN TÎNĂR REBEL: Și-ți place?

OMUL-SANDVIȘ: Nu, da' ce pot să fac?

UN TÎNĂR REBEL: Păi înainte ce făceai?

OMUL-SANDVIȘ: O, înainte am fost vânzător la un chioșc, dar n-am rezistat prea mult, fiindcă patronul a preferat să angajeze în locul meu o tipă.

UN TÎNĂR REBEL: Și mai spun că sînt dis... scridi... dicris...

OMUL-SANDVIȘ: ...discriminate, vrei să zici...

UN TÎNĂR REBEL: Da, mai spun că sînt dis..., mă rog, cum zici tu! Uite că aproape peste tot sînt numai vânzătoare, nu vânzători! Nu e o dis... din aia?

OMUL-SANDVIȘ (*moale*): Ei, nici chiar așa... O femeie frumoasă și tînără „dă” mai bine, pînă la urmă, nu crezi?

UN TÎNĂR REBEL (*pufnuște*): Păi bine, mă, tu ții cu ursu'?

OMUL-SANDVIȘ: Nu, dar pe undeva îi înțeleg și pe patronii ăștia... Dacă aș fi în locul lor, probabil aș face la fel.

UN TÎNĂR REBEL: O laie! Păi bine, mă, ăla te-a dat afară, te-a lăsat fără job, și tu îi ții partea?! Nu te pricep, să mor io!

OMUL-SANDVIȘ: Unde lucrez acum, la supermarketu' ăsta, cîștig mai mult. Așa că tot răul a fost spre bine, nu?

UN TÎNĂR REBEL (*îl privește lung, cu su-piciune; revine la tonul calm de la început*): Și înainte? Înainte unde lucați?

OMUL-SANDVIȘ: Am lucrat în mai multe locuri. Dar de fapt totul a început în urmă cu vreo doi ani, cînd încă eram contabil la o firmă barosană. Numai că...

(*se cprește*)

UN TÎNĂR REBEL: De ce te-ai oprit?

OMUL-SANDVIȘ: E, e o poveste absurdă, pe care n-are rost să...

UN TÎNĂR REBEL: Hai, mă, ce te co-dești ca o fată mare?

OMUL-SANDVIȘ: Oricum, n-o să mă crezi.

UN TÎNĂR REBEL: Asta eu hotărăsc.

OMUL-SANDVIȘ (*după o ezitare*): Bine, uite care-a fost faza: la o băută am vrut să-l pun la încercare pe un amic al meu, care se tot lauda că e tolerant, că... mă rog, chestii de-astea...

UN TÎNĂR REBEL: Și?

OMUL-SANDVIȘ: Ei, n-am avut de lucru și i-am spus că sînt homosexual.

UN TÎNĂR REBEL (*surprins*): Și ești?

OMUL-SANDVIȘ: Sînt pe naiba! Doar m-am prefăcut, ca să văd cum reacționează!

UN TÎNĂR REBEL: Și cum a reacționat?

OMUL-SANDVIȘ: Păi, cum îți ziceam, mi-am făcut-o cu mîna mea! Amicu' nu m-a crezut c-am glumit și m-a dat dracului...

UN TÎNĂR REBEL: Și ce-i cu asta? Ducă-se!

OMUL-SANDVIȘ (*cfînd*): Ehe, dac-ar fi fost numai asta! Treaba a fost că amicu' a bătut darabana și mi-a mers buhu'! Se uitau unii la mine ca la urs! (*ride*) Apro-po de ursu' de-adineauri, cu care ziceai că țin... (*rid amîndoi; apoi Omul-sandviș continuă, sec*) Partea cea mai proastă a fost că patronu' m-a dat afară.

UN TÎNĂR REBEL: E, pe mă-sa!

OMUL-SANDVIȘ: Ei da, m-a zburat din biroul ăla călduț de nu m-am văzut! N-au contat vechime, competență, chestii de-astea... Și uite-așa am ajuns om-sandviș.

UN TÎNĂR REBEL: Om-sandviș?

OMUL-SANDVIȘ: Da, așa mi se zice cînd poart în supermarket pancartele.

UN TÎNĂR REBEL (*ironic*): Omu'-sandviș? (*ride*) Ce caraghios sună! Măcar cîștigi bine, nu?

OMUL-SANDVIȘ: Nu prea.

UN TÎNĂR REBEL: Păi tu ziceai că cîștigi mai mult!

OMUL-SANDVIȘ: Cîștig *mai bine* decît la chioșcul ăla, însă nu mă-ngroapă-n bani nici ăștia de la supermagazin...

UN TÎNĂR REBEL: Și-atunci, ce te cram-ponezi de căcatul ăsta de job?

OMUL-SANDVIȘ: Nevastă-mea se va su-păra dacă renunț. Principiul ei este: „de-cît nimic, mai bine puțin”.

UN TÎNĂR REBEL: Și tu ești sub papu-cul nevastă-tii?!

OMUL-SANDVIȘ: Adică dacă îmi iubesc nevasta și consider că are dreptate, sînt sub papucul nevastei?

UN TÎNĂR REBEL: Îți iubești nevasta?! Adică ce-ar însemna asta?

OMUL-SANDVIȘ: Pur și simplu țin la ea, vreau să ne înțelegem, așa că amîndoi stăm, judecăm, întorcem fiecă treabă pe toate fețele, mă rog, chestii d-astea, parcă n-ai știi!

UN TÎNĂR REBEL: Sincer, nu știu! (*schimbînd tonul*) A, să nu-mi spui că... să nu zici că nici măcar nu o înșeli?

OMUL-SANDVIȘ: „Nici măcar”? Nu mi-am pus niciodată problema așa... Dar ai ghicit.

UN TÎNĂR REBEL: Hai, că nu mă duci! Fii sincer, ce naiba!

OMUL-SANDVIȘ: Pe cuvîntul meu!

UN TÎNĂR REBEL: N-ai futut-o pe nici una de cînd ești căsătorit?!

OMUL-SANDVIȘ: Și de ce-ar fi așa greu de crezut?

UN TÎNĂR REBEL: Zi mai bine că nu vrei să-mi spui, și gata! Da' nu mă lua pe mine cu vrăjeli de-astea, că îți iubești nevasta, că...

OMUL-SANDVIȘ: Ce să fac ca să mă crezi?

UN TÎNĂR REBEL: Să-mi spui adevărul, asta să faci!

OMUL-SANDVIȘ: Pe cuvîntul...

UN TÎNĂR REBEL: Hai că mă plictisești! Oricum eu rămîn la ideea mea: caută-ți altă slujbă!

OMUL-SANDVIȘ: Nu-i așa de ușor să gă-sești o slujbă, știi și tu. Și nici s-o păs-trezi nu-i ușor. Mai ales la particulari.

UN TÎNĂR REBEL: Da' nici să rămii omu'-strîns-între-pancarte nu mi se pare o treabă! Auzi, vânzător la chioșc! Om-hamburger! Astea-s joburi pentru fătă-lăi, să mor io!

OMUL-SANDVIȘ (*j'gnit, ră-punde totuși, fără convîngere*): Ei, nici chiar așa...

UN TÎNĂR REBEL: Hai că am dreptate, ce mai! (*după un interval de tăcere, timp în care a privit în jur*) Hogeacul ăsta e-al tău?

OMUL-SANDVIȘ: Nu. E al unei priete-ne, care ne-a lăsat să stăm aici, că n-a-veam unde locui. Știi cum e... Ea e în Canada, s-a aranjat acolo, așa că deo-camdată avem noroc. Numa' să nu-i vi-nă ideea să vîndă garsoniera, c-am în-curcat-o...

UN TÎNĂR REBEL: Da... Nu e cine știe ce hogeacu', da' dacă-i pe degeaba, se schimbă treaba...

OMUL-SANDVIȘ: Cum adică, nu-i cine știe ce? E o garsonieră confort unu! Mai bună de-atît nu găsești...

UN TÎNĂR REBEL: N-aș fi zis că e confort unu... Mi se pare mică.

OMUL-SANDVIȘ: E adevărat, baia e cam mică, dar în rest... Uită-te și tu, camera e imensă. Bucătăria, hm, merge... așa că, una peste alta, nu e rău, zic eu...

UN TÎNĂR REBEL: Auzi, știi care e pro-blema ta? Te mulțumești cu puțin. Ni-țică slujbă, nițică cameră...

OMUL-SANDVIȘ (*j'gnit, dar preferînd să treacă peste, ră-punde, ca de obicei, moa-le*): Exagerezi... (*după o scurtă pauză*) Da' tu? Tu ce mai zici?

UN TÎNĂR REBEL: Eu? Mă descurc... (*schimbă vorba repede*) Auzi, n-ai cumva o țigară?

OMUL-SANDVIȘ: Nu.

UN TÎNĂR REBEL: N-ai chef sau nu fu-mezi?

OMUL-SANDVIȘ: Nu fumez.

UN TÎNĂR REBEL: N-ai tras nici un fum?
 OMUL-SANDVIȘ: Nu.
 UN TÎNĂR REBEL: Nu știi ce pierzi.
 OMUL-SANDVIȘ: Ce pierd?
 UN TÎNĂR REBEL: Ce pierzi? Ce pierzi?
 OMUL-SANDVIȘ: Vezi că nu știi să-mi spui?
 UN TÎNĂR REBEL: Ba da, știu. Pierzi...
 Pierzi o senzație pe care n-o obții decât așa.
 OMUL-SANDVIȘ: Da? Spune-mi, ce simți?
 UN TÎNĂR REBEL: Ce simt?
 OMUL-SANDVIȘ: Da, ce simți?
 UN TÎNĂR REBEL: Mi-e greu să-ți explic... Da' spune-mi tu de ce nu fumezi? Ți-e frică de cancer?
 OMUL-SANDVIȘ: Nu. Frica de cancer nu există. Dacă ar exista, atunci mulți nu ar fuma. Pur și simplu nu simt nevoia.
 UN TÎNĂR REBEL: Da' fotbalul îți place?
 OMUL-SANDVIȘ: Nu.
 UN TÎNĂR REBEL: Nu?!
 OMUL-SANDVIȘ: Adică... nu. Nu mor dacă amicii mei vor să vadă un meci la mine, dar dacă trebuie să aleg între fotbal și altceva, nu aleg fotbalul.
 UN TÎNĂR REBEL: Interesant... Auzi, te deranjează cercelul meu?
 OMUL-SANDVIȘ: Ți-a din nas sau care?
 UN TÎNĂR REBEL: Ți-a din nas, ăsta din ureche, oricare.
 OMUL-SANDVIȘ: Nu. De ce mă întrebi?
 UN TÎNĂR REBEL: Mi s-a părut că te-ai uitat cam lung la mine.
 OMUL-SANDVIȘ: Nu de-ai ți-ai pus cerceii? Nu ca să se uite lumea lung la tine?
 UN TÎNĂR REBEL: Nu.
 OMUL-SANDVIȘ: Atunci de ce ți l-ai pus?
 UN TÎNĂR REBEL: Ca să... De-ai! Ce trebe să-ți dau eu raportu'?!
 OMUL-SANDVIȘ: Așa mă gândeam și eu...
 UN TÎNĂR REBEL: (*după un interval de tăcere*) Uite, îți spun de ce mi-am pus cerceii. Pe ăsta din ureche, pe care l-am pus primul... Da' să nu zîmbești!
 OMUL-SANDVIȘ: Nu mă pot abține. Îmi pare rău.
 UN TÎNĂR REBEL: Ai zîmbit!
 OMUL-SANDVIȘ: Îmi pare rău... Nu m-am putut abține.
 UN TÎNĂR REBEL: Tu nu ai nici un cercel, nicăieri?
 OMUL-SANDVIȘ: Nu. La ce naiba să-mi pun un cercel?
 UN TÎNĂR REBEL: Uite, eu am unul și în buric. Vrei să ți-l arăt?
 OMUL-SANDVIȘ: Nu, nu vreau.
 UN TÎNĂR REBEL: Hai, că nu te costă nimic.
 OMUL-SANDVIȘ: Da' nu mă interesează inelul din buricul tău.
 UN TÎNĂR REBEL: Da' ce te interesează? Știi, ești cam palid.
 OMUL-SANDVIȘ: Oi fi de la lumina asta chioară...
 UN TÎNĂR REBEL: Nu, serios. Te simți bine?
 OMUL-SANDVIȘ: Da, mă simt bine. Și ce legătură are interesul cu tenul meu?
 UN TÎNĂR REBEL: S-ar putea să aibă. Dacă nu te interesează nimic, poate nici singele nu-ți mai circulă cum trebuie. Cît de repede trebuie.
 OMUL-SANDVIȘ: Ha, ha! Parcă ai fi un medic din Antichitate.
 UN TÎNĂR REBEL: Ce vrei să spui cu asta?

OMUL-SANDVIȘ: Păi, pe vremea aia doctorii aveau, tot așa, ca tine, teorii din asta... Cum ar fi că melancolia vine de la vezica biliară. Chestii de-astea...
 UN TÎNĂR REBEL: Băi, ăia nu erau tîm-piți, să știi. Știau ei ceva, altfel nu...
 OMUL-SANDVIȘ: Aiurea!
 UN TÎNĂR REBEL: Ascultă! Eu tot bag mîna-n foc că dacă te-ar interesa ceva, orice, dacă te-ar interesa cu adevărat, atunci ai fi roșu în obraji.
 OMUL-SANDVIȘ: Așa am fost eu dintotdeauna: mai alb la față. Nici soarele nu mă prinde așa de ușor ca pe alții.
 UN TÎNĂR REBEL: Uite, eu, de pildă, mănînc iute ca să îmi vină ideile. Cît mai multe idei.
 OMUL-SANDVIȘ: Adică mănînci repede ca să...
 UN TÎNĂR REBEL: Iute, nu repede. Picant, adică.
 OMUL-SANDVIȘ: Aaa...
 UN TÎNĂR REBEL: Deci, tu cum procedezi?
 OMUL-SANDVIȘ: Nu înțeleg ce vrei să spui. Cum procedez ca să-mi vină ideile?
 UN TÎNĂR REBEL: Da, să zicem...
 OMUL-SANDVIȘ: N-am nici o metodă.
 UN TÎNĂR REBEL: Nu? Și-atunci... cum îți vin ideile?
 OMUL-SANDVIȘ: Nu-mi vin ideile.
 UN TÎNĂR REBEL: Ei, vezi?
 OMUL-SANDVIȘ: Da' de ce trebuie să-mi vină ideile?
 UN TÎNĂR REBEL: Păi poți să trăiești așa, fără ideile?
 OMUL-SANDVIȘ: Pînă acuma m-am descurcat. Auzi, da' tu prin ideile înțelegi... ideile? Adică, știi tu, „idei“...?
 UN TÎNĂR REBEL: Idei-idei, da.
 OMUL-SANDVIȘ: Adică ideile noi sau ce naiba înțelegi prin „idei“?
 UN TÎNĂR REBEL: Idei! Nu știi ce-s alea ideile? Cum ar fi... Uite, într-o zi, după un ardei iute ca focu', trăznet nu alta, m-am gândit să-mi trag tatuajul ăsta (*îi arată un tatuaj*). Ei, ce zici? E mișto, nu?
 OMUL-SANDVIȘ: Depinde de specia căreia-i aparține cel care se uită la el.
 UN TÎNĂR REBEL: (*îi dă un pumn*) Știi pentru ce a fost asta, nu?
 OMUL-SANDVIȘ: (*ridicîndu-se încet*) Am o bănuială.
 UN TÎNĂR REBEL: Și-acum, că am restabilit raporturile normale dintre noi, spune-mi cum de n-ai murit pînă-acum de plictisală?
 OMUL-SANDVIȘ: Cu interlocutori ca tine, cum aș fi putut?
 UN TÎNĂR REBEL: Bine, da' cînd ești singur? Atunci cum de nu plesnești? Cîm' te uiți în oglindă, cum de nu crăpi instantaneu? N-ai și tu ceva... al tău...
 OMUL-SANDVIȘ: Da' tu, dacă tot ești atît de deosebit, cum de nu te caci în sus, de pildă?
 UN TÎNĂR REBEL: (*il lovește din nou*) Nu mai are rost să-ți explic de ce...
 OMUL-SANDVIȘ: (*ridicîndu-se și mai greu; îi cunge sînge din nas; se șterge*) Nu.
 UN TÎNĂR REBEL: Spuneai că nu-ți place fotbalul. Cum așa?
 OMUL-SANDVIȘ: Pur și simplu.
 UN TÎNĂR REBEL: Ai suferit vreo traumă în copilărie?
 (*Omul-sandviș ridică din prîncene a mirare*)
 UN TÎNĂR REBEL: (*mîndru*) Ei, da, crezi că numa' un ciine e scurt de coadă și că numa' intelectualii au auzit de Freud?

OMUL-SANDVIȘ: Freud.
 UN TÎNĂR REBEL: (*il plesnește*) Bă, lasă mișto! După ce că n-ai nici un tatuaj, mai faci și pe profu'! (*Omul-sandviș rămîne jos, plin de sînge*) Știi, mai devreme, cîm' mi-ai spus că nu-ți place fotbalul, m-am gândit că totuși ești ciudat.
 OMUL-SANDVIȘ: Și, ești dezamăgit?
 UN TÎNĂR REBEL: Dimpotrivă, aș fi răsuflat ușurat. Dar m-am înșelat. Sînt des-tui din ăștia căroră nu le pasă de fotbal. Cu voi, ăștia, s-ar putea umple un stadion, presupun.
 OMUL-SANDVIȘ: Da' cîte stadioane poți umple cu cei care au tatuaje și cercei?
 UN TÎNĂR REBEL: (*il lovește cu piciorul*) E normal, e logic să gîndești așa.
 OMUL-SANDVIȘ: (*vorbește greu; îi cunge sînge și din gură*): Atunci de ce m-ai pocnit?
 UN TÎNĂR REBEL: Nu știu. Din reflex, cred.
 OMUL-SANDVIȘ: Auzi, fără nici o supă-rare, dar dacă vrei să fii mai ciudat decît restu' lumii, atunci trebuie să faci ceva mai mult decît să-ți pui un tatuaj pe braț și un cercel în buric, nu crezi?
 UN TÎNĂR REBEL: Crezi că nu m-am gândit și eu la chestia asta? Normal că m-am gândit. Așa că am luat măsuri.
 OMUL-SANDVIȘ: Adică?
 UN TÎNĂR REBEL: Păi tu de ce crezi că te-am rugat să mă lași să mă odihnesc la tine?
 OMUL-SANDVIȘ: Nu ziceai că ne știm de la...?
 UN TÎNĂR REBEL: (*vide*): Păi bine, bă, îți amintești de mine?
 OMUL-SANDVIȘ: Sincer, nu, da' eu am o memorie proastă a figurilor, așa încît am crezut că e o scăpare de-a mea.
 UN TÎNĂR REBEL: Ei, nu era!
 OMUL-SANDVIȘ: Atunci să înțeleg că nici bătut de golani n-ai fost? Parcă așa ziceai, nu?
 UN TÎNĂR REBEL: Exact. Nici.
 OMUL-SANDVIȘ: Adică totul a fost un pretext ca să ce? Să mă furî? (*vide*)
 UN TÎNĂR REBEL: (*u. gresiv*): De ce mă-ta rîzi? Ce e de ris?
 OMUL-SANDVIȘ: Păi dacă vrei să mă furî, să știi că n-ai făcut nici o afacere... Cred că găsești cu chiu cu vai vreo sută de mii în dulap și verigheta de pe degetul meu... N-ai văzut că n-am avut nici măcar o bere să ți-o pun pe masă? Ha, ha!
 UN TÎNĂR REBEL: Da' nu vreau să te fur.
 OMUL-SANDVIȘ: În cazul ăsta, ce cauți în casa mea?
 UN TÎNĂR REBEL: (*il pocnește din nou*): Ascultă-mă! Habar n-am cine ești. Da' ai o moacă așa de insipidă, așa de comună, încît mă scoți din sărute numa' cînd te vîd! De cum te-am zărit, cu pancartele alea pe umeri, în supermagazin, mi-am zis: ăsta-i omul meu!
 OMUL-SANDVIȘ: Nu pricep. Te iei așa, de oameni nevinovați?
 UN TÎNĂR REBEL: Unul cu o figură ca a ta nu cred că e nevinovat. Ești dubios, să știi! Prea nu ai nici o scrînteală!
 OMUL-SANDVIȘ: Păi... (*vorbește din ce în ce mai greu*) Și măsurile alea de care ziceai, care sînt?
 UN TÎNĂR REBEL: Tot n-ai înțeles? (*îi mai dă un șut în gură; întuneric*)

Cortina



Adriana Bittel

Marian Victor Buciu

Odiletantă lucidă și ironică, în căutarea hedonismului textual, amatoare de terapii literare, ficționale, stilistice, așa ni se impune, cu de la sine voiață, prozatoarea Adriana Bittel (1946). Și se impune, în primul rând, prin adecvarea efectelor literare la programul epic, (auto)critic, ce poate fi dedus, în pofida faptului că narațiunile sale nu au poetica încorporată și nu exhibă „metaficțiune”. Știința sa narativă apare matură și rafinată, proprie scriitorului care rămâne un lector avizat, nu doar al propriului text. Marca ei personală apare creată printr-o înstrăinare deliberată, o benefică alterare, semn că și în ficțiune se poate înainta vizibil folosind strategia „prin alții spre sine”, dacă incitatorii sunt emulați personal, și nu pasișțiți dintr-un complex al impersonalității.

Adriana Bittel este o observatoare cu imaginația existenței – preponderent interioare – celei mai complexe. Psihologismul său fin apare mereu atent cu tropismele sufletului uman, cu deosebire ale celui feminin. Sensibilitatea afectivă și existențială vie, până la limita paroxismului, este atenuată de inteligența critică. Femeia nu apare în fața oglinzii concrete, ca un Narcis feminin, ci înaintea oglinzii autoscopice. Aceasta îi dezvăluie obsesiile biologice și psihologice, încercările afective angoasante, în general anxietatea oricăror condiționări existențiale. Capătă, în acest fel, relief suferința subtil fremătă-

toare a unei naturi morale de o sensibilitate mișcătoare.

Realismul urmat de Adriana Bittel atinge un nivel remarcabil, prin spontaneitatea și autenticitatea apropiării mijloacelor narative. Narațiunile sale se impun grație siguranței și adecvării compoziționale sau stilistice, firescului alternării sau simultaneizării registrelor epice, de la seriozitate la ironie și invers.

După debutul cu proza scurtă, fabulator-lirică, din *Lucruri într-un pod albastru*, 1980, a urmat *Somnul după naștere*, 1984, în care realismul derizoriu, programatic, în contagiune cu noua proză din deceniul 9, a existențialismului minor, dar și (ceea ce Bittel nu scotează) a unei retorici sofisticate și, desigur, „majore”, dezvăluie intenția ambițioasă a recuperării modernității occidentale.

Știind că nu tema determină anvergura artistică, prozatoarea mizează pe impactul creator al întâlnirii unui „eu” narativ cu o lume care încă nu și-a livrat periferiile utopiei politice și sociale, încă blindată în intimitatea ei vie și fascinantă. Lumea exterioară apare configurată prin conștiința individuală. Micile drame bovarice ale feminității care nu-și află șansa, realizarea personală și socială, sunt dezvăluite în mărturisiri și mărturii memorabile prin liniștea expresivă a retrăirii.

În *Iulia în iulie*, 1986, Adriana Bittel evoluează în limitele aceleiași formule epice care își apropiază și își sporește, mai întâi, luciditatea existențială și numai în subsidiar luciditatea retorică, fără aderența la textualism ori la – incipientul – postmodernism. Procedeează astfel, probabil, din oroarea de inautenticitate biografică, în care include și experiența livrescă. Arta prozei sale câștigă în siguranță, fără a-și dezvălui repetițiile in-

hibitoare. Etosul existențial, eticismul lipsit de stridențe în analiza psihologismului senectuții, maladiilor și morții configurează narativ o impresionantă înțelegere a omenescului. Devine mișcătoare depășirea comprehensivă a eșecului afectiv al unor femei, virile cultural, în contrast cu femeia din popor și din topor, capabilă de seducția paralizantă și exercitarea unui magnetism fiziologic în serie, așa cum este chiar personajul titular al volumului, o femeie de serviciu într-o bancă. În această proză a diurnului (e)tern, compoziția se realizează prin decupaje biografice de o acută semnificație. Stilul este inteligent și cald, activat de notația vie, exactă, fără devieri de la substanța narativă.

Adriana Bittel și-a antologat proza scurtă în *Întâlnire la Paris*, 2001, carte publicată tocmai pentru a evidenția realismul consubstanțial epicii și scriiturii.

Cam cu aceleași mijloace, pe deplin înșușite și, de data aceasta, extinse proporțional, se înfățișează micul roman *Fototeca*, 1989. Aceeași umanitate marginală, dar memorabilă, apare ilustrată de o femeie între două vârste, un spirit moral, ușor moralist, o făptură neînsemnată, dar expresivă în autodezvăluirea ei menită să-i compenseze existența ternă. Narațiunea realistă, obiectivă până la impersonalizarea obiectualistă, și subiectivă, lirică, analitică, apare mai apropiată, decât volumele anterioare, de tentația experimentală a tehnicilor de expunere. ■

Aurel Dragoș-Munteanu

(Urmare din pagina 33)

Privind în urmă, anii petrecuți la Liceul din Turda au fost intensi și plini. Nu e nimic nostalgic în această perspectivă. Dacă la un prilej aniversar îmi este îngaduită o mărturisire, voi încerca să spun cât de mult datorez școlii mele prin relatarea unei împrejurări oarecum semnificative. În august 1990 am prezidat Consiliul de Securitate al O.N.U., la începutul uneia din cele mai acute crize mondiale de după cel de-al Doilea Război Mondial. Când am intrat ca președinte în sala unde se țin ședințele oficiale ale celui mai important for mondial, mi-am dat seama brusc ce grea este povara responsabilității mele. În dreptul locului președintelui se adăugase o tăbliță pe care scria: „România”. Era spre dimineață, ne aflam după douăzeci și patru de ore de negocieri epuizante, continui, convinsesem statele să agreeze asupra unui text care urma să creeze cadrul politico-juridic pentru rezolvarea crizei. Văzând numele țării și realizând cu pregnanță ce însemna autoritatea cu care fusesem investit,

mi-am adus aminte o împrejurare care m-a urmărit peste ani. În prima zi de școală, în toamna anului 1959, m-am oprit la poarta liceului, copleșit de o imagine uluitoare. Pe străzile din jur se îndreptau spre poarta liceului șiruri-șiruri de adolescenți venind din satele din jurul orașului, majoritatea încă în hainele de acasă, costume românești, albe și curate, strălucind în lumina zilei de toamnă. Acesta era neamul meu năvalnic, răzbușind nedreptățile istoriei, din trecut și din prezent, prin setea de învățătură. La New York, în fruntea Consiliului de Securitate, pe ei urma să-i reprezint, lor le aparțineam, copiilor acelora din satele românești, cu care intrasem pe poarta Liceului din Turda cu ani în urmă, într-un oraș de dietă transilvană, unde strămoșii mei nu aveau dreptul să se stabilească cu nici o sută de ani în urmă. Dreptul lor de a învăța și trăi în pace trebuia să-l apăr, nepermițând unui vecin mai puternic să anexeze o țară mai mică. Moralmente, drumul de la adolescentul care era mândru de cămașile naționale ale colegilor de școală până la președintele român al Consiliului de Securitate era foarte scurt, chiar dacă durase cât o viață de om.

Pot spune deci că totul a început la Turda, orașul aristocratic care, pentru alții, este ascuns de norul de ciment și silică al fabricilor sale. A început cu liceul care, astăzi, primește titlatura corespunzătoare naturii sale dintotdeauna. Pentru că întotdeauna, fie că s-a numit Liceul „Regele Ferdinand”, Liceul de Băieți, Liceul „Mihai Viteazul”, școala noastră a cultivat responsabilități și caractere. De aceea, mă alătur celor care se află în incinta sa la acest prilej aniversar și inaugural, spunând cu mândrie: Et in Arcadia ego... ■

Marile jocuri

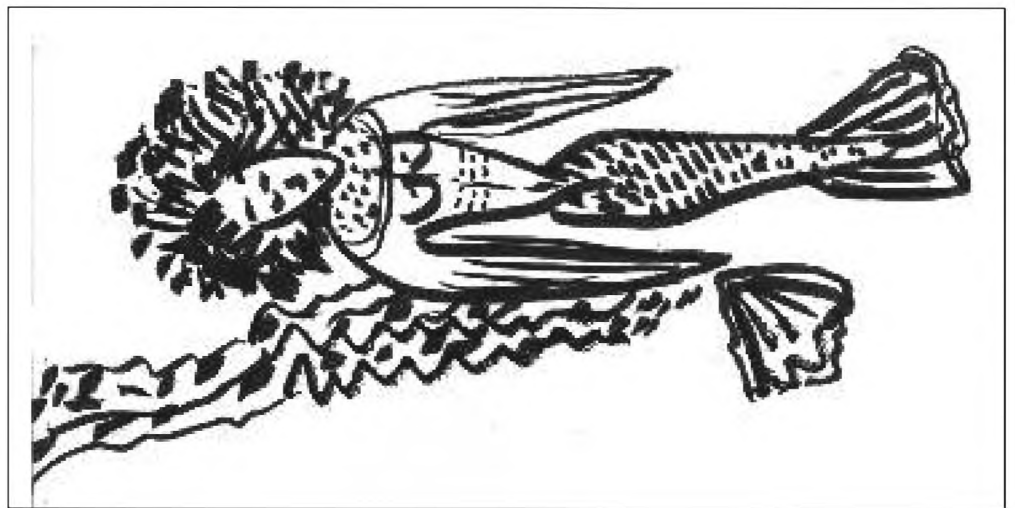
Aura Christi

Mă rog... surâse fâstâcit pictorul. Mă rog... Se ridică, neștiind încotro s-o ia, iar pașii săi îl duseră în fața unei ferestre. (Erau câteva; pereții exteriori, practic, erau geamuri enorme, cu draperii bej-pal.) Pictorul dăduse la o parte o draperie și în fața sa apăru un peisaj de munte cuprins de noaptea luminată, dat fiind nămeții de un alb imperial. Sașa Cerven își lipi fruntea de sticla groasă, o senzație răcoroasă i se răspândi în tot corpul instantaneu aproape; se zgâia afară, se holba la cerul stropit cu aștri nesiguri, la luna rotundă – vie roată imensă, azvărlită de cineva sus –, la casele ce se zăreau ici și colo... Peisajul de afară îl copleși, în ciuda efortului de a-l distinge cu claritate (se uita dintr-o încăpere luminată, prin geam, afară, unde se lăsase de-a binelea întunericul). Pulsul reveni la normal, sistolele și diastolele nu mai erau înțetite, nu se îmbulzeau parcă, coșul pieptului său nu se mai umfla; era calm, în pofida senzației de străinătate ce-i dădea ghes; da, i se părea că venise de undeva, de foarte departe, spre stupoarea lui, spre uimirea lui neplăcută, căci ar fi preferat să întârzie acolo de unde venea; dacă ar fi fost întrebat însă unde fusese, nu credem că ar fi fost în stare să răspundă; de fapt cine știe ce ar fi spus? Poate totul ar fi fost exact invers, poate...

Nu vi se pare straniu felul în care se stinge, serile, lumina, cu brutalitate aproape? Toți ori, mde, marea majoritate (vorbi rar, în șoaptă, Sașa Cerven, și gravitatea insinuată în vocea lui îi făcu pe ceilalți să-l asculte iarăși) se adună pe la casele lor – vestale nesfârșite, veșnice văduve –, iau masa, unii îmbucă ceva frugal, iute, studențește, își fac toaleta de seară, pe urmă își pun pijamale, își scot măștile arborate peste zi și, văduviți de strălucirea măștilor acelor, se întind în patul rece pentru a schimba această călătorie diurnă care este viața pe altceva, pe o altfel de călătorie... pe alt tărâm, unde se lasă în stăpânirea cuiva necunoscut... Nu aveți, oare, momente în care toate aceste lucruri – nu le spun tabieturi – vi se par... nu atât deplasate (Sașa Cerven făcu o pauză, oftă din miezul inimii, apoi continuă; avea o voce unduioasă, îngândurată)... cât – am spus foarte bine – straniu, devenite și mai straniu tocmai pentru că se repetă zi de zi, cu o constanță ce mă scoate din țâțâni unelor, alteori mă scoate din minți. Exagerez, dar, totuși... Cum poți face zilnic aceleași lucruri, tocindu-te în chestii de doi bani, fără de care nu se poate, și cum, câteodată, te desprinzi de ele, ca să urci, să urci?... (Sașa Cerven își lipi nasul puțin transpirat de sticla geamului, oftă din nou, ca un om oboșit, distrat și foarte bătrân; oftă din răsfat mai mult.) În copilărie, ai mei mă lăsau în grija bunicilor; eram un ins tare neastâmpărat, părinții credeau că posed un exces de energie nefiresc, incomparabil cu cantitatea de energie medie – pesemne, situată puțin deasupra mediei – a celorlalți copii ai rudelor, vecinilor; îi oboseam peste măsură cu inventivitatea mea, cu dorința de a părâsi

spațiile închise, înguste, stupefiante. Vacanțele constituiau pentru ei sărbători; mi-am dat seama de asta mult prea devreme, pentru a face un efort și a mi le dori, a le aștepta, nu fiindcă bunicii mă lăsau să zburd în voie – erau de o asperitate ieșită din comun –, ci fiindcă aveam prilejul să ies mai frecvent decât acasă, când stăteam cu ai mei. Îmi plăceau iernile, când la vreo jumătate de oră după micul dejun – ah, nesuferită, prima masă; trupul e încă amorțit, iar tu ești pus în situația de a-l ghiftui la prima oră, de a-l îndopa cu diverse chestii greoaie – mi se dădea voie să ies, la joacă, cu sania, însă cred că îmi plăcea mai mult acea jumătate de oră de după masă, când mă cuprindea o moleșeală agreabilă și eu mă apropiam de geam, îmi lipeam nasul turtit, nătâng, de sticla lui, pe care gerul desena picturi abstracte, de o frumusețe inconfundabilă, ce mă instiga de fiecare dată; stăteam cu nasul

până în acel punct al existenței sale! –, un vlăjgan subțire, aproximativ, care – se vedea limpede acest detaliu – încă nu era obișnuit cu statura nouă, adoptată de puțină vreme, și se mișca haotic, bătrânicos, ca și cum ducea o imposibilă povară; expresia feței lui era plictisită, formidabil de plictisită și cinică, pe când femeia, maică-sa, iradia o fericire ce avea ceva impudic, nerușinat, în acel context: zâmbea cu toată ființa ei, avea o mândrie deplasată și o enormă candoare, uimire în fața fiului care în acele clipe își asuma totul: și bătrânețea sa, și candoarea fapturii care i-a dat viață, și plictiseala înscrisă pe chipul lui care deja știa, conținea tot ce va să urmeze, dar, în special, candoarea aceea debordantă, ce curgea din ochii maică-sii, probabil povara cea mai mare, greu, imposibil de dus... Au trecut ani buni de atunci, din dimineața aceea tulbure, somnoasă, când abia mă trezisem și, făcând cu



crescut parcă din sticla geamului până aburii respirației, căldura, transpirația nasului făceau o gaură în desenul admirat, o gaură spre lumea de afară, văzută prin acel orificiu tot timpul altfel, acest detaliu constituind, mai de fiecare dată, un pretext de mirare infantilă. Odată, fiind în vacanță, la bunici, cu un văr de-al meu, la vreo două săptămâni de la venirea lui, după micul dejun, ne despărțisem – venise maică-sa ca să-l ia acasă; ei au luat și sania (o adusese taică-său; era făcută din scândurele roșii și verzi; la plecarea capul familiei lipsea), o geantă nu prea mare, și au ieșit; nu știu ce intervenise între timp, poate mai aveau vreme destulă până venea mașina lor, însă nu este exclus că mai erau la mijloc alte amănunte ce-mi scapă și acuma, iar eu, în chip firesc, nu pun mare preț pe greutatea lor, căci mai important, cu adevărat important vreau să spun, e ceea ce văzusem la vreo zece minute după ce au ieșit rudefe mele, prin orificiul format de mine în desenul geamului: mama vârului meu, urcată în sanie, era trasă de puștiul ăla de paisprezece ani (eu aveam zece ani atunci), în urma lor mergea bunicul Semion, care se uita la feciorul lung de vreun metru șaptezeci – crescut așa, ca în basme, peste vară, el, care avea complexul staturii sale medii

nasul gaura de rigoare în desenul de pe geam, contemplan tabloul acela, fragmentul acela de realitate care îmi revine în minte cu o fidelitate suspectă, mirabilă!! Un copil nepătat, un înger, transformat într-un moșneag care o ducea pe maică-sa – copilă rătăcită între vârste – în sanie, și ambii erau urmăriți de bunicul nostru, Semion, copilul-copil, adică un copil la cub, bucurându-se probabil de misterul ce amestecă vârstele, le inversează, transformând copiii în bătrâni și viceversa. Nu credeți că lumea e o femeie așezată într-o sanie trasă, condusă de un enorm copil atotștiutor, mai înțelept decât toți înțelepții luați laolaltă, mai curat, mai candid decât copiii lumii dintotdeauna?! Câteodată, noi credem că acest enorm copil împovărat este Dumnezeu și, în asemenea clipe, anumite trăsături cu care îl încercăm răsfrâng o doză apreciabilă din consistența, noblețea, aura lor, asupra noastră, alte dați însă nu-l vedem pur și simplu, nu vrem să-l percepem mai exact spus, pentru că suntem în realitate foarte departe de ceea ce numim „credință”. Se înțelege că a considera că – în adâncul sufletului – crezi, nu înseamnă, nici pe departe, a crede cu

→

→

adevărat. Eu nu cred și nici nu-mi doresc să cred, dar realitatea asta interioară nu mă face totuși să mă taxeze drept un ateist sadea, ateismul fiind, după părerea mea, o stupiditate; presupun doar că, în anumite cazuri, eu cred fără să realizez, fără a avea conștiința credinței mele, și probabil aceasta e adevărata credință, ori nu mai știu eu nimic!... Ceea ce știu în mod cert însă este că lucrurile dimprejurul meu capătă o nuanță, o inflexiune din ceea ce numim palid „absolut“, „lume superioară“, atunci când simt în mine prezența unei legături subterane cu cei mai iluștri descendenți ai ducilor francezi din secolele XV-XVI-XVII, atunci când mă port, gândesc, acționez de parcă aș fi existat în patetica umbră rămuroasă a unui ilustru arbore genealogic, însă se întâmplă cu totul altceva când se ițește dinlăuntrul meu un fel de progenitură de băcan de o tâmpenie ilustră și ștearsă sau de fiu de cizmar analfabet, sau de plod de circar care a colindat Europa în lung și-n lat, dând reprezentării la curți de regi, în talciocuri din localități uitate de Dumnezeu, cătune prăpădite, prin care mișună curve nefrecventate și plozi căcați la cur; e de neînțeles cum lumile slobozite din asemenea ipostazieri se înțeleg în mine, se succed, se ceartă, pentru a găsi, în cele din urmă, limbaj comun. Da. Sunt un balamuc din carne și oase, ligamente și nervi, hachițe și urcușuri. Sunt ipostazierea năstrușnică și gravă a bălciului, a carnavalului care este lumea. Și nici nu mă interesează dacă florilegiul de aiureli debitate de mine acuma, ieșite din gura mea vreau să spun, sunt adevărate. Nu adevărul mă interesează, ci, mai degrabă, modul în care acesta – cu toate armatele lui insinuante, afunde, foșgăitoare – lucrează în noi, muncindu-ne, degradându-ne sau, după caz, înălțându-ne. Dar, vezi Doamne, pornit de la felul straniu în care se lasă peste noi luminile sepulcrale,



unde am ajuns!, și nu știam locul în care mă voi opri, dacă bineînțeles mă voi opri vreodată.

Sașa Cerven se uită cu o vagă întristare la uriaș și tăcu. Ochiul lui răspândeau flăcări melancolice împrejur.

Te consideri nemuritor? îl întrebă uriașul, ale cărui cuvinte păreau scurse din părul cărunt și des al bărbii.

Nu. Doar că viața e atât de lungă, insuportabil de lungă, încât nu cred că împărăția din ceruri nu e aici, zi de zi, ceas de ceas. Promisiunea vieții veșnice – fără să ne dăm seama, iar dacă realizăm asta, preferăm, din lașitate, din comoditate, să uităm cât mai repede posibil – se realizează, devine faptă pe parcursul vieții fiecăruia.

Interesant, zise cu voce ștearsă uriașul.

E mai mult adevărat decât interesant, observă Sașa Cerven.

Spuneai... că adevărul nu te interesează.

Uneori e așa cum spuneam.

... Și alteori?

Nu-mi pasă de adevăr, care – între altele fie spus – poate, câteodată, lua ceva din aerul apocalipsei. Iar eu numai de apocalipsă n-am chef. Și apoi... e știut că, uneori, adevărori, adevărul... Dar, în sfârșit, ce este, ce poate fi adevărul?! Există adevăruri ce nu pot încăpea într-o singură viață de muritor; bineînțeles că există și adevăruri prea strâmte pentru un uriaș duh rătăcit. Eu am, repet, un temperament de vagabond, și atunci nu prea posed răbdarea necesară pentru a discerne asemenea lucruri, asemenea puncte de vedere.

Cu tot temperamentul tău de... cum spunea?... vagabond, te-ai referit la aceste aspecte; cum să faci abstracție de ele, după ce ne-ai stărnit pe toți?

Foarte simplu. Schimbând subiectul. Apelând la alte jocuri. Nu ne-am propus noi, oare, să ne jucăm? Atunci, dacă ne-am împotmolit, dacă ne-am plictisit, e firesc să

schimbăm jucăreala aleasă de bunăvoie, din capriciu, dintr-o scurtă inspirație accidentală. Sau din alte motive... Nu contează care anume.

Eu... interveni abrupt Miroslava Plămădeală, aranjându-și părul – un gest inutil la care a recurs din dorința de a abate atenția prietenilor de la ceea ce voia să spună... eu voi ieși puțin afară.

Vrei să faci câțiva pași? o întrebă uriașul.

Da. Mă voi mișca oleacă... în jurul vilei. Nu mă îndepărtez de voi prea mult... nu vă faceți probleme. Se ridică de lângă Sena, își luă haina și ieși grăbită, de teamă că cineva o va urma. Voia să fie singură. Se simțea nițel obosită. Tensiunea serii aceleia, faptul că se afla la munte își spunea cuvântul.



De cum ieși pe terasă, fu izbită de frigul șfichiuitor și calm și – ciudat – uită de îndată de mărunțul rău ce-o cuprinsese în timp ce Sașa Cerven își rotunjea frazele, cuvintele, ascultându-le cu o plăcere transmisă și celorlalți. Cu toate că noaptea se întinsese peste tot, întunericul avea nuanțe luminate de omătul căzut din belșug, valea era înconjurată de uriași de zăpadă, încoțșmănați în stânci și păduri; domnea o liniște șerpuitoare, secerată când și când de lătratul vreunui câine, ce se potolea iute. Miroslava Plămădeală coborî lenș treptele, captată de peisaj; ochii ei parcă s-ar fi despărțit de stăpâna lor și alcătuiau o făptură existentă independent de ea; vrăjită, puștoaica s-a supus acelei „făpturi“, ascultând de voința ei; era subjugată de voința propriilor ochi, ce nu-i mai aparțineau decât într-o măsură foarte mică. În fața ei se dezveliră văi, dealuri, munți de omăt, răsfrânt cu nerușinare pe inegalul ecran al bolții stropite cu aștri capricioși, arzând din măruntaie, în jurul lunii pline, situată atât de aproape, încât aveai senzația că ar fi suficient să întinzi o mână pentru a o smulge, cu tot cu aura ei fierbinte, galbenă, de sus, și pentru a o arunca pe urmă în sân ca să-ți lumineze și mai tare făptura, gândi amuzată femeia care trăgea aer în piept, făcând exerciții de respirație și mirându-se că aerul tare, dens, rarefiat și înfrigorat și el, nu-i provoca senzația de frig, dimpotrivă, o îndemna să înainteze, să se depărteze de vilă încă oleacă și încă, pentru a studia terenul din preajmă, pentru a lăsa trupul să se înfrupte din măreția incandescentă a unui impunător univers de gheață și de visare străină. „Cum e să fii un om de munte tot timpul?“ se întrebă în gând Miroslava. „Cum e să stai zilnic alături de acești monștri de păduri, duh și gheață, să respiri în preajma lor, prin ei? Oare vraja, senzația de sublim, impuse de cum te apropii de acești uriași tangibili – în cazul în care stai zi de zi aici – se mențin, dăinuie, conștiința faptului că te afunzi într-o pre-lume nu se tocește ori, din contra: te abrutizează, te face insensibil la viața muntelui (e limpede că nu se poate ca acești uriași să nu aibă suflet și, în consecință, o viață a lor)? Dar, poate, toate aceste constatări vizează o realitate inexistentă, și atunci...“ Miroslava Plămădeală alungă supoziția asta, spunându-și că îndoielile, cel puțin în acele fracțiuni de secundă, trebuie alungate, deoarece n-au ce căuta în spațiul

acesta, e loc pentru ele acolo, jos, și își spusese – cu o fermă certitudine vie – că, firește, oamenii muntelui împart lumea în două: lumea lor, din preajma muntelui, și lumea celor de jos, din vale. Deosebirile de mentalitate specifică indivizilor ce revin fiecăreia dintre cele două categorii sunt demne de atenție, dar, Doamne, numai de analiză nu-i ardea, în clipele alea, Mirei, care, privind în jurul ei, nu se mai sătura să se uite, încât se trezi contemplând cu sete, cu o îndărătnicie înfocată, ca și cum era lăsată să privească pentru ultima dată; ochii ei sorbeau porțiuni cu porțiuni fragmentele de peisaj dimprejur: casele situate la distanțe mari una de alta, stogurile de fân, formând sfârcuri imense, acoperite cu zăpadă, gardurile, nămeții uriașești, segmentele de pădure de conifere, cerul întunecat și deschis, grajdurile – totul îi apărea învăluit într-o lumină alb-aurie, luna azvârlea pretutindeni cercaafuri de argint vapoase, păienjenisuri evazate, transformând noaptea în altceva.

Ce faci? întrebarea fu pusă cu blândețe; cu toate acestea, Miroslava Plămădeală se trezi smulsă din gândurile ei. În fața ei se arătase – ca din pământ – Sașa Cerven. Te plimbi?

Da, îngăimă puștoaica și făcu un efort ca să nu se arate deranjată.

... Nu ți-e frică? Ești singură, nu e lumina aici în preajmă.

De ce... de cine să-mi fie frică?

Știi eu... ce te faci dacă apare un urs?

Nu m-am gândit la asta... Nici nu știu dacă umblă urși pe aici.

Hălăduiesc câți vrei! Am ieșit să fac și eu câțiva pași... E frumos aici...

E mirific! spuse alb Miroslava Plămădeală.

Am ieșit să iau o gură de aer...

Da? Mergeau alături, nu se depărtară prea mult de vila uriașului, și totuși erau la o distanță de vreo sută de metri. Femeia nu realiză acest amănunt.

Era sufocant acolo, spuse Sașa Cerven, făcând un semn cu capul în direcția vilei.

Mie mi s-a părut, mai degrabă, interesant.

Da? Și mie mi se arată interesant, însă când spun asta, mă refer la altceva.

La ce?

La relația ta cu... Andrei. (Schimbarea subiectului fu, se înțelege, abruptă.) Miroslava Plămădeală se crispă și tăcu.

Da. E foarte interesantă relația voastră, vorbi cu o notă de provocare în voce pictorul; sprâncenele i se încruntară, pe mijlocul frunții nu prea late apărând câteva cute jucăușe și încrunțate în egală măsură.

Cu siguranță, aveți motivele Dumneavoastră să o găsiți așa.

Și câteva motive bune, porumbișo.

Femeii îi displăcu modul în care fusese abordată. Se crispă și mai tare, simțind cum un ghem aricios i se adună în zona coastelor. Continuau să meargă alături, la o distanță de vreo jumătate de metru.

Vă doriți ceva anume? întrebă Miroslava Plămădeală, și vocea ei – altminteri, caldă, de mătase – deveni rece, indiferentă.

Da. Ce ai cu Rogujiv, scumpo? șuieră pictorul. Miroslava se opri locului.

Nu vă privește pe Dumneavoastră, Sașenca! zise femeia, și vocea ei rămase, în pofida tremurului strecurat în mădulare, neschimbată.

Ba mă privește, răsfățato! Și încă cum mă privește!! sâsâi pictorul. Miroslava Plămădeală fu

izbită de transformarea pictorului; în fața ei se afla un individ ce nu avea nimic comun cu individul care dansase până acum un sfert de oră, fascinându-i pe toți. Era altcineva postat chiar în fața ei! O altă persoană îi spunea ei, rânjind, lucruri neînțelese, funciar străine. Mă privește... și încă cum mă privește!! strigă Sașa Cerven, apoi recurse din nou la sâsâitul lui. Ce, crezi că noi nu știm că umbli peste tot cu el, te ții scai de el, putoare? Cum îți permiți? El are un copil, o soție! Cu ce rămân ei? Ei cu ce rămân?

Ochii Miroslavei Plămădeală se lărgiră. Vru să tacă, dar – spre nedumerirea ei – zise cu voce calmă, deși fusese jignită:

Nu înțeleg ce vreți de la mine.

O faci pe sfânta! Nu, ea o face pe sfânta!! Cum vă place? se adresă pictorul munților, aerului și își desfăcu larg brațele. Ei, cum vă place?

Realmente nu înțeleg. Ce legătură poate să existe între mine și soția lui Andrei, și din ce motive puneți în discuție... cum ați spus?... cu ce vor rămâne ea și copilul ei? Ce legătură vedeți între mine și soția și copilul lui Andrei Rogujiv și ceea ce au ei? Cred că mă confundați cu un vânător de averi, mai exact: cu un pește!

Aha, mata nu vezi nici o legătură?! Și nici pește nu ești!!



Categoric.

Și n-ai vorbit despre asta cu Andrei... constată pictorul, prefăcându-se că deodată cade pe gânduri.

Nu. Avem alte subiecte de discuție. Credeți-mă.

Și de ce, mă rog, ar trebui să te cred?

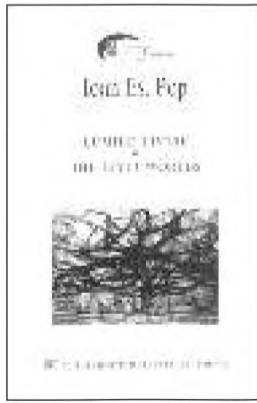
N-aveți, într-adevăr, nici un motiv să mă credeți, Sașa, îngăimă femeia, și deodată peste umerii ei căzu o oboseală imposibilă, ca și cum lanțul de munți, format în jurul acestei localități pierdute între lumi, s-ar fi prăbușit peste ea. Nici un motiv. Cu toate acestea, repet: nu văd nici o legătură între mine și fosta soție a lui Andrei, nu vânez moșteniri, nu sunt interesată de asemenea lucruri. Iar dacă nu mă credeți, nu-mi pasă. Realmente, nu-mi pasă.

Fragment din romanul
Marile jocuri –
vol. al III-lea din ciclul
Vulturii de noapte

Cărți primite la redacție



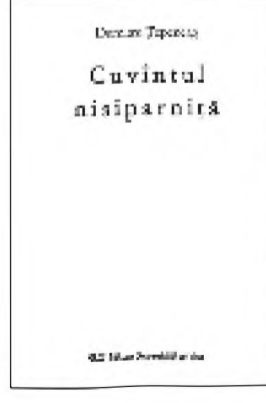
• Zoltán Tibor Szabó, *Frontiera dintre viață și moarte*, traducere de Florica Perian, București, Ed. Compania, 2005.



• Ioan Es. Pop, *Lumile livide/The Livid Worlds*, București, Ed. Institutului Cultural Român, 2005.



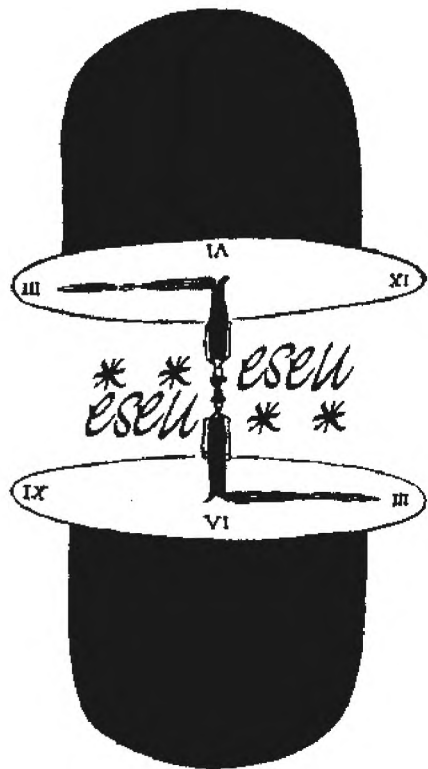
• Alexandru Șafran, *Etica evreiască și modernitatea*, traducere de Ticu Goldstein, București, Ed. Hasefer, 2005.



• Dumitru Tepeșneag, *Cuvîntul nisiparnița*, Timișoara, Ed. Universității de Vest, 2005.

Ficțiunea *Cioran* – un caz de integrare?!

Mircea A. Diaconu



N-ar fi oare mai bine să se vorbească nu despre *int. gravare*, ci despre *înstrăinare* în cazul lui Cioran? Probabil că nu, din moment ce, privită separat, înstrăinarea exprimă, ca și integrarea, prea puțin din experiența lui Cioran în privința asumării propriei identități. De fapt, Cioran trăiește în interiorul unor paradoxuri; nimic nefiresc dacă la el orice integrare nu-i decît confirmarea unei înstrăinări. Sau viceversa: înstrăinarea e, la Cioran, un mijloc de a fi mai acut el însuși.

Trebuie să mărturisesc că m-am gândit la înstrăinare și la ficțiunea Cioran nu pornind de la textul său, deși finalmente am ajuns la el, ci avînd ca reper piesa lui Matei Vișniec *Mansardă la Paris cu vedere pre moarte*. Mărturisește Vișniec că l-a auzit pe Cioran vorbind o singură dată – o conferință despre Benjamin Fondane – și că a fost surprins să observe că acesta „păstrase un ușor accent românesc”. Se știe, de altfel, că, oricît ar fi tunat Cioran împotriva românilor care-l agasau la Paris, cînd și cînd, și nu de dragul expresivității, ci al exactității nostalgice, el folosește în corespondența sa, scrisă în franceză, chiar cu o anume plăcere, cuvinte românești. Oricum, piesa lui Vișniec nu ridică o statuie, ci încearcă să vadă, dincolo de suprafețele osificante ale admirației, omul. O ficțiune, una construită din frînturi, ea identifică sigiliul unei ființe roase de obsesia timpului. În fapt, piesa aceasta se construiește chiar pe ideea timpului care se fărîmițează și care, fărîmițîndu-se, dă tot mai mult consistență golului lăsat de Cioran în Sibiu, în Coasta Boacii. Un gol pe care el însuși îl resimte tot mai dureros. Piesa sfîrșește cu această replică a lui Cioran adresîndu-se spectatorilor: „Vedeți... Umbra mea a rămas la Sibiu... De cînd am plecat, umbra mea se plimbă în fiecare noapte pe străzile Sibiului... Iat-o, e umbra mea... În timp ce eu mor încet la Paris, umbra mea umblă haihui prin Sibiu... Nimeni însă, niciodată, n-a știut că în Franța n-am avut umbră, că umbra mea nu era cu mine... Nici măcar Simone... Nu vă pot spune ce greu mi-a fost să mă descurc, timp de 60 de ani, la Paris, fără umbră...”. Chit că Matei Vișniec se va fi proiectat pe sine însuși în Cioran, acesta din urmă apare aici în toată integralitatea

sa. Și-n vreme ce umbra lui Cioran capătă consistență pe un ecran, Cioran însuși, pe Coasta Boacii, dialoghează cu Bocitoarea: „CIORAN: Asta e Coasta Boacii, mătușă?/BOCITOAREA: Asta-i, domnule./CIORAN: Și dumneata pe cine bocești?/BOCITOAREA: Bocesc și eu un domn ce nu-l cunosc. Și care zice c-a murit în țară străină...”. *Zice* poate să însemne *se zice*, dar și mai bine poate fi vocea lui Cioran însuși, înstrăinat la modul absolut. Pe de altă parte, iată-l aici pe Cioran revenit pe Coasta Boacii, pe care – știm bine – o regretă adesea, încercînd să-și regăsească umbra, să umple fizic golul lăsat în spațiu prin plecarea sa. În paranteză fie zis, nu pot să nu-mi amintesc aici versul lui Blaga „Boca del Rio,/rană în spațiu”, cu trimitere la același topos sibian (căci Gura Rîului e undeva lîngă Sibiu), la fel cum nu pot să nu-mi amintesc un vers din Shakespeare, în traducerea lui Haig Acterian, la care, de altfel, Cioran ținea mult: „melancolia, această rană a frumuseții”. Oricum, faptul că Cioran apare în piesa lui Matei Vișniec fără umbră este dovada cea mai sigură a faptului că, singură, ficțiunea nu minte. Și asta împotriva faptului că, pentru Cioran, ficțiunea – literatura, în general – devenise un artefact în care el nu mai putea să creadă. De aici convingerea că „adevărul despre un autor e de căutat mai degrabă în corespondența decît în opera sa”. Or, corespondența lui Cioran, mai exact *scrisorile sale către cei de-acasă*, confirmă prea bine intuiția lui Matei Vișniec, că Cioran e omul fără umbră. Din corespondență – și din operă – deducem chiar că Cioran și-a ucis umbra, adică dublul, fratele geamăn. Lupta permanentă cu neamul valah, cu originea sa valahă se înscrie într-un model generic de care nu se poate să nu se țină cont. Este felul lui Cioran de a așeza *înstrăinarea și integrarea* într-o relație lunecoasă, ca într-o bandă Möbius.

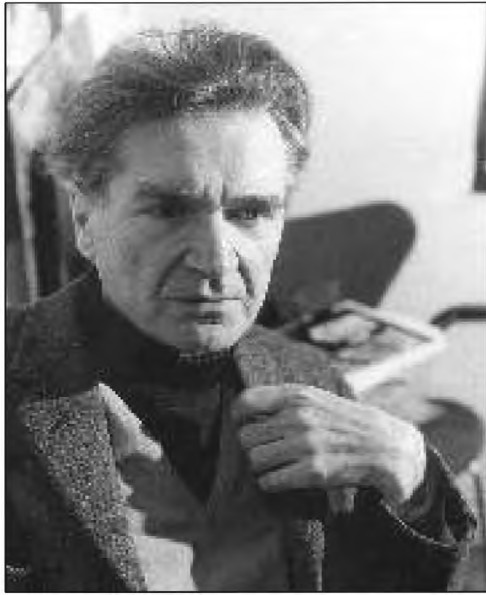
Înainte de a face apel la corespondența lui Cioran, să tragem o scurtă privire, pe care o consider decisivă, asupra uneia dintre blamatele sale scrieri de tinerețe. Am în vedere *Schimbară la față a României*, text pe care-l consider fundamental, nu însă pentru oarece opțiuni politice de moment, ci pentru structura de adîncime a eului cioranian artikulat în subterane. Căci, și dacă rămîne un reper biografic accidental, el hrănește desenul unor mutații relevante, de nu ascunde chiar ecuația propriului sine. E de la sine înțeles că România e aici o proiecție, avînd forma și relieful obsesiilor lui Cioran. Dar mi se pare, mai mult decît atît, că, desenată ca într-un blazon, România este aici chiar Cioran. Să ne amintim: țara asta nu are destin, nu trăiește în istorie, e ratarea prin excelență și refuzarea ideii. Ar ilustra-o din plin, chiar dacă mi se pare că Cioran nu o spune explicit, Mitică. Iată cîteva fraze: „Este foarte caracteristic că un român nu se

poate face interesant într-o societate de conaționali decît etalîndu-și defectele, insuficiențele. Nu există popor în lume care să facă o virtute din faptul de a nu munci. În România, tipul omului inteligent și unanim simpatizat este chiulangiul sistematic, pentru care viața este un prilej de capriciu subiectiv, de exercițiu minor al disprețului, de negativitate superficială. N-am întîlnit om care să aibă o mai slabă aderență la valori ca românul. De cînd există România, nici un intelectual n-a murit pe o idee, vreau să spun nici unul nu s-a *substituit* vreunei idei. [...] Intelectualul obsedat este un monstru la noi”. Nici ceea ce admiră Cioran la români nu e străin de acest exercițiu, deocamdată nearticulat, al identificării sinelui. Dar iată ce admiră Cioran: „Cînd te gîndești la celelalte țări mici, care n-au făcut nimic și se complac în inconștiență sau într-un orgoliu vid, nejustificat, atunci nu-ți poți reține admirația pentru luciditățile României, căreia nu-i e rușine să-și bată joc de ea însăși, să-și scuture neantul în autodispreț sau să se compromită într-un scepticism dizolvant”. Admiră, așadar, explorarea neputinței.

Or, aici se ascunde schița unui autoportret, căci termenii sînt aproximativ aceiași cînd, de la Paris, Cioran vorbește de sine însuși. Doar evaluarea e alta. Departe de țară – să se înțeleagă: rămînerea lui în Paris e mai degrabă un accident decît o opțiune –, Cioran descoperă în Valahia oglinda care-l cuprinde în detaliu. Ca la romantici, în încercarea de a-și ucide dublul, adică fratele geamăn sau umbra, eroul se ucide pe sine. Dar, murind, el se și întemeiază pe sine. Așadar, la Paris, Cioran își asumă periferia și divagația: se mîndrește cu curajul de a nu face nimic, de a nu angaja în vreun fel viitorul, de a trăi exclusiv prezentul, în afara pasiunilor, devoțiunilor, fervorii. Inteligența lui, răsfrîntă în luciditate, pare un exercițiu minor al disprețului, expresia unei negativități superficiale. Negativitatea, pe care atît o dezavua, capătă însă valoarea pozitivității. Iată: Noica îi cerea să scrie „în românește o carte în care să se vadă latura *pozitivă*” a naturii lui. Comentează Cioran: „S-ar putea să am și o asemenea latură, dar ea nu mă împinge niciodată la fapte” (12 aprilie 1974 – 447). Spune asta un om care preamărise fapta. Cît despre Eliade, iată, acesta „muncește ca un ocnaș. N-a înțeles, dar nici n-a intuit vreodată, valoarea metafizică a lui *farniente*, crede pe mai departe în cărți și e la fel de entuziast ca la douăzeci de ani” (20 noiembrie 1971 – 434). La douăzeci de ani, se știe, el însuși credea în fapte, în istorie, și nu în destin, în cărți, și nu în fragmente. În Paris, și nu în Balcani. Centrul era oricum în altă parte decît acolo unde se afla el însuși.

Dar în 1975, într-o scrisoare către Arșavir Acterian, totul are sens invers. Se întrebă cum de va fi putut să apară Eminescu „în mijlocul unui popor așa de ușuratic” (8 mar-

tie 1975 – 452). Nostalgia plinului e evidentă, dar Cioran știe că el însuși ilustrează golul, balcanismul, Valahia. O spune explicit într-un loc în care avertizează asupra eșecului său în încercarea de a fi altul. Căci, evident, obiectul disprețului din *Schimbarea la față a României* va fi fiind România, dar e, la fel de elocvent, el însuși. Vorbind de Proust, mărturisește: „Exemplul unui om



• Emil Cioran

care și-a sacrificat viața în întregime operci îți dă putere și speranță. După ce am citit-o [e vorba de o carte a guvernantei lui Proust, n.n.], m-am hotărât să mă adun, să-mi înving balcanica înclinare spre delăsare, renunțare, lincezeală. Dar de la hotărâre la înfăptuire e cale lungă. Dacă mi-aș fi dus la capăt măcar un sfert din proiecte, aș fi fost cineva... Dar pesemne că asta mi-e datul – și norocul meu – să rămân în umbra a ceea ce aș fi putut deveni“ (24 august 1975 – 454).

După aceste cuvinte, cum să-l numești altfel pe Cioran decât *bunul valah*?! Crede în fatalitate – și n-o mai disprețuiește, căci „datul“ e și „noroc“, neîmplinirea e (și) împlinire. De fapt, în această ecuație fragilă își înscrie Cioran existența și – poate lașă sau poate curajoasă – justificarea. Nu (mai) crede în fapte și are o teorie foarte simplă, de care-i vorbește lui Bucur Țincu: „orice ființă are valoare prin ceea ce este și nu prin ceea ce face. Că se realizează sau nu, asta-i o chestiune secundară“ (13 august 1970 – 624). Iată abandonul valah dublat, încă din tinerețe, de neputința de a crede. Cu toate experiențele care păreau să-l angajeze, el îi scria lui Eliade încă din 1935: „Cu adevărat, nu mă pot lega de nimic fără să fac o concesie ce anulează atașarea“ (9 decembrie 1935 – 550). Ce-i rămâne de făcut decât să slăvească eșecul și ratarea?! Vorbind despre Aram M. Frenkian de parcă s-ar referi la sine, Cioran regretă posibila – deși cândva atât de dorită – ieșire din anonimat: „Dacă ar fi trăit într-o țară «civilizată», azi ar fi un nume cunoscut în toată lumea. Pe de altă parte, să mori necunoscut nu e o soartă de disprețuit. În absolut, o nedreptate trăită atîrnă mai greu decât un merit răsplătit“ (6 iunie 1974 – 448). Este aici neputința lui de a trăi la periferie, într-o margine, în afara istoriei, neputință dublată imediat de șansa, metafizică, pe care o astfel de situație o conține. De fapt, povestea experienței lui biografice e destul de simplă: „Am fugit din *gura noastră de rai* pen-

tru că avea un efect dizolvant asupra mea. Ce-i drept, nici Occidentul nu mi-a reușit. Îl detest [...]“ (1973 – p. 599). Într-un anume fel, de eșecul acesta, dublu, Cioran e conștient încă din 1946, când îi scria lui Jenny Acterian: „Destinul tău de față deșteaptă în Balcani mi se pare mult mai crud. În afară de dragoste și beție, ce se poate întreprinde în acest inavuabil Sud-Est? Nu vreau să spun că am rezolvat ceva pe aici, dar scepticismul cere un cadru parfumat și frivol pe care l-am găsit, pe când a fi ros de îndoieli în spațiul valah e de-o tristețe fără soluție“ (2 decembrie 1946 – 484). De fapt, mutîndu-se la Paris, sincronizîndu-se, cum spune într-un loc, cu „decadențele acestui oraș“ (15 ianuarie 1940 – 483), care devine, ca întregul Occident, „un garaj apocaliptic“, Cioran face posibilă tocmai explorarea negativității pînă la purificarea ei.

De la distanță – distanța unui străin –, Cioran își identifică și își recunoaște cu tot mai multă exactitate modelul de care s-a despărțit cândva cu dispreț și furie. Îi scrie lui Wolf Aichelburg: „eu înclin, din comoditate, spre o viziune fatalistă și mă alătur strămoșilor mei, pe care de altfel îi disprețuiesc“ (21 iunie 1975 – 517). Iar atît de trîmbitata libertate a lui Cioran, cu care se laudă, nu-i altceva – nici ea – decât o asumată înscriere în ereditate, abandon în fața istoriei. În fine, abandonul e pentru Cioran o formă mai subtilă de a participa la istorie și de a o învinge: „Ca de obicei“, îi scrie aceluiași destinatar, „nu mă pot opri să nu fac reflecțiile de rigoare despre ereditate... – ceea ce este o lașitate din partea mea. Dar cel puțin e în stilul fatalismului valah, iar Dinu are, fără îndoială, dreptate să repete că sînt mai aproape decât îmi închipui de rădăcinile mele“ (1976 – 315). Poate că, departe de țară, Cioran descoperă că vidul său interior este congener vidului valah. Sau poate descoperă că orice vid, odată explorat, se metamorfozează într-atît încît devine opusul său și e sens. Ura de origini – care este înainte de toate ură de sine – se transformă în prilejul unei restaurări. Îi scrie lui Aurel Cioran în 2 decembrie 1977 (338): „În cele din urmă, sîntem salvați de propriile noastre defecte. Tot a folosit la ceva și originea mea...“. Cuvinte la fel de puternice ca acelea în care spunea că, „în absolut, o nedreptate trăită atîrnă mai greu decât un merit răsplătit“. Mi se par, oricum, afirmații-cheie pentru așezarea lui Cioran în înțelegerea dintre integrare și înstrăinare. Fără s-o spună explicit, el descoperă în vidul pe care l-a blamat o șansă și în țara din care a plecat prilejul unei întemeieri; o întemeiere în negativitate. La Berlin, în 1933, descoperirea cu uimire că „nu te poți dezrădăcina dintr-o țară“ (1 decembrie 1933 – 620). Peste ani, în 1970, după ce trăiește cîteva decenii departe de țara pe care o disprețuise și deci după ce încercase exercițiul dezrădăcinării, Cioran îi spune lui Noica: „a fi e cu neputință decât înăuntrul propriei tale etnii“ (21 ianuarie 1970 – 592). Așa încît, departe de țară, Cioran rămîne structural, fără a se mai minți, în interiorul etniei sale. De aceea își cultivă cu atîta rafinament negativitatea, refuzul istoriei, denunțarea socializării. Refuză chiar scrișul, preferînd, ca într-un fel de mioritism, contemplația, adică abolirea oricărei prezențe lucide. „Nu-i mai important să privești marea decât să scrii?!“ (30 iunie 1977 – 328), se-ntreabă într-un loc. Altundeva preferă munca fizică pînă la epuizare: „Am fost zece zi-

le la țară unde am lucrat pămîntul. Nu mai cred decît în munca fizică cu brațele. Întorcerea la origini!“ (16 august 1968 – 99). E încîntat atîta vreme cît își ridică o casă la țară, la Dieppe. Apoi, cînd casa e gata, o părăsește dezamăgit. Se-aseamănă unui personaj, lui Șatov, din *Demonii*, care îi spune lui Stavroghin: „Dumneata ești ateu, pentru că ești aristocrat, ultimul aristocrat. Nu mai știi să discerni binele de rău, pentru că ai încetat să-ți înțelegi poporul. Vine o nouă generație, ieșită din inima poporului, și n-o vei cunoaște deloc nici dumneata, nici alde Verhovenski, fiul ca și tatăl, nici eu, pentru că și eu sînt un domn, eu, fiul lacheului vostru iobag Pașka... Ascultă, caută-l pe Dumnezeu pe căile muncii; totul aici stă; sau, dacă nu, dispari; dispari ca un mușgai; găsește-l prin muncă“.

Dar ce să caute în această discuție despre dezrădăcinare și integrare Dumnezeu?! Să recunoaștem că nu-i tocmai o problemă lipsită de relevanță – iar soluția aceasta, a muncii, pe care Cioran o găsește pe cont propriu, e complementară uitării, ieșirii din istorie, trăirii la periferia societății, divagațiilor. Mai exact, identificării cu ceea ce Cioran credea a fi modelul valah. Și mai exact, întoarcerii sale la origini, recuperării umbrei, recunoașterii în fratele geamăn. Nu pot să nu reiau cuvintele lui Cioran: „În cele din urmă, sîntem salvați de propriile noastre defecte. Tot a folosit la ceva și originea mea...“. E ca și cum Cioran ar recunoaște aici, așa cum o face de cîteva ori referindu-se la alte realități, că n-a rezistat ispitei de a fi ingrat cu cei pe care i-a admirat odată. Cît despre chestiunea integrării, la un moment dat ea pare să rămînă pentru Cioran cumva secundară, conjuncturală. Îi scrie lui Aurel Cioran în 1979: „Ai dreptate: oriunde pe pămînt aș fi avut aceeași viziune asupra lucrurilor, aceeași frămîntare și același dezgust. În fond, faptul că trăiești la Rășinari sau la Paris n-are nici o legătură cu ce ești de fapt“ (9 mai 1979 – 365). O astfel de viziune, de sorginte metafizică, e contrazisă însă de tot ceea ce intră în „echilibrul“ dintre integrare și înstrăinare. Oricum, nu-i nici o îndoială că, tocmai pentru că e refugiat la Paris, Cioran înțelege ce înseamnă să fii valah și cît de valah este el însuși. Ce-i drept, a început prin a-i disprețui pe români, ba chiar prin a fugi de ei. Scrie din Paris, pe 26 iulie 1939: „Prefer infinit să rămîn pe aici, întocmindu-mi soarta mea de haimana din dureri și călătorii și pierzînd incurabil toate legăturile prin care mă credeam atașat românilor. Nimeni din cunoscuții mei nu bănuiește ce dramă mă împinge spre existența de nomad, cît chin ascunde strechea de care sînt mîndru că sînt lovit. De un an și jumătate am călătorit șase luni, pe țărături de mări și pe creste de munți. Nu atît curiozitatea de a vedea, de a ști, de a descoperi, cît dorința de a îneca prin viteză sau oboșeală o melancolie a cărei intensitate se ridică la limita de cîte ori sînt atent la mine însumi“ (482). Finalmente, n-a făcut decât să se recunoască în propriile-i origini. Să le illustreze chiar la modul ideal. Însăpămîntat de vidul interior, Cioran fuge de propriile-i origini, fuge de sine, muncește fizic cu brațele, privește marea – moduri de a-l întîlni, poate, pe Dumnezeu. Sigur, de a se întîlni pe sine. ■

L BIBLIOTECI **** ÎN AER IB ER

Poeme de

Rolf-Frieder Marmout

Ora albastră, dimineață de iarnă

Ce muzică mută a ochilor:
prin portativul palid al zăpezii proaspăt căzute
a spalierului, sunt note
boabele întunecate ale viței sălbatice,
zvâcnește negrul mierlei.
Pianissimo.

Veche fântână turcească în Creta

(Haniá, odhos Hálidon)

Prin prăfuitul acoperiș de frunze al platanului
generosul soare de amiază
curge ca o ploaie
de plăștri de aur
în curtea adormită.

Or, cele douăsprezece țevi
ale fântânii nu acceptă bacșiș.
Nu mai susură nici o poveste
din *Bin bir gece masallari*.

Cafenea bucureșteană 1965

Pentru Karin K.

Dom' Dumitru, chelnerul –
bătos și solemn precum un popă în biserică
oficiază.
Scuturând nervos scrumul țigărilor lor,
cei doi studenți de anul doi discută alert
de Hölderlin, Büchner, Brecht și Enzensberger.
Evident bucuros de întâlnirea neașteptată,
la masa lor se așază un întreprinzător german.
Povestește la fel de volubil de firma lui de import
și de vânzările lui crescânde.
Într-o toană de a face cinste preia plata.

În timp ce el se afundă transpirat în uriașul Mercedes,
noi dispărem plutind în zepelinul nostru albastru precum cerul.
De la masa lui, zîmbind, ne face semne de adio
cu melonul lui negru
pionierul filmului Jean Georgescu.
Nu cumva îi tremură floarea galbenă de la butonieră?

Rând alb

Un nor de grijă răsleț
plutește pe cerul gândurilor.
El este amânat sine die.

Rânjind unsuros
o sardea prăjită îi zboară în gură.
Mai înainte îi dăduse în liniște
un șervet.

În dulap, costumului
îi vin idei trăsnete,
vrea să schimbe proprietarul.

Vanzătorul de fistic de la colț
alungă cu un gest moale, ca în vis
pescărușii insistenți.

De la balcoane cât cutiile de pantofi
pisici adormite
își lasă cozile să atârne,
exersează aroganța.

Chelnerul de vis-à-vis din El Greco
își târșăie picioarele iscusit precum un vilegiaturist.

În notesul de pe masă
frunzărește distrat un Meltemi,
șuieră: Așa ceva! Ți, ți, ți!

Năvala luminii de amiază
îl anulează.

Strămutare

A nu ști unde îți este capul.
În dosare vuieste furtuna.
A face bagajele cu gesturi abrupte.
Uși se închid impasibil.
Un abur subțire, aspru și uscat, de finalitate
se depune pe lucruri precum un mucegai.
A da informații. A-și trage sufletul.
A răspunde la întrebări și a sta într-un picior.
A revârsa recunoștință fără motiv.
Paragrafele își încrețesc frunțile a îndoială.
Din familiaritate stingheră
în străinătate familiară.
Nou cămin în rândul celor care așteaptă.
Pierdut cumpătul și nu numai.
Am spus-o deja, da, da,
nici noi nu huzurim.
Redus la o pată de cerneală, un număr.
Nu unul mare, dar totuși.
Vezi să te înfofolești ca lumea,
sfârșitul iernii nu se întrezărește.
Să te închizi în celula-slovă
și să-ți privești imaginea în oglindă până când
începe să dispară.
Strângere mută.
Importantă e discreția.
Om vedea.
Sau nu.

Traducere de SILVIU REGMAN,
revizuită de autor

Some Friends and Me

by RADU ANDRIESCU

One at a time, in pairs, in threesomes, they climb to the terrace
a little scared by the height, sometimes
frightened away for good, put off by so many steps,
spooked by the labyrinth of hallways, the echoes from the walls
with their flaking paint,
dizzy from the spiral staircase, from the cold
at the marrow of the metal snail, from the rustle of the pear tree
with its perpetually green fruit, the tree from which,
leaning far over the parapet, we pick a harvest of pears
with a Turkish coffe pot,
dizzy from Romica Puceanu explaining to us again and again
to her love while the wild apricot trees dazzled
from the waves in the rattan screen that hangs
as a shield against the sun's excessive beauty, a sand-colored sail
behind which the hammock rocks incessantly, dizzy
from the buzz of tipsy wasps drunk on the must
of the black grapes,
from the clumsy flutter
of doves, maybe dizzy as well from fear of suddenly slipping
out of reality...

Badge, asleep in the hammock, always listening to Moustaki;
surveying the town through filters of chalck
and tar; Dan, striding right off a page ripped from
a magazine published between the wars, avid to set
in order; Ada, "the girl of fire," silent and sizzling,
a plastic bag of bread crusts and ashes; Oti, "the girl of ice,"
mercury
upon the hours; Mariana, cricified between smile and despair;
with pins on the cardboard display of reality; Daniela,
with a metaphysical bit; Mick, curled up like a baby
untranslatable; Nancy's lively laughter; giant Maike and her files;
of Joan from Barcelona; Josephine Baker
in one of Cerasela's ringlets; the Waldorf world of Catrina
and her innumerable kids; Radu's never-ending fall;
once upon a time seen by Mike; Doroftei's
Klignon blood; Costică and the torment of silence;
elaborate projects; the unreal trajectory of Codruța;
of her dog Tico; the straw hat of the other
Costică... Frenchy...

Some friends and me. A whirlwind of tangled raffia:
we think that we get to know one another as our paths cross,
that we are woven together into one and the same story,
say "a midsummer night's..." And what comes next?
at the heart of pig iron...
It invariably seems to me that my alveoli
mutate into incandescent molten iron; even worse, that
this fiery story
will remain forever unknown, above all unresolved,
to communicate it –

or bring it to satisfactory end. I'm as effective
as a lifer doing time at the heart of a lump of iron.
I'm condemned
to buy things. Why should it matter?



Life's got foam
it's got bacteria –
that's exactly why it's called life.
It's got light, it smells clean. You can sense leaves
between your bed sheets. Just leaves,
resistant, autumnal,
cold: like the pears beyond the parapet of the terrace,
fade to yellow; they die, drop, tumble to the ground,
crumble into little pieces,
their ribs freeze, that feeble sweetness, to sweet radiance
of no return, the gag wadded in the hours, a cramp
with nothing to show for it; a timid death; all spectacle
is missing; and the colors are gone; the red berries
of autumn; the heat at the heart of pig iron; the train ticket;
clarity of sight...
ammonia beneath the eyelids...

... Hey, you old fossil,
don't be such a jerk:
you're over thirty-five,
you're utterly alone.

Translated by ADAM J. SORKIN



• Marco Cugno, unul dintre cei mai buni româniști, profesor la Universitatea din Torino, a sosit la București, unde Universitatea îi decernează titlul de *laurea honoris causa*. Marco Cugno este un mare cunoscător și traducător al literaturii române, al poeziei, cu deosebire. În palmaresul lui de traducător se numără autori de la Arghezi la Noica și de la Norman Manea la optzeciști. Cea mai recentă traducere a sa – Norman Manea, *A cincea imposibilitate* – urmează să apară la Editura Il Saggiatore din Milano.

• În 20-22 octombrie a.c., Centrul Cultural Francez din Cluj-Napoca a organizat ediția a 7-a a celebrilor „Rencontres européennes de Cluj 2005. Les frontières intérieures”. Printre invitați s-au numărat prestigioase personalități. Este vorba de ambasadorul Franței în România, Excelența Sa Hervé Balot, Nicolae Bocșan, rectorul Universității „Babeș-Bolyai”, Franck Pezza, Manuèle Debrinay-Rizos, Jean-Christophe Victor, Jean-Fred Bourquin, Alina Ledeanu, Mircea Martin, Virgil Ciomoș, Blanche Decombas, Ion Vianu, Riza El Khayat, Nicole Foucher, Jürg Solothurnmann, Goran Stefanovski,

Gabriela Adameșteanu, Giovanna Tanzarella, Sorin Antohi, Paul Hermant, Jacques Levy. Teme foarte interesante puse în discuție: ce înseamnă de fapt „frontiere interioare”, „frontiere interioare: filosofie și psihanaliză”, cazul creației artistice, care sunt frontierele existente între creator și creație, între creator și publicul său. Așadar, trei zile de dezbateri, mese rotunde, prezentări și comentarii de filme, toate inițiate și moderate de specialiști.

• Miercuri, 2 noiembrie a.c., în curtea Colegiului Academic al Universității „Babeș-Bolyai” a avut loc o triplă lansare de carte. Marta Petreu, *An Infamous Past: E. M. Cioran and the Rise of Fascism in Romania*, traducere din românește de Bogdan Aldea, Chicago, Ivan R. Dee, 2005; *Education Across Borders. Philosophy, Policy, Pedagogy. New Paradigms and Challenges*, editori Malcom H. Field &

James Fegan, Tokyo, Waseda University Media-Mix Co., Ltd., 2005 și Andrei Marga,



Johann Marte (coord.), *Die Auswirkungen der Globalisierung auf die Religion in Rumänien. Effekte der Globalisierung auf die Religion in Rumänien*. Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005, sunt cele trei cărți despre care au vorbit, pe rând, Andrei Marga, Ovidiu Pecican și Rudolf Gräf.



Circulara Uniunii Scriitorilor din România

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

Comitetul Director al Uniunii Scriitorilor
5 iunie 2003

Către cititorii din țară ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2006, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin *mandat poștal*, pe adresa:

Lukács Iosif
Fundăția Culturală *Apostrof*
Cluj-Napoca, 400146, Str. Iașilor, nr. 14
Prețul abonamentului este:
pentru 3 luni: 9 lei
pentru 6 luni: 18 lei
pentru 1 an: 36 lei

Taxe de expediere sînt incluse în această sumă. Pentru cei care se abonează prin această modalitate, asigurăm expedierea promptă a revistei. Cei care se abonează pe 1 an primesc revista fără majorările de preț provocate de inflație.

Către cititorii din străinătate ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2006, vă rugăm să vă abonați *direct prin redacție*, trimițînd contravaloarea abonamentului printr-un cec (money order) în contul:

Fundația Culturală *Apostrof*
Cont euro: RO73BRDE130SV06534401300
Cont USD: RO58BRDE130SV06674381300
Banca Română pentru Dezvoltare – Group Sociéte Générale – Sucursala Cluj, Bd. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83, SWIFT BRDEROBU

Costul abonamentului este:
pentru 3 luni: 13\$
pentru 6 luni: 26\$
pentru 1 an: 52\$
În costul abonamentului sînt incluse și taxele de expediere par avion.

Cuprins

• CAFÉ APOSTROF	Praetextatus	2	• POEME	Doru Cosmin Radu	21
• LES BELLES ETRANGÈRES	Marta Petreu	3	• ESEU	Mircea Muthu	22
• PUNCTE DE REPER			A rescrie estetica		
Eugen Ionescu. Patru piese ale perioadei mijlocii (III). <i>Macbett</i>	Matei Călinescu	4	• DOSAR		
• IN MEMORIAM			Ion D. Sîrbu – Scrisori către prietenele sale		23
Amintiri de acum un secol	Ion Stratan	6	• CU OCHIUL LIBER		
Conversații cu Ion Stratan (interviu realizat de Ioana Scoruș)		7	Filosofia ca formă de viață și dialog	Ana Pantea	28
• CRONICA LITERARĂ			• PROZĂ		
Poeți contemporani clujeni sau despre vecinătatea luminată	Irina Petraș	8	Captivul	Dora Pavel	29
Despre poezia clujeană	Petru Poantă	8	• ARHIVA „A”		
Parturiunt montes...	Ștefan Borbély	9	La o aniversare, [Et in Arcadia ego]	Aurel-Dragoș Munteanu	32
•			• ESEU		
Jurnal spiritual (pe sărite)	Magda Cârnelci	10	Tîrgul de Carte de la Frankfurt	Michael Finkenthal	34
Quasi psalmi	Magda Cârnelci	11	• POEME		
• ESTUAR				Ștefan Manasia	35
Cum i-am cunoscut, ca student și vecin, pe Lucian Blaga și D. D. Roșca	Ion Piso	12	• TEATRU		
• POEME			În loc să vă omor, vă rănesc sentimentele	Mihai Ignat	36
	Mariana Bojan	15	• CU OCHIUL LIBER		
• CU OCHIUL LIBER			Adriana Bittel	Marian Victor Buciu	38
Lecția alterității	Maria Ghitta	16	• PROZĂ		
O analiză factuală	Andrei Marga	17	Marile jocuri	Aura Christi	39
Înapoi la morală!	Marta Petreu	18	• ESEU		
Erezie, filosofie medievală și libertate intelectuală	Ovidiu Pecican	19	Ficțiunea Cioran – un caz de integrare?!	Mircea A. Diaconu	42
Interogație și scepticism: Simona Popescu	Iulian Boldea	20	• BIBLIOTECI ÎN AER LIBER		
			Poeme		
			(traducere de Silviu Regman)	Rolf-Frieder Marmont	44
			Some Friends and Me (translated by Adam J. Sorkin)	Radu Andriescu	45

CARTEA DE CARE AI NEVOIE

Editura Biblioteca Apostrof vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă**
poezie, 2000, 88 p. 5 lei
- ION VARTIC, **Bulgakov și secretul lui Koroviev. Interpretare figurală la Maestrul și Margareta**, 2004, 125 p. 10 lei
- SANDA CORDOȘ, **Literatura între revoluție și reacțiune**, ediția a II-a adăugită, 2002, 284 p. 15 lei
- ÎN LUMEA TAȚILOR, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2004, 236 p. 12 lei
- LEV TOLSTOI, **Moartea lui Ivan Ilici**
traducere de JANINA IANOȘI, prefață de ION VARTIC, 2003, 96 p. 7,50 lei
- FRIEDRICH NIETZSCHE, **Antichristul**, 2003, 128 p. 10 lei
- ZAHARIA BOILĂ, **Amintiri și considerații asupra mișcării legionare**
prefață de LIVIA TITIENI BOILĂ, ediție îngrijită de MARTA PETREU și ANA CORNEA, notă asupra ediției de MARTA PETREU, 2002, 160 p. 10 lei
- ZAHARIA BOILĂ, **Memorii**, 2003, 256 p. 12 lei
- PROCESUL „TOVARĂȘULUI CAMIL”, ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU, 1998, 96 p. 2 lei
- I. D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 5 lei
- LUDOVICA REBREANU, **Adio pînă la a doua Venire. Epistolar matern**, ediție îngrijită, prefață și note de LIVIU MALIȚA, 1998, 288 p. 5 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru). Aforisme**, prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU, 1999, 96 p. 3 lei
- PETRU DUMITRIU, **Vârsta de aur sau Dulceața vieții**, roman, text îngrijit și prefață de ION VARTIC, 1999, 208 p. 4 lei
- RADU PETRESCU, **Corespondență • Sinucide-rea din Grădina Botanică** (variantele întâi în facsimil), ediție de MARTA PETREU și ANA CORNEA, prefață de MARTA PETREU, 188 p. 5 lei
- RADU STANCA, **Aquarium**
selecția textelor și cuvînt-înainte de ION VARTIC, ediție de MARTA PETREU, 202 p. 5 lei
- ALEXANDRU VONA, **Misterioasa dispariție a orașului din cîmpie**, proză, postfețe de MARTA PETREU și ION VARTIC, 2002, 152 p. 6,90 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești. Șotroane** (în colaborare cu Editura Dacia), 2001, 144 p. 6,30 lei
- IRINA PETRAȘ, **Teoria literaturii. Dicționar-Antologie**, 2002, 288 p. 16 lei
- ALEXANDRU VONA, **Esmeralda**, fișă de dicționar de FLORIN MANOLESCU, desene de GABRIELA MELINESCU, 2003, 112 p. 7,50 lei
- COLLECȚIA „MICA BIBLIOTECĂ CRITICĂ”
- IRINA PETRAȘ, **Camil Petrescu. Schițe pentru un portret**, 2003, 150 p. 8 lei
- IRINA PETRAȘ, **Ion Creangă, povestitorul**, 2004, 146 p. 10 lei
- COLLECȚIA „ISTORIA FILOSOFIEI”
- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, **F. W. Nietzsche. Viața și filosofia sa**, 2003, 128 p. 10 lei
- COLLECȚIA „FILOSOFIE CONTEMPORANĂ”
- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**
traducere de CIPRIAN MIHALI, 1997, 192 p. 3 lei
- GABRIEL MARCEL, **Omul problematic**
traducere, note de FRANÇOIS BREDĂ și ȘTEFAN MELANCU, 1998, 140 p. 3 lei
- COLLECȚIA „FILOSOFIE MODERNĂ”
- COLLECȚIA „FILOSOFIE EXTREM-CONTEMPORANĂ”
- VLADIMIR JANKÉLÉVITCH, **Să iertăm?**
traducere de JANINA IANOȘI, postfață de ION IANOȘI, 1998, 82 p. 3 lei
- COLLECȚIA „FILOSOFIE MEDIEVALĂ”
- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității**
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN, 1998, 162 p. 3,50 lei
- COLLECȚIA „FILOSOFIA RELIGIEI”
- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului**
traducere de JANINA IANOȘI, 1997, 216 p. 4 lei
- COLLECȚIA „FILOSOFIE ROMÂNEASCĂ”
- ION IANOȘI, **O istorie a filosofiei românești**, 1996, 392 p. 10 lei
- VASILE MUSCĂ, **Spusul și de nespusul**, 2003, 146 p. 10 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**, ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a IV-a, 2004, 140 p. 8 lei
- D. D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului**
traducere de DUMITRU ȚEPENEAG, ediție și postfață de MARTA PETREU, 1999, 138 p. 3,50 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**
ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU, 2000, 132 p. 5 lei
- COLLECȚIA „IANUS”
- MATEI CĂLINESCU, **Mateiu I. Caragiale: recitiri**, 2003, 162 p. 8 lei
- PETRU POANTĂ, **Efectul „Echinox” sau despre echilibru**, 2003, 176 p. 10 lei
- DORLI BLAGA, **Tatăl meu, Lucian Blaga**, 2004, 380 p. 20 lei
- GEORGE BANU, **Uitarea**, 2003, 80 p. 5 lei
- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 4 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 4 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie**
proză, 1999, 192 p. 5 lei
- FLORIN SICOIE, **Sîmbăta engleză și alte povestiri**, 1998, 130 p. 2 lei
- RAMIRO DE MAEZTU, **Don Quijote, Don Juan și Celestina**, trad. de MARIANA VARTIC, prefață de ION VARTIC, 1999, 264 p. 6 lei
- LIVIU BLEOCA, **Biblioteca de buzunar**
roman, 2001, 128 p. 5 lei
- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte**
roman, 2001, 132 p. 9,90 lei



REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

ANA CORNEA
IRINA PETRAȘ
ADRIANA POP
HORVÁTH SÁNDOR
VIRGIL LEON
LUKÁCS JÓZSEF
ANA POP
(contabilitate)

Tehnoredactare:
NICOLAE TURCAN

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
- Fundația Culturală Apostrof
- Cont la BRD Cluj:
în lei: SV7853701300
în euro: SV6534401300

Revista apare cu sprijinul:

- Ministerului Culturii și Cultelor din România
- Consiliului Local Cluj-Napoca

ADRESA REDACȚIEI:

Cluj-Napoca
Str. Iașilor, nr. 14, cod 400146
Tel., fax: 0264/432.444
e-mail: apostrof@revista-apostrof.ro

• Revista APOSTROF figurează în Lista-catalog a publicațiilor interne, editată de RODIPET S.A., la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM cu nr. 45630/22.05.1996.

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

Țiparul:
Centrul de Presă Reformat

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricît de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

Adresa redacției: 400146, Cluj-Napoca, Str. Iașilor, nr. 14, tel. 0264/432.444